

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

МАЛЕТОВ ДМИТРО ВОЛОДИМИРОВИЧ

Прим. № _____

УДК 347.99:[351.942/.95:343.35](477)(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО
АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ В УКРАЇНІ**

081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Науковий керівник —
доктор юридичних наук, доцент
Гаруст Юрій Віталійович

Суми – 2021

АНОТАЦІЯ

Малетов Д. В. Адміністративно-правові засади діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Сумський державний університет, Суми, 2021.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню адміністративно-правових засад діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні.

Автор доводить, що адміністративно-правові засади діяльності Вищого антикорупційного суду зумовлені його статусом і місцем у судовій системі, завданням та функціями діяльності й принципами, на яких вони базуються.

Вдосконалено відповідні етапи становлення антикорупційних органів, зокрема Вищого антикорупційного суду: 1) установчий (1991 р. – перша половина 1994 р.); 2) номінальної («soi-disant») боротьби з корупцією (друга половина 1994 р. – перша половина 1995 р.); 3) активної нормотворчої діяльності (друга половина 1995 р. – 2000 р.); 4) етап псевдопротидії корупції (2001 р. – перша половина 2005 р.); 5) комплексної протидії (друга половина 2005 р. – перша половина 2010 р.); 6) масштабування корупції (друга половина 2010 р. – 2014 р.); 7) гармонізація норм вітчизняного антикорупційного законодавства з міжнародними стандартами боротьби з корупцією (з лютого 2014 р. до 2018 р.); 8) заснування та установчий етап функціонування Вищого антикорупційного суду (з 2018 р. по 2020 р.); 9) конституційна антикорупційна криза (з жовтня 2020 р. до сьогодні).

Охарактеризовано нормативно-правові засади діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні, якими є положення міжнародних та вітчизняних актів. Визначено, що юридичним підґрунтям функціонування Вищого антикорупційного суду є міжнародні нормативно-правові акти, які імплементовані парламентом та є обов'язковими до виконання. Правові засади містяться в Конституції України, де визначені основоположні принципи та

встановлюються імперативні рамки щодо побудови системи судоустрою. У Законі України «Про судоустрій і статус суддів» визначено засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд. Профільний Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» найбільш повно описує місце, завдання та гарантії діяльності Вищого антикорупційного суду. Відповідно до юрисдикції Вищий антикорупційний суд керується нормами матеріального та процесуального кримінального й цивільного права. Також до нормативної основи діяльності Вищого антикорупційного суду належать його організаційно-розпорядчі акти. Наголошено, що всі нормативно-правові положення відповідають засадничим нормам Конституції України.

Визначено, що структура та місце Вищого антикорупційного суду в судовій системі України зумовлена метою його створення та завданням покладеним на нього, – здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад і процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства й держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень та судового контролю за досудовим розслідуванням цих кримінальних правопорушень, додержанням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а також вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства. Саме ідея подолання корупції високопосадовців зумовила створення такої організаційної структури та визначила місце суду в судовій системі України.

Розкрито принципи діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні, під якими необхідно розуміти взаємозв'язаний комплекс основоположних засад, ідей та доктринальних концепцій, що синергетично взаємодіють і поєднують здобутки міжнародного й вітчизняного права у сфері антикорупційного судочинства і спрямовані на належну організацію та функціонування Вищого антикорупційного суду. Вищий антикорупційний суд

керується принципами, які пропонується класифікувати за різними підставами: по-перше, джерелом закріплення (міжнародні нормативно-правові акти, Конституція України, національне законодавство та невенормовані принципи); по-друге, галузевою приналежністю (принципи кримінального процесуального права, принципи цивільного-процесуального права та антикорупційні правові принципи); по-третє, сутністю (принципи судоустрою, та принципи правосуддя).

Зазначено, що завдання Вищого антикорупційного суду в Україні визначено законодавством та полягає в належному здійсненні правосуддя у відвіданій йому юрисдикції. Виконання завдання зумовлює здійснення певних функцій, які запропоновано поділяти на такі: здійснення правосуддя, правоохоронну та адміністративну функції, що вміщують каральну, виправдовувальну, судового контролю, представницьку, адміністративно-уповноважувальну, кадрово-організаційну, адміністративно-розпорядчу, адміністративного контролю, інформаційну, статистично-аналітичну, навчально-кваліфікаційну підфункції.

Охарактеризовано гарантії діяльності Вищого антикорупційного суду та виокремлено додаткові гарантії, надані йому у зв'язку з особливостями адміністративного статусу і юрисдикцією, якими є добір суддів, їх безпека, фінансові й навчальні. Запропоновано визначення поняття «додаткові гарантії Вищого антикорупційного суду», під яким потрібно розуміти забезпечення впровадження державою за допомогою сукупності механізмів та інструментів задекларованих юридичних норм суспільних відносин у сфері діяльності Вищого антикорупційного суду, що забезпечує виконання його завдань, функцій та реалізацію пов'язаних із цим принципів.

Узагальнено зарубіжний досвід створення та функціонування антикорупційних судів, завдяки цьому зроблено висновок, що впровадження відповідних антикорупційних судів здійснюється у зв'язку з нагальною необхідністю подолати корупцію і нездатністю судів загальної юрисдикції

оперативно та об'єктивно здійснювати правосуддя у справах щодо корупційних діянь.

Установлено, що антикорупційні судові інституції в іноземних країнах упроваджуються відповідно до особливостей типу корупції, поширеної у відповідній країні, та можуть мати різні моделі: 1) судді з антикорупційною спеціалізацією при загальних судах; 2) суди першої інстанції антикорупційної спрямованості; 3) антикорупційні суди змішаного типу; 4) відокремлена антикорупційна система першої та апеляційної інстанцій.

Запропоновано напрями вдосконалення адміністративно-правових засад діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні: 1) сформувати систему антикорупційних судів за принципом організації інших антикорупційних інституцій; 2) запровадити більш суворі та ранжовані процедури добору на посаду судді замість запровадження штучних обмежень стосовно осіб, які впродовж останніх десяти років обіймали ці посади в окремих органах державної влади; 3) залучати до процесу відправлення правосуддя присяжних (представників громадських антикорупційних організацій та науковців), які б пройшли спеціальне навчання; 4) оновити законодавчий підхід щодо підстав затримання судді під час або відразу після вчинення кримінального правопорушення; 5) скоригувати підсудність Вищого антикорупційного суду в Україні, враховуючи міжнародні приписи, щодо необхідності поширення антикорупційних заходів і на приватно-правову сферу.

Запропоновано внести зміни до законодавства з метою вдосконалення адміністративно-правових засад діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні.

Ключові слова: антикорупційні суди, протидія корупції, принципи судової влади, адміністративно-правові засади, Вищий антикорупційний суд, завдання та функції антикорупційного суду, антикорупційне правосуддя.

SUMMARY

Maletov D. V. Administrative Legal Framework for the Activities of the High Anti-Corruption Court in Ukraine. – *Qualifying scientific work as a manuscript.*

Dissertation for a degree of Doctor of Philosophy, specialty 081 – Law. – Sumy State University, Sumy, 2021.

The dissertation deals with studying the administrative legal framework for the activities of the High Anti-Corruption Court in Ukraine.

The author proves that the administrative legal framework for the activity of the High Anti-Corruption Court are determined by its status and place in the judicial system, the tasks and functions of its the activity, and the underlying principles.

The corresponding stages of the formation of anti-corruption bodies, including the High Anti-Corruption Court, have been specified: 1) constituent (1991 to the first half of 1994); 2) a nominal fight against corruption (the second half of 1994 to the first half of 1995); 3) active rule-making activity (the second half of 1995 to 2000); 4) the stage of pseudo-anti-corruption activity (2001 to the first half of 2005); 5) the stage of complex counteraction (the second half of 2005 to the first half of 2010); 6) an increase in the level of corruption (the second half of 2010 to 2014); 7) harmonization of the domestic anti-corruption legislation with international anti-corruption standards (from February 2014 to 2018); 8) establishment and constituent stage of the functioning of the High Anti-Corruption Court (from 2018 to 2020); 9) constitutional anti-corruption crisis (October 2020 to the present).

The regulatory and legal framework for the activity of the High Anti-Corruption Court in Ukraine, consisting of the provisions of international and domestic acts, are characterized. It has been determined that the legal framework for the functioning of the High Anti-Corruption Court includes international regulatory legal acts that are implemented by the parliament and are binding. The legal provisions are contained in the Constitution of Ukraine, which defines the fundamental principles and establishes an imperative framework for building a

judicial system. The Law of Ukraine On the Judicial System and the Status of Judges defines the foundations of the organization of the judiciary and the administration of justice in Ukraine, which is functioning based on the rule of law under European standards and ensuring the right of everyone to a fair trial. The targeted Law of Ukraine On the High Anti-Corruption Court most fully describes the place, tasks, and guarantees of the activities of the High Anti-Corruption Court. According to the jurisdiction, the High Anti-Corruption Court is guided by substantive and procedural criminal and civil law rules. The regulatory framework for the activities of the High Anti-Corruption Court includes its organizational and administrative acts. It is noted that all these acts comply with the fundamental provisions of the Constitution of Ukraine.

It is specified that the structure and place of the High Anti-Corruption Court in the judicial system of Ukraine are determined by the purpose of its creation and the task entrusted to it – the administration of justice under the principles and procedures of legal proceedings established by law to protect an individual, society and the state from corruption and criminal offenses related to it, and judicial control over the pre-trial investigation of these criminal offenses, the observance of the rights, freedoms, and interests of persons in criminal proceedings, as well as the decision on the recognition of assets as unjustified and their recovery as state revenue in cases provided for by law in civil proceedings. It was the idea of overcoming top corruption that determined the corresponding court's organization, place, and structure.

The principles of the activity of the High Anti-Corruption Court in Ukraine are disclosed, which should be understood as an interconnected set of fundamental principles, ideas, and doctrinal concepts that synergistically interact and combine the achievements of international and domestic law in the field of anti-corruption proceedings and are aimed at the proper organization and functioning of the High Anti-Corruption Court. The High Anti-Corruption Court is guided by the principles that are proposed to be classified on different grounds: first, the source of consolidation (international regulatory legal acts, the Constitution of Ukraine, national legislation, and non-standardized principles); secondly, industry affiliation (principles of criminal

procedural law, principles of civil procedural law and anti-corruption legal principles); third, on the merits (principles of the judiciary, principles of justice).

It is noted that the task of the High Anti-Corruption Court in Ukraine is defined by law and implies the proper administration of justice within its jurisdiction. The performance of the task predetermines certain functions, which are proposed to be divided into the following functions: administration of justice, law enforcement, and administrative functions. They include the following subfunctions: punitive, exculpatory, judicial control, representative, administrative authorizing, personnel management, administrative regulatory, administrative control, information, statistical and analytical, educational and qualification subfunctions.

The author characterizes the guarantees of the activity of the High Anti-Corruption Court and highlights additional guarantees provided to it in connection with the peculiarities of the administrative status and jurisdiction, which are additional guarantees for the selection of judges, their safety, financial and educational guarantees. The dissertation offers a definition of the concept of «additional guarantees of the High Anti-Corruption Court», which should be understood as ensuring the implementation by the state with the help of a set of mechanisms and tools of the declared legal rules of public relations in the field of activity of the High Anti-Corruption Court, which ensures the fulfillment of its tasks, functions and the implementation of the related principles.

The foreign experience of the creation and functioning of anti-corruption courts was generalized, due to which it was concluded that the introduction of the corresponding anti-corruption courts is carried out in connection with the need to overcome corruption and the inability of courts of general jurisdiction to promptly and objectively administer justice in corruption cases.

It has been established that anti-corruption judicial institutions in foreign countries are introduced in accordance with the characteristics of the type of corruption prevalent in the respective country, and may have different models: 1) judges with anti-corruption specialization in general courts; 2) courts of the first instance of anti-corruption orientation; 3) anti-corruption courts of mixed type; 4) separate anti-corruption system of the first and appellate instances.

The areas of improving the administrative legal framework for the activities of the High Anti-Corruption Court of Ukraine are suggested: 1) to form a system of anti-corruption courts on the principle of organizing other anti-corruption institutions; 2) to introduce stricter and ranked procedures for the selection of judges instead of introducing artificial restrictions on persons who held these positions in the last ten years and before the appointment, positions in certain government agencies; 3) to involve a jury (representatives of public anti-corruption organizations and scientists) who have undergone special training in the process of administering justice; 4) to update the legislative approach regarding the grounds for the detention of a judge during or immediately after the commission of a criminal offense; 5) to adjust the jurisdiction of the High Anti-Corruption Court in Ukraine, taking into account international regulations regarding the need to extend anti-corruption measures to the private legal sphere.

It is proposed to amend the legislation to improve the administrative legal framework of the High Anti-Corruption Court in Ukraine.

Key words: anti-corruption courts, anti-corruption, principles of the judiciary, administrative legal framework, the High Anti-Corruption Court, tasks and functions of the anti-corruption court, anti-corruption justice.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ***Наукові праці, в яких висвітлено основні наукові результати дисертації:****Статті в наукових фахових виданнях:*

1. Малетов Д. В. Спеціалізація суду як тенденція сучасного права. *Правові горизонти*. 2018. Вип. 9 (22). С. 72–77.
2. Малетов Д. В. Щодо поняття «компетентність» судді Вищого антикорупційного суду. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 6 (35). С. 3–7. (2020): URL: [https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i6\(35\).675](https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i6(35).675).
3. Малетов Д. В. Особливості роботи антикорупційних судів Хорватії, Болгарії та Словаччини під час пандемії COVID-19. *Соціологія права*. 2020 №4. С. 41–45. URL: <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2020-4.8>.
4. Малетов Д. В. Адміністративно-правові засади організації та реформування Індонезійського антикорупційного суду Тіпікор. *Юридичний вісник*. 2021 № 1. С. 242–248. URL: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i1.2105>.
5. Малетов Д. В. Щодо питання професійної підготовки суддів Вищого антикорупційного суду України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2021 №1 (93). С. 52–61. URL: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.93.52-61>.
6. Малетов Д. В. Принцип невідворотності покарання в аспекті функціонування Вищого антикорупційного суду України. *Правові горизонти*. 2021. Т. 14, № 2. С. 23–30 URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/85344/1/Maletov_The_Principle.pdf.

Статті в періодичних виданнях, індексованих Web of Science:

7. Sukhonos V., Pavlenko L., Krukhmal O., Ivanovska A., Maletov D. Forms of committing corrupt abuses of public finances and ways to counteract them in Ukraine. *Amazonia Investiga*. 2021. № 10 (39). P. 149–158. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2021.39.03.14>.

Статті в зарубіжних періодичних наукових виданнях:

8. Zherobkina Y., Maletov D., Sevruk V., Pavlenko S., Serbyn N. Judge as a public servant. *Journal of Gender and Interdisciplinarity*. 2020. №1 (01). URL: <https://periodicojs.com.br/index.php/gei/article/view/31>.

9. Малетов Д. В. Щодо питання забезпечення правосуддя Вищим антикорупційним судом України під час пандемії COVID-19. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 5 (33). vol. 3. С. 138–144. URL: <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.5.3.22>.

Тези наукових доповідей:

10. Малетов Д. В. Позитивний вплив принципу спеціалізації в аспекті реформування Вищих спеціалізованих судів. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми 18–19 травня 2018 року). Суми : Сумський державний університет, 2018. С.231–233.

11. Малетов Д. В. Визнання Словацького спеціального суду неконституційним у контексті досвіду України. *Сучасний стан та перспективи розвитку держави та права* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 15–16 червня 2018 року). Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2018. С. 98–100.

12. Малетов Д. В. Хронологія конкурсу на вакансію суддів Вищого антикорупційного суду України. *Юридична наука сучасності: традиції та вектори розвитку* : матеріали наукової конференції (м. Одеса, 7 березня 2019 року). Одеса : Національний університет «Одеська академія», 2019. С. 101–103.

13. Малетов Д. В. Строки судового розгляду корупційних справ спеціалізованими судами. *Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро 3–4 травня 2019 року). Дніпро: Громадська організація «Правовий світ», 2019. С. 92–94.

14. Малетов Д. В. Практика Вищого антикорупційного суду в контексті принципу «суд встановлений законом». *Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції* : матеріали Міжнародної науково-методичної конференції (м. Суми, 29–30 травня 2020 року). Суми : Сумський державний університет, 2020. С. 151–153.

15. Малетов Д. В. Виконання рекомендацій з запобігання корупції в судовій системі в контексті оціночного звіту GRECO. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 21–22 травня 2020 року). Суми : Сумський державний університет, 2020. Ч. 2 С. 226–231.

16. Малетов Д. В. Актуальні проблеми фінансування судової гілки влади під час пандемії COVID-19. *Актуальні проблеми правових наук в євроінтеграційному вимірі* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків 18–19 грудня 2020 року). Харків : Асоціація аспірантів юристів, 2020. С. 43–47.

17. Малетов Д. В. Дотримання принципу невідворотності покарання як підґрунтя створення вищого антикорупційного суду України. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 20–21 травня 2021 року). Суми : Сумський державний університет, 2021. С. 456–459.

18. Малетов Д. В. Сучасний стан цифровізації антикорупційного правосуддя в Україні. *Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Вінниця – Відень, 27 серпня 2021 року). *Грааль науки*. 2021. № 7. С. 105–107. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.27.08.2021.015>.

ЗМІСТ

С.

ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1 ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ В УКРАЇНІ.....	23
1.1 Історичні причини створення та функціонування Вищого антикорупційного суду в Україні.....	23
1.2 Нормативно-правові засади діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні.....	43
Висновки до розділу 1.....	62
РОЗДІЛ 2 ЮРИДИЧНИЙ ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ.....	64
2.1 Структура та місце Вищого антикорупційного суду в судовій системі України.....	64
2.2 Принципи організації та діяльності Вищого антикорупційного суду.....	77
2.3 Завдання та функції Вищого антикорупційного суду	106
2.4 Гарантії діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні.....	123
Висновки до розділу 2.....	140
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВИХ ЗАСАД ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ.....	144
3.1 Зарубіжний досвід створення та функціонування антикорупційних судів.....	144
3.2 Напрями вдосконалення адміністративно-правових засад діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні.....	163
Висновки до розділу 3.....	182
ВИСНОВКИ.....	185
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	195
ДОДАТКИ.....	230

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Реалізація стратегічного завдання з протидії корупції в Україні є запорукою утвердження й належної реалізації верховенства права та панування демократичних цінностей у державі. Нині на протидію корупції державою спрямований комплекс заходів в усіх сферах, проте рівень корупції в Україні все ж є високим, що підтверджується результатами дослідження, проведеного Transparency International, згідно з яким Україна за індексом сприйняття корупції займає 117-те місце із 180 країн у списку¹⁾.

Однією з ключових засад подолання корупції в державі, безумовно, є інституційна реформа, що передбачає створення ефективної системи органів державної влади, діяльність яких безпосередньо спрямована на протидію цьому деструктивному явищу. Останнім етапом інституційної антикорупційної реформи в нашій державі стало створення Вищого антикорупційного суду в Україні з юрисдикцією щодо здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства і держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальними правопорушеннями та судового контролю за досудовим розслідуванням цих кримінальних правопорушень, додержанням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а також вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства.

Незважаючи на цілком цілеспрямовані стратегічні кроки впровадження Вищого антикорупційного суду в систему судоустрою України, окремі аспекти адміністративно-правових засад його діяльності потребують перегляду. Потреба вдосконалення обумовлюється необхідністю підвищення ефективності діяльності Вищого антикорупційного суду.

---

¹⁾ Індекс сприйняття корупції-2020. *Transparency International Ukraine* : веб-сайт. URL: <http://cpi.ti-ukraine.org/#/> (дата звернення: 20.02.2021).

Варто відзначити, що проблематику адміністративно-правового статусу Вищого антикорупційного суду в Україні досліджували такі вчені, як Ю. В. Гаруст, Я. І. Никитюк, І. О. Хайдарова, вищих спеціалізованих судів – І. Л. Антипова, питання судової спеціалізації вивчали А. М. Білецька, С. В. Глущенко, Г. Грамков, М. Стівенсон. С. Шюте. Проблематику сутності та протидії корупції вивчали А. М. Куліш, В. В. Сухонос, О. М. Рєзнік, В. В. Пахомов, О. С. Бондаренко, О. О. Косиця, В. М. Трепак, питання становлення антикорупційних органів – Л. В. Котова, О. О. Федорко, проблематику визнання необґрунтованими активів досліджували А. Н. Біцюк, Н. А. Орловська, Т. М. Хутор, питання судоустрою – Л. В. Баєва, М. С. Булкат, В. В. Городовенко, О. В. Щерблюк та інші.

Однак, комплексне дослідження, яке б урахувало всі зміни антикорупційного законодавства, наразі відсутнє. Усе це обумовлює актуальність та важливість дослідження адміністративно-правових засад діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертаційне дослідження виконане в межах науково-дослідних тем Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету «Розробка методики взаємодії правоохоронних органів України щодо протидії легалізації злочинних доходів» (номер державної реєстрації 0120U100474), науково-дослідної теми «Організаційно-правові засади функціонування правоохоронної, судової та фінансової систем України» (номер державної реєстрації 018U001317) та науково-дослідної роботи, що фінансується Національним Фондом досліджень України, «Розробка «Концепції запровадження державної системи контролю за залученням та ефективним використанням міжнародної технічної допомоги в Україні на 2021–2025 рр.» (номер державної реєстрації 2020.02/0137).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в тому, щоб, ґрунтуючись на аналізі законодавства України, міжнародних нормативно-правових актів, правової доктрини, визначити сутність і розкрити особливості

адміністративно-правових засад діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні, а також на основі цього досвіду визначити основні недоліки законодавства та окреслити шляхи його вдосконалення.

Для досягнення поставленої мети в дисертаційному дослідженні необхідно було вирішити такі завдання:

- визначити періоди, що передували та супроводжували створення й функціонування Вищого антикорупційного суду в Україні;
- охарактеризувати нормативно-правові засади діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні;
- визначити структуру та місце Вищого антикорупційного суду в судовій системі України;
- охарактеризувати принципи діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні;
- дослідити завдання та функції Вищого антикорупційного суду в Україні;
- охарактеризувати гарантії діяльності Вищого антикорупційного суду;
- узагальнити зарубіжний досвід створення та функціонування антикорупційних судів;
- визначити напрями вдосконалення адміністративно-правових засад діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні;
- запропонувати зміни до законодавства, спрямовані на вдосконалення адміністративно-правових засад діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері адміністративно-правових засад діяльності Вищого антикорупційного суду.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети в дисертаційному дослідженні було використано комплекс методів наукового дослідження.

Зокрема, історико-правовий метод дозволив дослідити історичні причини створення та функціонування Вищого антикорупційного суду в Україні (підрозділ 1.1). За допомогою методу документального аналізу було виокремлено положення нормативно-правових актів, у яких закріплені основоположні засади діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні (підрозділ 1.2). Використовуючи логіко-семантичний метод було узагальнено та вдосконалено понятійно-категоріальний апарат, принципи, й гарантії діяльності Вищого антикорупційного суду (підрозділ 2.2, 2.4). Завдяки системно-структурному методу були виокремлені, класифіковані та проаналізовані базисні принципи організації й діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні (підрозділ 2.2), а також типологізовані функції Вищого антикорупційного суду (підрозділ 2.3). Досвід зарубіжних держав щодо врегулювання суспільних відносин у контексті створення та діяльності антикорупційних судів було узагальнено за допомогою порівняльно-правового методу (підрозділ 3.1). За допомогою цього методу також були визначені кращі практики зарубіжних країн щодо організації та діяльності антикорупційних судів із метою окреслення можливостей їх імплементації у вітчизняну систему. На основі формально-юридичного методу та методу прогнозування були виявлені недоліки і проблеми адміністративно-правових засад діяльності Вищого антикорупційного суду, а також можливі напрями їх удосконалення (підрозділ 3.2). У дисертаційному дослідженні було використано й інші загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, що також сприяло комплексності, системності й повноті дослідження.

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження становлять наукові праці фахівців у галузі філософії, теорії держави і права, адміністративного, кримінального прав, інших галузевих правових наук. Нормативною основою дослідження є Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти, кодифіковані нормативно-правові акти, закони та підзаконні акти, нормами яких прямо чи опосередковано визначено адміністративно-правові засади діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні. Інформаційну й емпіричну основу

дослідження становлять узагальнення практики діяльності правоохоронних органів, довідкові видання, статистичні матеріали.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що представлена наукова праця є одним із перших у вітчизняній юридичній науці адміністративного права комплексним правовим дослідженням адміністративно-правових засад діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні. У результаті проведеного дослідження дисертант особисто сформулював низку нових наукових положень і висновків. Зокрема:

уперше:

– запропоновано класифікувати причини створення Вищого антикорупційного суду в Україні на: 1) соціальні (великий відсоток недовіри населення до судової системи, впевненість громадськості та бізнесу в її корумпованості); 2) міжнародно-політичні (рекомендації й вимоги міжнародних стратегічних партнерів України створення незалежної судової інстанції для подолання корупції); 3) інституційні (тенденція до спеціалізації правовідносин, неспроможність судів загальної юрисдикції розглядати справи, пов'язані з корупцією, та існування спеціалізованих антикорупційних органів досудового розслідування);

– обґрунтовано недоцільність консолідації всіх повноважень щодо розгляду справ про корупційні та пов'язані з корупцією кримінальні правопорушення в одному суді та доведено необхідність створення палат Вищого антикорупційного суду за територіальним принципом (у Київській, Одеській, Львівській та Харківській областях);

– запропоновано залучати до процесу відправлення правосуддя присяжних (представників громадських антикорупційних організацій та науковців), які б пройшли спеціальне навчання на обов'язковій основі;

вдосконалено:

– ранжування етапів становлення антикорупційних органів в Україні, зокрема Вищого антикорупційного суду: 1) установчий (1991 р. – перша половина 1994 р.); 2) номінальної («soi-disant») боротьби з корупцією (друга

половина 1994 р. – перша половина 1995 р.); 3) активної нормотворчої діяльності (друга половина 1995 р. – 2000 р.); 4) етап псевдопротидії корупції (2001 р. – перша половина 2005 р.); 5) комплексної протидії (друга половина 2005 р. – перша половина 2010 р.); 6) масштабування корупції (друга половина 2010 р. – 2014 р.); 7) гармонізація норм вітчизняного антикорупційного законодавства з міжнародними стандартами боротьби з корупцією (з лютого 2014 р. до 2018 р.); 8) заснування та установчий етап функціонування Вищого антикорупційного суду (з 2018 р. по 2020 р.); 9) конституційна антикорупційна криза (з жовтня 2020 р. до сьогодні);

- класифікацію принципів діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні на підставі джерела їх закріплення на міжнародні, конституційні, законодавчі та невинормовані;

- позицію, що завдання Вищого антикорупційного суду походить від потреби соціуму в існуванні соціального регулятора (арбітра) суспільних відносин, адже завдяки його діяльності та належному виконанню покладених на нього функцій такі відносини реалізуються в легітимному правничому полі;

- позицію, що предметна юрисдикція для підвищення ефективності виконання завдання Вищого антикорупційного суду може бути звужена або розширена залежно від результатів її імплементації з урахуванням конкретних сформованих особливостей поширення типу корупційних проявів в державі;

набули подальшого розвитку:

- позиція, що організаційна структура Вищого антикорупційного суду, зумовлена його завданням та обумовлює мету його створення, – подолання корупції серед вищих ешелонів влади, а також зумовлених цим функцій;

- підходи до процедур розгляду справ про корупційні діяння в зарубіжних країнах: поєднання в одному суді першої та апеляційної інстанцій (паралельна система), розгляд подібних справ судами першої та касаційною інстанцією країни, а також створення системи спеціалізованих судів для розгляду справ про корупційні діяння та діяння, пов'язані з корупцією;

- положення щодо необґрунтованості позиції стосовно того, що Вищий антикорупційний суд як спеціалізований суд повинен мати окремий процесуальний порядок розгляду проваджень, виражений у формі закону чи кодексу, максимально пристосованого до розгляду підсудної категорії справ;
- позиція щодо необхідності прибрати законодавче обмеження щодо неможливості допущення осіб, які впродовж останніх десяти років обіймали визначені посади в окремих органах державної влади, з тексту частини 4 статті 7 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» як таке, що порушує статтю 62 Конституції України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в роботі висновки і пропозиції можуть бути використані в:

- науково-дослідній сфері – положення та висновки дисертації є основою для розроблення подальших напрямів удосконалення адміністративно-правових засад діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні (*Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у наукову діяльність Сумського державного університету*);
- правозастосовній сфері – для вдосконалення громадського моніторингу діяльності Вищого антикорупційного суду (*Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у діяльність Громадської організації «Бюро правничих комунікацій»*);
- освітньому процесі – під час проведення занять та підготовки навчально-методичної літератури з дисципліни «Судові, правоохоронні органи та органи юстиції України» в Сумському державному університеті (*Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес Сумського державного університету*).

Апробація матеріалів дисертації. Теоретичні положення дисертації, висновки та рекомендації оприлюднені на таких міжнародних науково-практичних конференціях: Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів (м. Суми, 18–19 травня 2018 р.), Сучасний стан та перспективи розвитку держави та права (м. Львів, 15–16 червня 2018 р.),

Юридична наука сучасності: традиції та вектори розвитку (м. Одеса, 7 березня 2019 р.), Формування громадянського суспільства в Україні: нормативно-правова база (м. Дніпро, 3–4 травня 2019 р.), Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів (м. Суми, 21–22 травня 2020 р.), Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції (м. Суми, 29-30 травня 2020 р.), Актуальні проблеми правових наук в євроінтеграційному вимірі (м. Харків, 18–19 грудня 2020 р.), Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів (м. Суми, 20–21 травня 2021 р.), Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities (м. Вінниця – Відень 27 серпня 2021 р.).

Публікації. Основні положення дисертації викладено в дев'яти наукових працях, серед яких шість статей у наукових фахових виданнях України, три статті в наукових періодичних виданнях інших держав (Республіка Польща та Федеративна Республіка Бразилія, Республіка Колумбія), одна з яких – у журналі, індексованому наукометричною базою даних Web of Science, та восьми тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, об'єднаних восьма підрозділами, висновків, списку використаних джерел, що містить 240 найменувань на 35 сторінках, та 5 додатків на 20 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 250 сторінок, з яких основний текст дисертації – 180 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ В УКРАЇНІ

1.1 Історичні причини створення та функціонування Вищого антикорупційного суду в Україні

Явище корупції утворилося й існувало впродовж усього періоду розвитку держави. Корупція виникла з першими проявами субординації та формуванням суспільної ієрархії. Зі здобуттям незалежності Україна набула не лише можливостей та перспектив розвитку суверенної держави, а й успадкувала відповідний історичний тягар недоліків державного устрою минулих років. Однією з таких спадкових соціальних проблем, безумовно, є поширення деструктивного соціального явища – корупції.

Традиційно корупцію тлумачать як використання службового становища (влади, наданої особі) у власних інтересах [1].

У вітчизняному законодавстві дефініція корупції розкрита в Законі України «Про запобігання корупції». Відповідно до нього корупцією є використання особою, зазначеною в частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей із метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки / пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка / пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам із метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей [2].

Варто наголосити, що явище корупції є багатоаспектним феноменом, що вимагає інтегрального підходу до її розуміння. Виходячи з цього, на думку В. М. Трепака, формування абсолютно універсальної дефініції поняття «корупція» є неможливим, тому що цим терміном об'єктивно позначають різні за своїм змістом, хоча й поєднані спільною основою явища. Тобто можливо стверджувати, що корупція за природою є комплексним явищем, яке має різноманітні вираження: хабарництво, фаворитизм, непотизм, зловживання владою, розкрадання [3].

В. В. Сухонос, досліджуючи соціально-політичну сутність корупції в Україні, доходить висновку, що корупція корелюється з політичною діяльністю та прямо залежить від проявів публічної влади на всіх рівнях суспільних відносин. У разі, якщо корупційна експлуатація публічної влади заради особистої вигоди є системним елементом управління, вона дає можливість одержати неправомірну вигоду у вигляді будь-яких благ, приватних пільг та задоволення власних інтересів окремої категорії осіб. Щодо самого визначення поняття «корупція», то природа цього негативного феномену виходить за рамки юридичної науки та зачіпає соціально-філософський аспект. Тому держава у намаганнях протидії корупційним явищам повинна демонструвати всебічний підхід [4].

Взагалі дослідження поняття корупції в наукових колах є досить поширеною тематикою, адже боротьба з цим негативним явищем і до сьогодні є досить актуальною. Підтвердженням цього є зростаюча кількість публікацій у наукових журналах платформи Scopus (рис. 1).

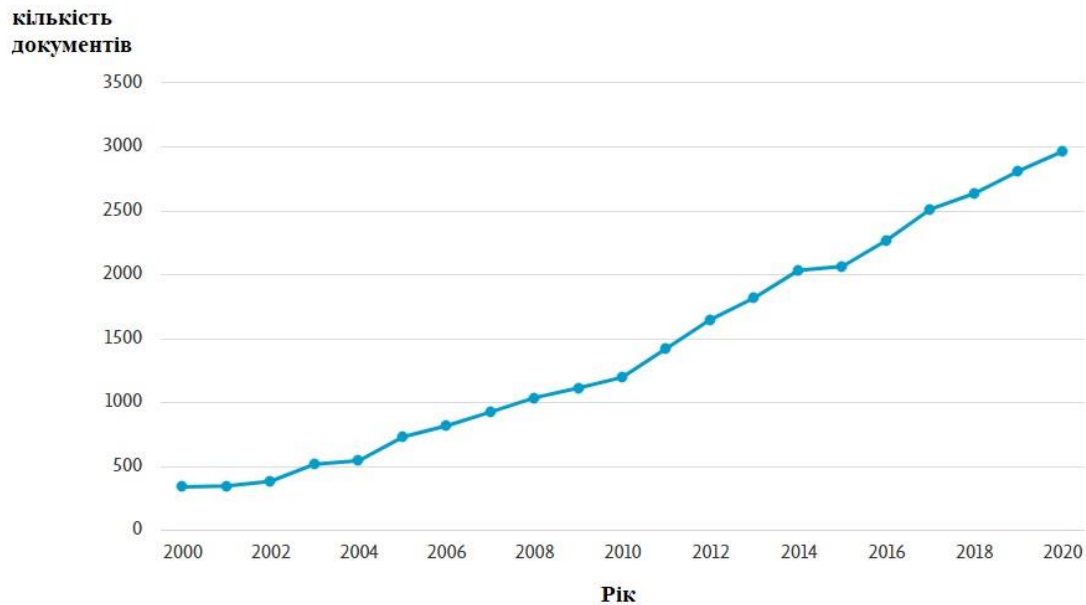

Рисунок 1 – Кількість публікацій за пошуком «corruption»
(англ. мовою «корупція») 2000–2020 рр.²⁾

У наукових джерелах відсутній єдиний підхід до тлумачення сутності «корупції», вони різняться залежно від галузі їх наукових інтересів, сфери поширення та масштабів описаного явища. Але незалежно від термінологічних суперечностей, характерною та іманентною рисою для корупції, що відносить її до негативних соціальних явищ, є суспільна небезпечність. Небезпечність корупції проявляється в настанні небажаних наслідків для суспільства. Наслідки корупції умовно можна поділити на дві групи: прямі й непрямі. Вважаємо, що до прямих належить безпосередньо неправомірне діяння, яке вчиняє особа, яка одержує чи отримує неправомірну вигоду. До непрямих наслідків, спричинених проявами корупції, належить загальне погіршення якості наданих послуг: особи з менш професійними здібностями обіймають посади, яким не відповідають, доходи розподіляються не за якостями, що шкодить конкурентоспроможній економіці, що в свою чергу сповільнює чи взагалі зупиняє загальний розвиток країни. Ресурси, отримані внаслідок корупції, використовуються на обслуговування її

²⁾ Джерело: Складено автором за допомогою бібліографічно-реферативної бази даних Scopus. URL: <https://www.scopus.com/search/form.uri?display=basic&zone=header&origin=#basic>

співучасників, що поширює соціальну несправедливість та підриває принципи доброчесності й верховенства права.

Повне знищення явища корупції, на нашу думку, є майже утопічною ідеєю у зв'язку з особливостями людської психології та існуванням суспільної нерівності. Якщо виходити з постулатів, описаних у працях Томаса Гоббса, то для особи притаманний «природний стан людини», за якого вона не цурається будь-яких способів досягнення власних цілей та перешкоджає їх досягненню своїм ворогам. Тому держава, яка має можливість та легітимність застосування державного примусу, повинна виконувати завдання з регуляції суспільних відносин своїх громадян [5]. На нашу думку, зазначені твердження знаходять своє застосування в концепції антикорупційної політики держави. Але для стратегічної перемоги над корупцією спочатку необхідно мати уявлення про те, що ми розуміємо під словосполученням «подолання корупції».

Ми погоджуємося з висновком, зробленим В. М. Трепаком, що перемога над корупцією це насамперед досягнення суспільно допустимого рівня корупції, за якого в корупції відсутня характеристика системності та перманентності; втрачається відчутна впливовість на правову, економічну, політичну сфери життя суспільства; коли корупція перестає бути прикладною складовою організованої злочинності та не використовується в цілях прикриття злочинної діяльності; не існує в найвищому посадовому середовищі, серед працівників судової системи, органів правопорядку та політичного оточення; за умови додержання більшою частиною громадянського суспільства принципу нульової терпимості до корупції. За наявності описаного допустимого рівня корупції основною метою антикорупційної діяльності стає запобігання зростанню рівня корупції в державі [6].

Ураховуючи еволюцію соціальних відносин та усвідомлення суспільної небезпечності явища корупції, розвиток уявлень про відповідальність особи за протиправні вчинки і трансформацію інституту юридичної відповідальності,

були створені механізми, що в сукупності своєї взаємодії становлять державну політику протидії та запобіганню корупції.

Антикорупційна політика держави – це цілісна взаємодія законодавчо визначених суб'єктів запобігання та протидії корупції, спрямована на формування та впровадження інституційної, структурно-функціональної та ресурсної баз, організаційних антикорупційних заходів у системі державного управління. Необхідними умовами для створення ефективної національної політики запобігання корупції є детермінація управлінських функцій публічно-правового моніторингу діяльності органів у виконавчій владі та виокремлення фінансового внутрішнього контролю [7]. Основою реальної антикорупційної політики повинно стати зміцнення державних інституцій, що посилюють її роль.

Запорукою ефективної реалізації антикорупційної політики є симбіоз трьох факторів, що повинні застосовуватися незалежно від стану економічного та політичного розвитку країни: 1) наявності політичної волі; 2) незалежної судової та правоохоронної системи; 3) проведення актуальних реформ (економічних, адміністративних, соціальних тощо) [8, с. 151].

У контексті реалізації антикорупційної політики, основою якої є публічно-правовий антикорупційний механізм, держава виконує одну зі своїх стратегічних функцій із протидії корупції. Публічно-правовий механізм протидії корупції – це своєрідний механізм правових контрзаходів, що характеризується використанням його уповноваженими органами у формі діяльності, правових інститутів чи інструментів для підтримки суспільних відносин у межах норми з поєднанням диспозитивних та імперативних методів права; специфічними суспільними відносинами; суспільною необхідністю дієвого механізму протистояння корупції в публічній і приватній сферах [9].

Отже, для виконання антикорупційної функції держава повинна проводити ефективну антикорупційну політику за допомогою використання публічно-правового механізму протидії корупції. Основою такої діяльності є

надійні та належно функціонуючі державні інституції, зокрема, органи судової гілки влади.

Антикорупційна політика держави зовнішньо виражена у нормативно-правових актах, одним із яких повинна стати Антикорупційна стратегія України. Зокрема, в ній повинні бути відображені основні проблемні питання у сфері протидії корупції, що потребують удосконалення. Ухвалення такого важливого нормативного документа як Антикорупційна стратегія, свідчить про усвідомлення державою проблеми корупції на офіційному рівні та нагальність потреби вжиття антикорупційних заходів.

Антикорупційна стратегія – це нормативно визначена директива, що є обмеженою певним періодом часу, окресленою проблемою та очікуваним результатом. Вона є одним з елементів формалізації антикорупційної політики. На сьогодні, її розробляє Національне агентство з питань запобігання корупції України відповідно до наданих законодавством повноважень. Однак цей документ є декларативним державним актом, який не забезпечує настання негативних наслідків у разі його недодержання. На практиці це призводить до його часткового ігнорування або недостатньо належного виконання [10].

На нашу думку, антикорупційна стратегія складається з окреслених актуальних корупційних проблем та напрямів їх вирішення, що відображає проблематику певного часу. Однією з найактуальніших проблем залишається реформування судової системи. На підтримку цієї тези можемо констатувати перманентність спроб реформування судової системи. Зокрема, в усіх Антикорупційних стратегіях окреслена проблематика неналежного функціонування судової системи в аспекті розгляду корупційних проваджень.

Упровадження Антикорупційних стратегій в Україні бере свій початок із 1997 року й містить п'ять основних документів.

По-перше, історично значущою подією стало прийняття Указу Президента України «Про Національну програму боротьби з корупцією» № 319/97 від 10 квітня 1997 року. Саме в ньому вперше були окреслені

проблеми судової системи, що створювали корупційні ризики чи були їх наслідками. Зокрема, загострювалася увага на тому, що судді у своїй діяльності допускають «тяганину», що призводить до загальної втрати ефективності та оперативності правосуддя і, як наслідок, виникають умови для поширення корупційних проявів. Крім того, наголошувалося на відсутності статистичної звітності щодо розглянутих справ, пов'язаних із корупцією. Актуалізувалося питання проведення узагальнення судової практики Верховним Судом України щодо застосування чинного на той час антикорупційного законодавства та розроблення мотивованих роз'яснень стосовно його імплементації в практичну площину. У документі була імперативна вказівка щодо заборони з 1 липня 1997 року створення при судах та інших органах влади фондів для одержання матеріальної допомоги від суб'єктів господарювання [11].

По-друге, Указом Президента України від 21 жовтня 2011 року № 1001/2011 була ухвалена Національна антикорупційна стратегія на 2011 – 2015 роки. Проаналізувавши її положення, хотілося б зауважити, що основною причиною поширення корупції Стратегія визнає низьку ефективність заходів, які вживаються правоохоронними органами, органами прокуратури та судами, щодо притягнення винних у вчиненні корупційних правопорушень до відповідальності [12].

По-третє, Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014 – 2017 роки, затверджені Законом України від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII, стали наступним кроком нормативного розвитку антикорупційної діяльності держави. У Стратегії наводяться результати соціологічного дослідження, відповідно до яких громадськість визнала судову систему найбільш корумпованим сектором. Однією з основних причин корупції у цій сфері є невдало реалізована попередня судова реформа, що супроводжувалася законодавчими змінами, які не мали успіху та загалом негативно вплинули на органи суддівського самоврядування. У документі мова йде про те, що після зазначених змін «органи суддівського

самоврядування стали повністю залежними від політичної влади». Також було зазначено, що розмите формування підстав притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності мало наслідком втрату гарантій політичної незалежності судів. Мав свої недоліки й механізм добору кадрів до судової системи, що передбачав ризики зловживання осіб, відповідальних за процедуру відбору суддів [13].

По-четверте, проєкт Закону України «Про Антикорупційну стратегію на 2018–2020 роки» є важливим для наукового дослідження цієї тематики, навіть незважаючи на те, що він не був прийнятий. Це зумовлено тим, що Закон узагальнив напрями реформування судової системи України. Вважаємо, що попередні заходи у вигляді законодавчих та практичних змін посилили контроль за доброчесною поведінкою суддів. Незважаючи на це, рівень корупційних проявів у судовій гілці влади все одно був надзвичайно високим, що підтверджується даними соціологічних опитувань. Цим було обумовлено необхідність подальших кроків щодо продовження судових реформ. Одним із таких рішучих кроків для антикорупційного механізму держави та судової системи загалом стало рішення щодо створення Вищого антикорупційного суду України. Зокрема, в Стратегії на 2018–2020 роки була визначена мета забезпечити відповідно до законодавчих процедур утворення Вищого антикорупційного суду та вжити заходів для початку його діяльності [14].

По-п'яте, Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2020–2024 роки є актуальними для сьогодення. Насамперед важливо наголосити, що нині не відбулося усунення всіх перешкод, пов'язаних із корупційними ризиками, адже в проєкті Антикорупційної стратегії визначені проблеми недостатнього рівня довіри суспільства до судової системи та відсутність дієвих адміністративно-правових механізмів забезпечення доброчесності суддів [15]. Крім того, відсутня оперативність щодо ухвалення зазначеного документа. Незважаючи на проведені публічні консультації та обговорення парламентом, на цей час

проект не винесено на голосування до другого читання. Це також обумовлює доцільність його перейменування на Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2021–2025 роки.

Незважаючи на те, що вітчизняний антикорупційний нормативно-правовий базис налічує великий за обсягом масив офіційних документів, науковці не залишають спроб узагальнити та ранжувати їх відповідно до етапів прийняття. У зв'язку з тим що проблема протидії корупції завжди була актуальною, становлення вітчизняного інституту антикорупційної політики почалося майже відразу після здобуття незалежності України.

За Л. Котовою та К. Мешковою, хронологічний розвиток вітчизняної антикорупційної нормативно-правової бази умовно можливо поділити на два етапи. Перший етап розпочався в 1995 році (з прийняттям першого фахового закону – Закону України «Про боротьбу з корупцією»), й тривав до 2011 року. Другий етап тривав із 2011 року до 2014 року (починаючи з прийняття Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» й до прийняття Закону України «Про запобігання корупції») [16]. Вважаємо зазначений підхід досить узагальненим та обширним.

Варто погодитися з позицією О. О. Федорко щодо доцільності більш деталізованого ранжування етапів становлення і функціонування органів протидії корупції в Україні. Так, упродовж першого «установчого» етапу (1991 рік – перша половина 1994 року) відбулося усвідомлення згубного впливу корупції на соціальну та економічну сфери держави та відповідно інституалізація форм антикорупційної діяльності.

Основним здобутком цього етапу, безперечно, варто визнати формування нової організаційної структури антикорупційних інституцій, зокрема, Координаційного комітету по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України, спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України, спеціальних підрозділи по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України, органів прокуратури, митних органів

та підрозділів Державної прикордонної служби України, органів Державної податкової служби України та Державної контрольно-ревізійної служби України [17].

Під час другого етапу (друга половина 1994 року – перша половина 1995 року) мала місце номінальна або «soi-disant» протидія корупції. Стосовно нормативно-правового регулювання у досліджуваній сфері, то особливе значення відіграє указ Президента України щодо «Питання боротьби з корупцією та іншими злочинами у сфері економіки» № 484/94 від 27 серпня 1994 року та указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю» № 396/94 від 21 липня 1994 року. Поза тим, ті заходи, що були у них окресленні, не були достатніми та не вирішували існуючих на той час антикорупційних завдань. Зокрема, не було передбачено конкретного адміністративно-правового механізму протидії корупційним ризикам у сфері реалізації державної влади.

Третій етап (друга половина 1995 року – 2000 рік) ознаменувався активною нормотворчою діяльністю у сфері протидії корупції. Саме під час цього етапу відбулося номінальне декларування засад реалізації антикорупційних превентивних заходів, розслідування й притягнення осіб, винних у вчиненні корупційних правопорушень до юридичної відповідальності, усунення негативних наслідків корупційних правопорушень, зокрема, поновлення порушених прав і свобод. Додатково було визначено, що контроль за дотриманням антикорупційного законодавства здійснюється безпосередньо Верховною Радою України та Комісією з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією за участі Генерального прокурора.

Під час четвертого етапу псевдопротидії корупції мав місце квазі розвиток антикорупційного законодавства (із 2001 року до 2005 року). Так, цей період характеризувався дефіцитом нормативно-правових змін щодо покращання та актуалізації відносин у сфері протидії корупції. Окрім надання органам прокуратури з 2001 року координаційних повноважень щодо протидії

корупційній злочинності, не відбулося впровадження будь-яких інших нормативних змін, які б істотно вплинули на сферу контркорупційних механізмів держави [17].

Протягом п'ятого етапу (з 2005 року до 2010 року) відбулися як численні нормативно-правові, так і комплексні інституційні антикорупційні зміни. Насамперед, у серпні 2007 року були ухвалені десять антикорупційних ініціатив Президента України та План заходів щодо реалізації Концепції подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності» та державної антикорупційної політики на період до 2011 року. Крім того, в структурі Міністерства юстиції України було створено інститут Урядового уповноваженого по боротьбі з корупцією та секретаріат, що повинен був забезпечувати його діяльність. Важливим напрямом протидії корупції стало підвищення потенціалу громадських організацій, основною метою діяльності яких є протидія корупції. Поза тим, незважаючи на комплексний характер заходів запобігання та боротьби з корупцією, все ж досягти успіхів у викоріненні системної корупції не вдалося.

Шостий етап увінчався системними антикорупційними змінами (2010–2014 роки). А саме: 1) ухвалення Національної антикорупційної стратегії на 2011–2015 роки та Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції»; 2) формування Національного антикорупційного комітету на чолі з Президентом України; 3) запуск діяльності центрального органу виконавчої влади у сфері державної політики – Національного агентства України з питань державної служби. Поза тим, незважаючи на вищезазначені номінальні дії, корупційні прояви набирали все більш масштабного характеру [17].

Сьомий етап (із лютого 2014 року до 2018 року) охарактеризувався поступовим наближенням норм вітчизняного законодавства до загальноприйнятих міжнародних стандартів боротьби з корупцією. Так, протягом цього періоду було ухвалено три ключові антикорупційні закони. По-перше, Закон України «Про запобігання корупції», що є чинним і зараз; по-друге, Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в

Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки»; по-третє, Закон України «Про очищення влади», який закріпив організаційно-правові засади проведення люстрації в контексті забезпечення захисту й утвердження демократичних цінностей, верховенства права та прав людини в Україні [17].

Суттєве значення для реалізації превентивних антикорупційних заходів відіграє і заснування 18 березня 2015 року центрального органу виконавчої влади – Національного агентства з питань запобігання корупції, основними функціями якого стали формування та реалізація державної антикорупційної політики, виявлення незаконних доходів державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування за допомогою аналізування їх електронних декларацій [2].

Необхідно акцентувати й на створенні 16 квітня 2015 року нового спеціалізованого органу досудових розслідувань кримінальних правопорушень щодо корупціонерів-високопосадовців – Національного антикорупційного бюро України. Для процесуального керівництва за розслідуваннями Національного антикорупційного бюро України та підтримання державного обвинувачення в суді в підслідних йому справах щодо корупційних і пов'язаних із ними правопорушень 22 вересня 2015 року в структурі Генеральної прокуратури було створено самостійний структурний підрозділ – Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру.

Чергова судова реформа ознаменувалася внесенням змін до Конституції України щодо правосуддя та ухваленням нового Закону України «Про судоустрій та статус суддів» 2 червня 2016 року. Серед основних змін цього Закону необхідно виокремити трансформацію чотирирівневої судової системи в трирівневу та створення Вищого антикорупційного суду [18]. Крім того, 7 листопада 2016 року було вперше оголошено відкритий конкурс одночасно для 120 вакантних місць реформованого Верховного Суду. Зважаючи на це, сукупність вищенаведених заходів завдяки їх новаційності та ефективності можна назвати вдалою антикорупційною реформою. На відміну від попередніх спроб цього разу законодавець діяв більш рішуче з розподілом

функцій новостворених спеціалізованих органів на запобігання (Національне агентство з питань запобігання корупції) й протидію (Національне антикорупційне бюро України) корупції та запровадженням функціонування Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [17].

Вважаємо вищенаведену класифікацію вдалою, проте пропонуємо доповнити її двома етапами розвитку антикорупційного законодавства в Україні. Зокрема, восьмий етап (із 2018 року до 2020 року), що ознаменувався заснуванням та початком функціонування Вищого антикорупційного суду (який розпочав свою роботу лише 5 вересня 2019 року). Уперше у світі конкурсні співбесіди транслювалися та зберігалися у відкритому доступі, а в доборі кандидатів брали участь міжнародні експерти. Крім того, Національне антикорупційне бюро України й Державне бюро розслідування набули права на автономне зняття інформації з телекомунікаційних систем. Початок роботи Вищого антикорупційного суду та одержання перших результатів у широкій громадськості мав назву «кінець епохи безкарності». Підтвердженням цієї назви можуть бути рішення Вищого антикорупційного суду, що передбачали призначення покарання у вигляді позбавлення волі та застосування застави, розмір якої був співмірний із завданою шкодою суспільним інтересам. Зокрема, найбільший розмір застави становив близько 120 мільйонів гривень [19].

Дев'ятий етап необхідно розглядати як конституційну антикорупційну кризу. Він розпочався у жовтні 2020 року та продовжується до цього часу. Двадцять сьомого жовтня 2020 року Конституційний Суд України ухвалив рішення у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» та Кримінального кодексу України [20]. Відповідно до цього рішення було визнано такими, що не відповідають Конституції України, статтю 366-1 «Декларування

недостовірної інформації» Кримінального кодексу України та деякі положення Закону України «Про запобігання корупції».

Унаслідок цього Вищий антикорупційний суд України був змушений скасувати більше ніж половину винесених ним судових рішень. Більше того, Національне антикорупційне бюро України закрило близько ста справ, які перебували на етапі досудового розслідування та стосувалися неконституційної кримінально-правової норми. Зазначене рішення та його наслідки обурили міжнародних партнерів і спричинили широкий суспільний резонанс. На думку громадськості, здобутки попередніх напрацювань антикорупційної реформи були змарновані. Відповідно до цього рішення за надзвичайно короткий термін 9 грудня 2020 року Венеціанська комісія разом із Генеральним директором прав людини та верховенства права Ради Європи дали свою оцінку щодо конституційної ситуації в Україні [21]. З урахуванням цього висновку та завдяки оперативній реакції влади було відновлено докризову роботу антикорупційних державних органів за найкоротший термін. Зокрема, був повернутий публічний доступ Національного агентства з питань запобігання корупції до державних реєстрів та баз даних разом із правом проводити спеціальні перевірки. Проте завершеним, цей етап ми не можемо назвати, тому що до цього часу тривають процеси щодо відсторонення деяких суддів Конституційного Суду та обрання нових.

На нашу думку, детальне дослідження хронологічних етапів дає можливість зрозуміти повноту історичних причин створення та початку функціонування Вищого антикорупційного суду як рішучої відповіді держави на всі попередні невдалі спроби подолання корупції. Критичний аналіз відповідних історичних передумов дає можливість побачити повну картину реалізації державою покладеної на неї антикорупційної функції, що в кінцевому підсумку призвело до створення спеціалізованої антикорупційної інституції з конкретною предметною підсудністю щодо кримінальних корупційних справ.

Також варто наголосити, що під час усіх попередніх етапів, фактично до 5 вересня 2019 року, правосуддям у кримінальних справах щодо високопосадової корупції займалися суди загальної юрисдикції. Проаналізовані вище спроби законодавця реформувати судову систему свідчать про недостатню можливість справлятися із завданням належного здійснення антикорупційного судочинства.

Безпосередньою передумовою створення Вищого антикорупційного суду в Україні стала Революція гідності. Незадоволені потреби суспільства в подоланні корупції сформувалися в соціальний протест. Наслідками Революції гідності була зміна культурної, політичної та правової парадигми в напрямі цінностей європейської демократії. Активізація суспільного невдоволення державною владою стала основою створення громадянського суспільства, що переслідувало ідеї подолання корупції й спричиненого нею державно-управлінського свавілля, порушення основоположних прав людини та громадянина [22].

Для чіткого розуміння необхідності створення Вищого антикорупційного суду необхідно проаналізувати та виокремити причини, що спонукали до створення цієї спеціальної антикорупційної судової інституції в Україні. Зокрема, однією з основних причин створення Вищого антикорупційного суду потрібно виокремити соціальну проблему, виражену в запиті суспільства до влади щодо подолання корупції. З одного боку, судова система, виконуючи покладений на неї обов'язок із відновлення справедливості шляхом ухваленням правомірних рішень, повинна стати складовою механізму антикорупційної протидії. З іншого боку, на практиці судді безпосередньо також мали невирішену проблему поширення корупції всередині власної системи й не мали довіри серед населення.

Суспільні настрої підтверджувалися даними соціологічних опитувань, проведених іноземними та вітчизняними агентствами. Відповідно до рейтингу Індексу сприйняття корупції (Corruption Perception Index), який щорічно публікується Transparency International, Україна традиційно посідала місце в

кінці списку. З можливих 100 балів Україна набрала у 2013 році – 25, 2014 році – 26, 2015 році – 27, 2016 році – 29, 2017 році – 30, 2018 році – 31. Спостерігається тенденція до незначного зростання, але така позиція порівняно з іншими європейськими країнами (враховуючи постсоціалістичні) є незадовільною [23].

У рамках дослідження Барометра світової корупції (Global Corruption Barometer) від Transparency International у партнерстві з Gallup International Association на думку 66 % громадян України, у 2013 році найбільш корумпованою сферою є судова влада. У 2016 році аналогічне дослідження продемонструвало кращий, але все одно неприйнятний для правової держави результат упевненості громадськості в корумпованості більшості судів (61 %) [24].

Експертне опитування «Судовий індекс», що проводиться Європейською бізнес-асоціацією спільно з GOLAW, надає інформацію, що у 2016-2018 роках інтегральний показник, до якого входили оцінки показників «довіри до судової системи з боку лідерів компаній», «неупередженості судової системи» та «факторів організації і діяльності судової влади», коливався від 2,43 до 2,48 за значень, де 1 – негативне ставлення; 3 – нейтральне і 5 – позитивне [25]. Подібні результати продемонстрували вітчизняні соціологічні опитування. Так, дослідження суспільної думки, що проводив Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, свідчать про те, що переважна більшість громадян України вважають національну судову систему упередженою та недостатньо незалежною. Переконавання громадян стосовно того, що рівень статків і доходу однієї зі сторін судового процесу впливає на кінцеве рішення, яке приймає суддя, фактично не змінилося з 2012 року. Більше того, в жовтні 2017 року в оцінюванні корумпованості державних органів судова система набрала 4,3 бали за п'ятибальною шкалою, де під значенням «1» розуміється відсутність корупції, а «5» – повна корумпованість державного органу [26].

Окремо потрібно виділити активну діяльність пасіонарної частини українського соціуму через громадські об'єднання з метою адвокаційної та моніторингової діяльності. Завдяки такій активній громадській антикорупційній позиції представників суспільства почали залучати не лише до панельних дискусій, а й до процесів добору в новостворені антикорупційні органи.

Необхідною умовою для розбудови конституціоналізму в сучасній демократичній державі є розвинена система громадянських інституцій, які інколи називають «п'ятою владою». Характерні функціональні ознаки властиві громадській організації як інституціональному елементу демократичного устрою й відіграють значну роль у соціально-державному процесі розбудови публічної влади [27].

Однак у сучасному світі, де щоденно посилюється роль глобалізації, громадянське суспільство не може існувати ізольовано від зовнішніх процесів. Тому поступово стало можливим виділити так зване явище «транснаціонального громадянського суспільства», яким прийнято називати сукупність неурядових громадських організацій та інших суспільних рухів, об'єднаних на транснаціональному рівні, в яких суб'єкти взаємодії вступають як у внутрішньонаціональні, так і в міжнародні взаємовідносини. Тенденція до транснаціоналізації громадянського суспільства також впливає на інституційні процеси всередині конкретних країн [28].

В Україні транснаціональне громадянське суспільство активно взаємодіяло з міжнародними стратегічними партнерами як щодо питання антикорупційної діяльності загалом, так і в процесі створення та моніторингу Вищого антикорупційного суду зокрема. Відповідна взаємодія була дотичною до виникнення другої причини запровадження антикорупційної системи судоустрою в Україні.

По-друге, наступною причиною створення Вищого антикорупційного суду в Україні стала активна міжнародно-політична співпраця. У рамках Третього раунду моніторингу Стамбульського антикорупційного плану дій

антикорупційних реформ в Україні, проведених Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), була висловлена рекомендація щодо запровадження в судову систему України спеціалізованих антикорупційних судів чи суддів [29]. Більш категорична позиція була в Міжнародного валютного фонду. Для здійснення чергового (четвертого) перегляду програми співпраці України з Міжнародним валютним фондом для останнього було критичною та необхідною вимогою ухвалення закону, який би створив антикорупційний суд [30].

Аналогічну позицію зайняла влада Сполучених Штатів Америки, підтримавши ключові умови наступних траншів фінансової допомоги, що полягали у формулюваннях закону про процедуру відбору до антикорупційного суду. Кредитори наполягали на тому, що для забезпечення прозорості процедури відбору на посади антикорупційних суддів у ній повинні брати участь експерти з міжнародним досвідом із правом вето щодо недобросовісних кандидатів [31].

Подібні умови продемонстрував Європейський Союз, який у Меморандумі про взаєморозуміння вимагав для отримання Україною суми 1 мільйон євро ухвалити належний закон, що визначав запуск ефективного Вищого антикорупційного суду з прозорою процедурою добору суддів до нього [32]. Тому на підставі вищенаведеного ми не можемо заперечувати той факт, що міжнародні партнери відіграли значну роль щодо становлення антикорупційного суду в Україні.

По-третє, наступною причиною варто назвати інституційний мотив. Необхідно відмітити, що соціальні взаємозв'язки, з яких складаються публічні відносини, не є статичним явищем. Динаміка таких відносин є рушійною силою для розвитку цивілізаційних процесів. Із подальшим розвитком таких відносин, їх поглибленням та ускладненням логічним є їх спеціалізація. Правосуддя як частина суспільно-владних правовідносин також не може бути осторонь загальносоціальних тенденцій та процесів. Метою судової спеціалізації є функціонально-організаційне виокремлення, спеціалізоване в

конкретній сфері права елемента системи судоустрою. У разі вдалого впровадження спеціалізації до судової системи, вона має позитивний результат, зокрема: 1) судді більш оперативно, ефективно та професійно виконують покладені на них обов'язки; 2) система судоустрою є більш гнучкішою й пристосованою до динамічних ускладнень суспільних відносин; 3) формування однорідної судової практики та розвиток спеціалізованої правової сфери; 4) розвантаження судів загальної юрисдикції [33].

Зважаючи на актуальність та складність подолання окресленої проблеми, було ухвалене рішення щодо судової спеціалізації за допомогою створення спеціалізованої антикорупційної судової інституції. Основою цього рішення були невдалі спроби попередніх судових реформ. Незважаючи на багаточисленні спроби перезавантаження судової системи, все одно не вдалося позбутися проявів корупції в судах. Іншою нагальною проблемою було те, що чинна на той час судова система не справлялася із завданням щодо оперативного, неупередженого та якісного розгляду справ стосовно корупційних справ. Особливо це стосувалося розгляду кримінальних корупційних проваджень щодо високопосадовців. Підтвердженням цього є незадовільна ситуація щодо невідворотності юридичної відповідальності за корупційні правопорушення [34].

Відповідно до офіційних даних наприкінці 2018 року Національне антикорупційне бюро України розслідувало 727 кримінальних проваджень. Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою було направлено до суду 171 провадження, в 49 з яких упродовж 1 року не відбулося підготовчого засідання. Відповідно до висновку, зробленого Радою громадського контролю при Національному бюро України, суди загальної юрисдикції не здатні вчасно та належно розглядати справи про корупцію високопосадовців. На тлі загальних статистичних даних щодо показників невчасно розглянутих судових кримінальних проваджень становить 1,2 % для справ, підслідних Національному антикорупційному бюро України, і за здійсненням процесуального керівництва Спеціалізованою прокуратурою України –

більше ніж 40 %. Відповідні статистичні дані зумовлені як підвищеною складністю розгляду зазначених справ та посиленням тиском на суддю, так і непомірною завантаженістю судів іншими видами проваджень [35].

Одночасно з цим створення спеціалізованих антикорупційних судових органів є логічним продовженням існування спеціалізованих антикорупційних органів – Національного антикорупційного бюро та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Разом із ними Вищий антикорупційний суд створює завершену антикорупційну систему протидії проявам корупційних кримінальних правопорушень.

Ураховуючи законодавчі та організаційні зміни в національній нормативно-правовій системі, спрямовані на збільшення ефективності протидії корупції, формування якісного антикорупційного механізму правосуддя повинно стати вирішальним кроком до дієвості антикорупційної політики держави [36].

Отже, для подолання негативного явища корупції держава організовує та керує певною діяльністю, що відображено в антикорупційній стратегії України. Розбудова державних вітчизняних антикорупційних органів мала власну історію становлення, яку можна ранжувати на конкретні етапи. Малоуспішні результати антикорупційної боротьби призводили до причин розбудови антикорупційних органів, що, зрештою, призвело до створення Вищого антикорупційного суду. Такими причинами були: 1) соціальна проблема, що мала наслідки у вигляді низького рейтингу довіри до суду та високий рівень корумпованості як суспільства, так і органів державної влади; 2) вимоги та очікування міжнародних стратегічних партнерів України щодо рішучих дій із протидії корупції. Якщо б влада України не прийняла законодавчого акта, стосовно впровадження «незалежного та окремого» антикорупційного суду, який би влаштовував іноземних партнерів, то не одержувала б подальшої міжнародної фінансової допомоги; 3) інституційна причина, що полягала в доповненні системи спеціалізованих антикорупційних органів досудового розслідування (Національне бюро України) та підтриманні

державного обвинувачення в суді (Спеціалізованої антикорупційної прокуратури) відповідним судовим органом, який би здійснював правосуддя в підсудних йому антикорупційних справах. Адже перевантажена система судів загальної юрисдикції не реалізовувала оперативності здійснення судочинства у складних корупційних схемах. Безпосередньою передумовою, що стала каталізатором створення Вищого антикорупційного суду, на нашу думку, було соціальне невдоволення, що проявилось в акціях протесту та вимогах населення до влади щодо подолання корупції.

1.2 Нормативно-правові засади діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні

Наступним етапом вивчення теоретико-правових засад дослідження адміністративно-правового регулювання діяльності Вищого антикорупційного суду є аналіз правових засад організації його діяльності. Зокрема, ними є нормативно-правові акти, покликані регулювати суспільні відносини, що прямо чи опосередковано пов'язані з його діяльністю, встановлюють коло обов'язків суддів та посадових осіб, які працюють в ньому, визначають його статус та місце в судовій системі України. В Україні, як і в будь-якій іншій правовій державі, панує конституційний принцип верховенства права. Конституція України є Основним законом, що має найвищу юридичну силу та норми прямої дії. Законодавство та інші регулятивні акти повинні відповідати конституційним положенням й бути похідними від її засад. Конституція України визначає базисні принципи функціонування судової влади та устрій системи судів у країні. Отже, базисом створення Вищого антикорупційного суду є норми, закріплені в розділі VIII «Правосуддя» Конституції України. У рамках реалізації судової реформи Верховною Радою України було ухвалено Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [37]. Відповідно до нього

оновлено текст статті 125 Конституції України та викладено в редакції, що дозволила функціонувати вищим спеціалізованим судам в Україні [38].

Пакет реформ 2016 року передбачав ухвалення нового Закону України «Про судоустрій та статус суддів», глава 4 розділу 2 якого містила норми щодо регулювання відносин створення і функціонування вищих спеціалізованих судів в Україні [18]. Відповідно до статті 31 Вищий антикорупційний суд та Вищий суд із питань інтелектуальної власності є вищими спеціалізованими судами, що структурно організовані та діють як суди першої й апеляційної інстанцій і здійснюють правосуддя щодо категорій справ, віднесених до їх юрисдикції процесуальним законом. В інших статтях цього розділу містяться положення щодо повноважень вищого спеціалізованого суду, а також адміністративно-правові засади статусу голови вищого спеціалізованого суду та його заступника.

Окремо потрібно наголосити на визначенні вимог до посади судді спеціалізованого антикорупційного суду. Так, частина 2 статті 33 вищезгаданого Закону зазначає, що, для того щоб стати суддею Вищого антикорупційного суду України, потрібно підтвердити здатність здійснювати правосуддя за допомогою проходження кваліфікаційного оцінювання та відповідати вимогам на посаду суддів. Але цей перелік не є вичерпним, тому що особа, яка є кандидатом на зайняття вакантної посади судді антикорупційного суду, повинна відповідати іншим установленим законодавством вимогам.

Також положення, що стосуються Вищого антикорупційного суду, наведені в розділі IV «Порядок зайняття посади судді», а саме в частині 16 статті 79, яка має відсильний характер. У ній зазначається, що критерії для конкурсного відбору суддів Вищого антикорупційного суду визначаються законодавством. Вважаємо доречним застосування відсильної статті з подальшим уточненням її змісту в профільному законі та інших нормативно-правових актах. Крім того, в прикінцевих та перехідних положеннях Закону України «Про судоустрій та статус суддів» зазначено, що створення Вищого

антикорупційного суду та оголошення конкурсу на заміщення вакантних посад у ньому відбуваються не пізніше ніж через 1 рік після набрання чинності законом, що визначає спеціальні вимоги для цього суду [18].

У відповідь на запит громадськості та міжнародних партнерів щодо створення прозорої спеціалізованої антикорупційної судової інституції, яка допоможе притягнути винних у корупційних діяннях до відповідальності в Україні, законодавчою гілкою влади був розпочатий процес нормотворення відповідного законодавства. Спочатку 2017 року до Верховної Ради України надійшло два законопроекти: перший проєкт Закону «Про антикорупційні суди» № 6011, поданий 1 лютого 2017 року [39] групою депутатів, що містив положення щодо створення окремого антикорупційного суду з процедурою добору кандидатів до конкурсної комісії, яка передбачала одержання рекомендацій від іноземного уряду чи міжнародних організацій; другий законопроект був внесений депутатом Верховної ради VIII скликання та містив положення щодо створення спеціалізованих суддів при загальних судах [40].

Таблиця 1 – Порівняння законопроектів № 6011 та № 6529

Ключові відмінності	Законопроект № 6011	Законопроект № 6529
1	2	3
Структура суду	Спеціалізований антикорупційний суд з окремою апеляційною палатою	При судах загальної юрисдикції обирають суддів з спеціалізацією щодо корупційних правопорушень
Підсудність	Провадження віднесені до підслідності Національного антикорупційного бюро України	Провадження віднесені до підсудності: Національна поліція, Служба безпеки України, Національне антикорупційне бюро України
Особливості добору	Міністр юстиції України призначає членів Конкурсної комісії на підставі рекомендацій міжнародних партнерів	Відсутні особливості добору суддів

Продовження таблиці 1

1	2	3
Додаткові особливості діяльності	Додатковий обов'язок щодо підвищення кваліфікації, додаткові гарантії безпеки суддів, оплати	Відсутні
Фінансування	Бюджетна автономія (є основним розпорядником коштів)	Відсутні

Обидва законопроекти містили суперечливі положення щодо процедури створення судів, визначених Конституцією України в технічному плані. Відповідно до статті 125 Основного закону «Суд утворюється, реорганізовується і ліквідується законом, проект якого вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій із Вищою радою правосуддя» [38]. Вищепроаналізовані законопроекти були подані народними депутатами, що формально суперечило закріпленій у законодавстві процедурі. Але законопроекти досягли своєї мети – спричинили широку суспільну та професійну дискусію з приводу організаційної структури пропонованого антикорупційного суду в Україні. До неї долучилися судді, адвокати, науковці та представники громадських організацій. Крім того, дискусійне обговорення поширилося за межі України. Так, за поданням Голови Верховної Ради України було направлено звернення до Венеціанської комісії, де європейські колеги висловили свою думку й закликали Президента подати свій законопроект з урахуванням зазначених побажань та уточнень. Зокрема, було наголошено на «окремому» антикорупційному суді [41].

Пропозиція запровадження інноваційного положення щодо участі міжнародних експертів у доборі кандидатів до антикорупційного суду призвела до гострої дискусії в професійних колах. Супротивники таких змін не бажали надавати права вето в доборі суддів представникам міжнародної спільноти, посиляючись на потенційну шкоду суверенітету України. Представники громадськості вважали, що лише в такий спосіб можна

забезпечити прозорий та неупереджений добір до новоствореного судового органу.

Компромісним рішенням була пропозиція Президента України що була відображена в законопроекті № 7440. Його положення передбачали створення Громадської ради міжнародних експертів, що була дорадчим органом Вищої кваліфікаційної комісії суддів та виконувала допоміжну функцію щодо добору суддів разом із нею. Зрештою, попередні два законопроекти були відкликані і був поданий та прийнятий, визначений як невідкладний, президентський законопроект № 7440 «Про Вищий антикорупційний суд» [42].

Сьомого червня 2018 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про Вищий антикорупційний суд», який складався з шести розділів, налічував 16 статей та містив зміни в перехідних положеннях до трьох статей Кримінально-процесуального кодексу України [45]. Проте для початку роботи щодо створення Вищого антикорупційного суду потрібно було ухвалити ще один технічний закон. Закон України «Про утворення Вищого антикорупційного суду», який налічує лише дві статті та прикінцеві положення: перша стаття містила наказну норму «утворити Вищий антикорупційний суд», друга – була відсилною до Закону України «Про Вищий антикорупційний суд», що визначав юрисдикцію, статус та місце розташування Вищого антикорупційного суду [44].

Крім того, потрібно були внести зміни до чинного Закону України «Про судоустрій та статус суддів» стосовно функціонування вищих спеціалізованих судів. Отже, законопроектом № 7440 [45] потрібно було внести зміни щодо процедури добору суддів вищих спеціалізованих судів, кількості суддів апеляційних палат, повноважень голови суду та апарату тощо. Такі зміни до профільного закону актуалізувалися з метою узгодження із загальною системою судоустрою в контексті діяльності вищих спеціалізованих судів, а також положень уже чинного Закону України «Про Вищий антикорупційний суд».

Правові засади діяльності будь-якого судового органу містять норми матеріального та процесуального права. Процесуальні засади діяльності Вищого антикорупційного суду, враховуючи його юрисдикцію, закріплені нормами Кримінально-процесуального кодексу України, до якого були внесені зміни з метою провадження діяльності Вищого антикорупційного суду. Так, у частині 22 статті 3 Кримінально-процесуального кодексу України з'явилося доповнення до дефініції суду першої інстанції в частині того, що Вищий антикорупційний суд є судом першої інстанції в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до його підсудності. Частина 20 зазначеної статті відредаговано відповідно до сутності функціонування спеціалізованих судів. Так, у ній зазначено, що Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду є судом апеляційної інстанції щодо винесених рішень Вищого антикорупційного суду, ухвалених у статусі суду першої інстанції, та судових рішень інших судів першої інстанції, ухвалених до початку роботи Вищого антикорупційного суду в кримінальних провадженнях, підсудних йому. Зазначені положення відображені в статті 33 Кримінально-процесуального кодексу України та доповнюють існуючий механізм інстанційної підсудності [46].

Крім того, стаття 32 Кримінально-процесуального кодексу України була приведена у відповідність до нових реалій роботи Вищого антикорупційного суду. Відповідно до неї вводиться так звана предметна підсудність: «Кримінальні провадження щодо кримінальних правопорушень, що вчинені на території України і віднесені до предметної підсудності Вищого антикорупційного суду, здійснює Вищий антикорупційний суд».

У прикінцевих положеннях ухваленого Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» частину 12 статті 31 Кримінально-процесуального кодексу було затверджено в редакції, в якій склад суду першої та апеляційної інстанцій, що розглядає кримінальне провадження у Вищому антикорупційному суді, складався з трьох суддів. Крім того, була встановлена вимога щодо присутності в колегії судді з п'ятирічним та більше судовим

стажем. Дозволяється не додержуватися цієї вимоги за обставини, якщо всі судді з відповідним досвідом не мають можливості взяти участь у судовому засіданні з передбачених законодавством підстав. На нашу думку, така умова була передбачена у зв'язку з тим, що під час конкурсного відбору на посаду судді Вищого антикорупційного суду суддівський досвід не був імперативною вимогою з метою розширення кола потенційних претендентів.

Ще одним основоположним документом, що закріплює правове підґрунтя діяльності Вищого антикорупційного суду в частині визначення підсудності корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, є Кримінальний кодекс України. Відповідно до примітки статті 45 Кримінального Кодексу України [47] корупційними кримінальними правопорушеннями вважаються кримінальні правопорушення, що передбачені статтями 364-1, 365-2, 368-369-2 у разі вчинення шляхом зловживання службовим становищем, кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410. Під кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, розуміють кримінальні правопорушення, передбачені статтями 366-2, 366-3 [46].

Окрім зазначених вище статей, до предметної підсудності Вищого антикорупційного суду відносять провадження стосовно діянь, відповідальність за вчинення яких передбачена статтями 206-2, 209, 211, 366-2, 366-3 за яких наявна хоча б одна з умов, передбачених пунктами 1–3 частини 5 статті 216 Кримінального процесуального кодексу України [46].

Також необхідно зазначити, що Вищий антикорупційний суд має територіальну підсудність, яка поширюється на всю територію України.

М. С. Глотов, суддя Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду, виділяє взаємозв'язані правила інстанційної, територіальної й предметної підсудності на основі сукупності юридично значущих ознак, передбачених статтями 32–33-1 Кримінально-процесуального кодексу. Ураховуючи положення процесуального законодавства, стає можливим розмежовувати справи, підсудні Вищому антикорупційному суду, від інших судів та

правильно розподіляти судові провадження за ланками перших, апеляційних та касаційної інстанцій. Застосування зазначених правил розмежування допомагає досягти мети їх установлення та створення Вищого антикорупційного суду для якісного розгляду кримінальних проваджень щодо «топ-корупції» [48].

Аналізуючи вищезазначену позицію, потрібно відмітити, що дія статті 32 Кримінально-процесуального кодексу, яка визначає територіальну підсудність, не поширюється на кримінальні провадження, віднесені до предметної підсудності Вищого антикорупційного суду. Ми погоджуємося з висновком М. С. Глотова, що законодавець прийнявши таку норму, вбачав перевагу спеціальних правил щодо предметної підсудності над загальним правилом щодо територіальної. Тому розподіл справ між судами загальної юрисдикції та Вищим антикорупційним судом повинен здійснюватися виходячи з правил предметної підсудності [48].

Стаття 2 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» визначає, що чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України становлять правове підґрунтя діяльності Вищого антикорупційного суду [43]. Ця стаття не містить вичерпного переліку таких актів, тому доцільно зосередити увагу на їх аналізуванні.

Окрім цього, Вищий антикорупційний суд у правозастосовній діяльності повинен дотримуватися міжнародних стандартів судоустрою, до яких, зокрема, належать Бангалорські правила поведінки суддів [49]. На нашу думку, ці правила поширюються та повинні застосовуватись у діяльності всіх органів судової гілки влади. Вищий антикорупційний суд як складова частина судової гілки влади через дотримання та впровадження міжнародних стандартів у вітчизняну судову практику покращує рівень здійснення антикорупційного правосуддя.

Констатуємо, що Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції [50] становить ідеологічну та правову основу діяльності Вищого антикорупційного суду, оскільки держава-учасниця, яка підписала зазначену

Конвенцію, бере на себе зобов'язання щодо її виконання. Отже, додержання покладених на неї завдань залежить від інституційної спроможності країни протистояти явищу корупції, зокрема, через судові органи влади. Аналізуючи положення Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, необхідно зазначити, що в ній наявна основна мета «сприяння вжиттю й посиленню заходів, спрямованих на більш ефективне та дієве запобігання корупції та боротьбу з нею», що корелюється з метою створення Вищого антикорупційного суду. Згідно зі статтею 3 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» завданням Вищого антикорупційного суду є здійснення визначених законом засад та процедур щодо вчинення правосуддя для досягнення мети, що полягає в забезпеченні захисту держави, суспільства та особи від корупційних і пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень.

В продовження зазначеної тези хочемо навести статтю 11 Конвенції Організації Об'єднаних Націй, яка наголошує на важливості існування реальної незалежності судової гілки влади та її ключовій ролі в антикорупційній протидії. Стаття передбачає обов'язок кожної держави-учасниці щодо вжиття заходів стосовно зміцнення чесності й непідкупності представників судової влади та запобігання будь-якій можливості для корупції серед них без шкоди для незалежності судових органів. Зазначені дії повинні впроваджуватися згідно з власними ґрунтовними принципами національної правової системи [50]. Законодавець, додержуючись наведених вище положень і відповідаючи на запит суспільства щодо подолання корупції, створив Вищий антикорупційний суд, покликаний бути взірцем судової незалежності та подолання найскладніших топ-корупційних кримінальних правопорушень.

Саме цей суд є найбільш вираженим прикладом реалізації принципу кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, закладені в Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 173) [51]. Зважаючи на це, Україна як сторона-підписант Кримінальної конвенції про боротьбу з

корупцією виконує взяті зобов'язання за допомогою законодавчих та інших заходів, необхідних для встановлення у своєму національному законодавстві кримінальної відповідальності за корупційні діяння.

Зусилля, спрямовані на боротьбу з корупцією, повинні відповідати стандартам прав людини, інакше вони втрачають свою легітимність. Додержання стандартів прав людини створює умови для долучення громадянського суспільства до боротьби з корупцією. Упроваджені державою антикорупційні механізми повинні базуватися на додержанні прав і свобод людини та громадянина. Вважаємо можливим віднести Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод до правових основ організації Вищого антикорупційного суду.

Аналізуючи ухвали Вищого антикорупційного суду, потрібно відмітити, що суд активно використовує практику Європейського суду з прав людини. Так, даючи відповідь стороні захисту на тезу, що Вищий антикорупційний суд створений всупереч нормам Конституції України і не може бути законним, судді використовують досвід Європейського суду з прав людини з відсиланням до справи «Фруні проти Словачії» («*Fruni v. Slovakia*») від 21 вересня 2011 року. У цій справі позиція Європейського суду з прав людини була такою: право на справедливий розгляд справи незалежним і неупередженим судом, установленим законом, що передбачене статтею 6 Європейської конвенції з прав людини [52], не може розглядатися як заборона створення спеціальних / спеціалізованих кримінальних судів, якщо вони мають правову основу. Європейський суд з прав людини в цьому випадку не розмежував поняття спеціалізованого та спеціального судів, але він не мав заперечень проти концепції словацького суду, який на той час мав кримінальну юрисдикцію над певними державними посадовими особами, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення. У згаданому рішенні Європейський суд визнав, що «боротьба з корупцією та організованою злочинністю може вимагати заходів, процедур та інституцій спеціалізованого характеру» [53].

Виходячи з положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, зокрема частини 1 статті 6, зазначимо, що «кожен має право на справедливий розгляд справи незалежним і безстороннім судом, установленим законом, який вирішить спір щодо його прав та свобод» [52]. В імплементованих нормах закладене ключове завдання суду, яким є здійснення правосуддя з додержанням принципу об'єктивності відповідно до норм чинного законодавства.

Вважаємо проблематику відповідності Вищого антикорупційного суду нормам Конституції України похідною від принципу створення суду на підставі закону. Аналіз дефініції «суд, створений на підставі закону», дає можливість стверджувати, що зазначене поняття є базисним і містить правову підставу створення та діяльності судового органу, що відповідає чинній системі нормативно-правових актів. Європейський суд з прав людини під поняттям «суду» має на увазі орган юрисдикції, який керується нормами матеріального та процесуального законодавств, повинен вирішувати спірні питання, що входять до його компетенції. Обов'язковою умовою його існування є те, що він повинен бути встановлений законом, тобто сформований виключно на підставі закону, діяти в легітимному складі, здійснювати правосуддя в рамках юрисдикції (територіальної, предметної, функціональної) [54, с.152].

Проблематика визнання антикорупційних судів такими, що суперечать конституційним нормам, є новою для України, але траплялося в країнах, які створювали відповідні судові органи. Зокрема, в Словаччині, досвід якої є показовим у контексті його європейської орієнтованості. У Словацькій Республіці довелося перезапустити антикорупційний суд після ліквідації його на п'ятому році роботи Конституційним судом Словаччини [55, с. 99].

Що стосується оскарження конституційності існування Вищого антикорупційного суду в Україні, то необхідно зазначити, що, аналізуючи аргументи подання щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» від

7 червня 2018 року № 2447-VIII, в професійному колі відбулася предметна дискусія щодо їх змісту. Така дискусія відображена в Спільному висновку *Amicus curiae* [56], з положеннями якого ми погоджуємося.

По-перше, аргумент конституційного подання стосовно того, що Вищий антикорупційний суд є надзвичайним або особливим судом, не знаходить підтвердження, оскільки діяльність Вищого антикорупційного суду, як вищого спеціалізованого суду передбачена статтею 125 Конституції України та відповідає передбаченому способу його створення. Існування Вищого антикорупційного суду не замінює іншого існуючого суду, а його предметна підсудність зумовлена нормами процесуального законодавства й конкретно виражена і відмежована від юрисдикції загальних судів. Одночасно з цим, процесуальна діяльність Вищого антикорупційного суду відповідає загальному процедурному порядку, яким керуються суди загальної юрисдикції. Вищий антикорупційний суд забезпечує право на оскарження та перегляд його рішень за допомогою діяльності трьох інстанцій – першої, апеляційної та касаційної. Касаційне оскарження справ, що належать до предметної юрисдикції Вищого антикорупційного суду, розглядає Верховний Суд, що відповідає конституційному положенню, яке визначає останній найвищий суд для всієї судової системи України. Тому статус та місце в судовій системі Вищого антикорупційного суду повністю відповідає основоположним принципам судоустрою, що є похідними від Конституції України [56].

По-друге, міркування стосовно того, що Вищий антикорупційний суд як спеціалізований повинен мати окремий процесуальний порядок розгляду проваджень, виражений у формі закону чи кодексу, максимально пристосованим до розгляду підсудній категорії справ, спростовується доводами про те, що не існує конституційних норм щодо обов'язкової наявності в спеціалізованих судах окремого процесуального законодавства чи кодексу. Для судової спеціалізації не є імперативною наявністю окремої процедури розгляду предметної категорії проваджень. Використання окремих

процесуальних кодексів не може бути критерієм визнання судового органу спеціалізованим, а також відсутність такого процесуального окремого закону не може бути необхідною ознакою спеціалізації суду. Зокрема, суди загальної юрисдикції, що здійснюють правосуддя за процесуальними нормами окремих кодексів, не належать до категорії спеціалізованих судів. Судова спеціалізація Вищого антикорупційного суду проявляється в його предметній юрисдикції щодо розгляду корупційних та пов'язаних із ними кримінальних правопорушень відповідно до норм Кримінально-процесуального кодексу України та справ щодо визнання активів необґрунтованими з їх подальшим стягненням у дохід держави відповідно до норм чинного Цивільно-процесуального кодексу України [56].

По-третє, окремий суб'єктний склад проваджень, підсудних Вищому антикорупційному суду, не є ознакою «особливого» судового органу, а свідчить лише про його спеціалізованість. Цей критерій зокрема застосовують і адміністративні суди, в яких «окремі суб'єкти» – суб'єкти владних повноважень мають право бути однією зі сторін. Більше того, аналогічний підхід характерний і для господарських судів, де сторонами, що беруть участь у процесі, є суб'єкти господарювання. Таким чином, доцільно погодиться з тим, що предметна підсудність Вищого антикорупційного суду свідчить про його спеціалізацію, а не особливість, відтак узгоджується з чинною конституційною моделлю судової системи [56].

По-четверте, передбачені фаховим Законом «Про Вищий антикорупційний суд» додаткові освітні й професійні вимоги узгоджуються з нормами Конституції України, а саме з останнім абзацом статті 127, де зазначена можливість установа на рівні закону інших вимог стосовно освітнього рівня та професійного стажу суддів спеціалізованих судів [56].

Окремою складовою документів, що регулюють правові засади діяльності Вищого антикорупційного суду, є організаційно-розпорядча документація, метою якої є налагодження та забезпечення належного процесу роботи судового органу. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження

Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях» містить визначення дефініції «організаційно-розпорядча документації». Зокрема, під нею розуміють уніфіковану систему управлінських документів, що забезпечують організацію управлінських процесів та управління працею [57]. Організаційно-розпорядча документація є необхідним та ключовим інструментом діяльності з управління та частиною документаційного фонду органів, завдяки якій відбувається безпосереднє керівництво робочим процесом, і регулювання іншої діяльності юридичних осіб [58].

Відповідно до Державного стандарту України 4163:2020 можливо зазначити такі організаційно-розпорядчі документи незалежно від носія інформації, на якій він поширюється: 1) організаційні документи (положення, статuti, посадові інструкції, штатні розписи); 2) розпорядчі документи (постанови, рішення, накази, розпорядження); 3) інформаційно-аналітичні документи (акти, довідки, доповідні записки, пояснювальні записки, службові листи); 4) документи, створені внаслідок роботи органів державної влади, місцевого самоврядування та інших юридичних осіб [59].

Так само, як і інші юридичні особи, з метою організації роботи, Вищий антикорупційний суд має відповідні повноваження видавати власні організаційно-розпорядчі документи. Нами запропоновано розподілити наявні організаційно-розпорядчі документи Вищого антикорупційного суду відповідно за категоріальними складовими на організаційні та розпорядчі. Виходячи з пропонованого розподілу, до організаційних документів Вищого антикорупційного суду прийнято відносити: положення, які закріплюють організаційні засади щодо адаптації персоналу апарату Вищого антикорупційного суду; заохочувальні відзнаки Вищого антикорупційного суду; оброблення й захист персональних даних, володільцем яких є Вищий антикорупційний суд; порядок ведення договірної роботи у Вищому антикорупційному суді; преміювання працівників апарату Вищого

антикорупційного суду; програми стажування в апараті Вищого антикорупційного суду; службові відрядження працівників Вищого антикорупційного суду; службові посвідчення Вищого антикорупційного суду.

Іншими організаційними документами, що фіксують послідовність дій певного процесу, є порядки. Порядками Вищий антикорупційний суд регулює забезпечення безпеки, пропуску осіб до будівель (приміщень) Вищого антикорупційного суду та транспортних засобів на територію Вищого антикорупційного суду, здійснення внутрішнього аудиту у Вищому антикорупційному суді, організації стажування та проведення практики в апараті Вищого антикорупційного суду.

Правилами, що конкретизують нормативні приписи загального характеру та регулюють більш вузькопрофільні аспекти діяльності певної галузі, Вищий антикорупційний суд установлює внутрішній службовий розпорядок і трудовий розпорядок свого апарату.

Розпорядчими документами є акти, що мають регулятивну спрямованість які виражають волю суб'єкта управління. До розпорядчих документів Вищого антикорупційного суду відносять накази та розпорядження. Наказом є правовий акт, виданий суб'єктом управління з метою вирішення поставлених основних та оперативних завдань [60]. Наказами Вищого антикорупційного суду врегульовані суспільні відносини щодо: визначення адміністративних повноважень Голови та заступника Голови Вищого антикорупційного суду; відшкодування фактичних витрат на копіювання, друк або сканування документів, що надаються за запитами на інформацію та адвокатськими запитами, щодо діловодства у Вищому антикорупційному суді; додаткових заходів із метою поширенню розповсюдження гострої респіраторної хвороби COVID-19; затвердження графіка особистого прийому, форм журналу обліку особистого прийому та письмового звернення; унесення змін до графіка особистого прийому; затвердження переліку відомостей, що становлять службову інформацію; затвердження переліку відомостей, що становлять

службову інформацію в режимно-секретному відділі; затвердження положення про адаптацію персоналу Вищого антикорупційного суду; затвердження форм статистичних звітів Вищого антикорупційного суду про здійснення правосуддя та організації роботи щодо їх формування; щорічного перенесення робочих днів; порядку одержання запитів на інформацію; утворення конкурсної комісії з проведення конкурсу на зайняття посад державної служби категорій «Б» і «В» апарату Вищого антикорупційного суду.

Розпорядження становлять розпорядчий документ, що є управлінським актом, виданим у межах компетенції посадової особи. Розпорядженням Вищого антикорупційного суду був оголошений та проведений Всеукраїнський закритий архітектурний конкурс на кращу проєктну пропозицію «Нове будівництво корпусу Вищого антикорупційного суду на проспекті Перемоги, 41, у місті Києві» [61].

Важливим етапом становлення правових засад формування були правки, що вносилися до профільного законопроекту, а згодом і Закону «Про Вищий антикорупційний суд». Оскільки процес його прийняття супроводжувався спротивом та загостреними дискусіями, до другого читання було внесено 1 927 правок, усі з яких Верховній Раді України довелося розглянути [62]. Із часу ухвалення Закону «Про Вищий антикорупційний суд» були прийняті п'ять змін до положень, що покращували правовідносини, які він регулює.

Першою й досить значущою зміною, що мала на меті забезпечити плідний початок роботи новоствореного антикорупційного суду, була правка, внесена законопроектом № 7441 «Про внесення змін до Закону України» «Про судоустрій і статус суддів» у зв'язку з ухваленням Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» [63]. Згадані зміни містили положення щодо передавання, з першого дня початку роботи до Вищого антикорупційного суду всіх справ, що належать до його підсудності й знаходяться у судах першої та апеляційної інстанцій і розгляд яких не завершено. Відповідно до цих правок були внесені зміни до перехідних положень Кримінального процесуального

кодексу України й роз'яснено, що з дати початку діяльності Вищого антикорупційного суду всі судові органи першої інстанції припиняють брати до розгляду клопотання та обвинувальні акти до кримінальних проваджень, підслідних Вищому антикорупційному суду і їх передають для розгляду до нього. Також припиняються приймання та розгляд апеляційних скарг апеляційними інстанціями загальних судів у справах, віднесених до юрисдикції Вищого антикорупційного суду. Внесення вищезгаданих змін пришвидшило початок роботи Вищого антикорупційного суду та звело до мінімуму ризику, пов'язані з розглядом проваджень, підслідних Національному антикорупційному бюро, в перевантажених судах загальної юрисдикції [64].

Друга правка № 100-ІХ від 18 вересня 2019 року також була внесена до початку фактичної роботи Вищого антикорупційного суду і мала на меті розвантажити його від незначних корупційних справ [65]. Без внесення правки до прикінцевих та перехідних положень закону Вищий антикорупційний суд повинен був отримати близько трьох тисяч кримінальних проваджень для реєстрації, з яких лише п'ять відсотків були підслідні Національному антикорупційному бюро України [66]. Згідно з нормативними вимогами Кримінального процесуального кодексу України кримінальні провадження розглядаються судовими колегіями у складі трьох суддів для першої інстанції та п'яти суддів для апеляційної інстанції. Ураховуючи загальну кількість антикорупційних суддів на початку роботи суду – 26 осіб у першій інстанції та 12 суддів апеляційної інстанції, передавання такої кількості справ одночасно могло б призвести до припинення нормальної роботи Вищого антикорупційного суду. З метою уникнення перевантаження малозначними корупційними справами новоствореного антикорупційного суду та фокусування його на меті створення – здійснення правосуддя щодо високопосадової корупції, й були прийняті зазначені зміни.

Третьою правкою до Закону «Про Вищий антикорупційний суд» було впровадження інституту цивільної конфіскації в юрисдикцію

антикорупційного суду. Так, із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» Вищому антикорупційному суду України була надана компетенція щодо ухвалення рішення з питань про визнання активів такими, що є необґрунтованими, та подальшого їх стягнення до доходу держави з додержанням процедури і порядку, передбачених цивільним судочинством як суду першої і апеляційної інстанції [67].

Частина 4 статті 23 Цивільного процесуального кодексу надає повноваження Вищому антикорупційному суду стосовно розгляду справ щодо визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави (справи щодо цивільної конфіскації) [68].

Законодавчою підставою застосування інституту конфіскації необґрунтованих активів (цивільної конфіскації) є Глава 12 Цивільного процесуального кодексу України, що містять статті 290–292. Відповідно до частини 2 згаданої статті 290 предметом цивільної конфіскації можуть бути активи, вартість яких становить п'ятсот і більше розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, тобто станом на 2021 рік – від 1 003 600 до 7 377 500 гривень. Частина 1 статті 34 Цивільно-процесуального кодексу, визначає, що зазначені справи розглядаються колегіально, у складі трьох суддів. Апеляційне оскарження здійснюється відповідно до наданих повноважень Апеляційній палаті частиною 3 статтею 24 [68].

Відповідну конфіскацію застосовують до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. До кола цих осіб входять особи, зазначені в пункті 1 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції» [2].

Відповідно до четвертої правки за Вищим антикорупційним судом було законодавчо закріплене право управління об'єктами власності, що належать до сфери його управління. Одночасно з цим законодавець, ураховуючи

кількість діючих слідчих суддів Вищого антикорупційного суду, відійшов від початкового задуму залишення суддів на посаді слідчих суддів лише на один рік без права переобрання. Слідчим суддям за наявності їх добровільної згоди було дозволено переобиратися та продовжити термін перебування на посаді слідчого судді до двох років [69].

П'ятою була технічна правка, пов'язана зі змінами до кримінального законодавства. У профільному законі був замінений термін «злочини» на «кримінальні правопорушення» [70].

Отже, правова база, що є юридичною основою функціонування Вищого антикорупційного суду, складається з нормативно-правових актів міжнародного та національного значення (конституційні й законодавчі), а також судової практики Європейського суду з прав людини. Правові засади діяльності Вищого антикорупційного суду починаються з основоположних рамок, установлених Конституцією України. Більш деталізовані правові засади Вищого антикорупційного суду як судового органу визначаються в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» [18].

Нормативно-правові акти Вищого антикорупційного суду, як і інших судових органів, можна поділити на норми матеріального й процесуального права залежно від їх застосування. Окремою ланкою функціонування Вищого антикорупційного суду є його організаційно-розпорядчі документи. На підставі проведеного аналізу було встановлено, що створення та функціонування Вищого антикорупційного суду відбуваються відповідно до вимог Конституції України. Всі прийняті зміни до Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» справляли позитивний ефект щодо покращання його функціонування. Одна з таких змін дала можливість Вищому антикорупційному суду в межах наданих йому повноважень визнавати активи необґрунтованими, що розширило його юрисдикцію.

Висновки до розділу 1

1. Наголошено, що, враховуючи еволюцію суспільних відносин та усвідомлення суспільної небезпечності явища корупції, розвиток уявлень про відповідальність особи за свої вчинки та трансформацію інституту юридичної відповідальності, були створені механізми, які в сукупності своєї взаємодії становлять державну політику протидії та запобігання корупції.

2. Доведено, що в контексті реалізації антикорупційної політики, основою якої є публічно-правовий антикорупційний механізм, держава виконує одну зі своїх стратегічних функцій із протидії корупції. Отже, для виконання антикорупційної функції держави вона повинна проводити ефективну антикорупційну політику за допомогою використання публічно-правового механізму протидії корупції. Основою такої діяльності є надійні та належно функціонуючі державні інституції, зокрема, органи судової гілки влади.

3. Наголошено, що антикорупційна стратегія складається з окреслених актуальних корупційних проблем та напрямів їх вирішення, що відображає проблематику певного часу. Однією з найактуальніших проблем залишається реформування судової системи. На підтримку цієї тези можемо констатувати перманентність спроб реформування судової системи. Зокрема, в усіх Антикорупційних стратегіях окреслена проблематика неналежного функціонування судової системи в аспекті розгляду корупційних проваджень.

4. Установлено, що детальне дослідження хронологічних етапів дає можливість зрозуміти повноту історичних причин створення та початку функціонування Вищого антикорупційного суду як рішучої відповіді держави на всі попередні невдалі спроби подолання корупції. За допомогою критичного аналізу відповідних історичних передумов можна простежити повну картину реалізації державою покладеної на неї антикорупційної функції, що в кінцевому підсумку призвело до створення спеціалізованої антикорупційної інституції з конкретною предметною підсудністю щодо кримінальних корупційних справ.

5. Визначено, що створення Вищого антикорупційного суду в Україні обумовлено кількома причинами: соціальними, міжнародно-політичними та інституційними. До соціальних причин належать: великий відсоток недовіри населення до судової системи, впевненість громадськості та бізнесу в її корумпованості. Міжнародно-політичні причини – рекомендації й навіть вимоги міжнародних стратегічних партнерів України щодо створення незалежної судової інстанції для подолання корупції. До інституційних причин належать тенденція до спеціалізації правовідносин, неспроможність судів загальної юрисдикції розглядати справи щодо корупційних кримінальних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією, а також існування спеціалізованих антикорупційних органів досудового розслідування.

6. Зазначено, що нормативно-правові акти які становлять базис регулювання соціальних взаємовідносин у сфері діяльності Вищого антикорупційного суду та визначають права й коло обов'язків його працівників, що є правовими засадами організації діяльності Вищого антикорупційного суду. До них відносять положення Конституції України, кодексів України (Кримінального, Кримінально-процесуального, Цивільного та Цивільно-процесуального), закони України: Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Закон України «Про Вищий антикорупційний суд», та організаційно-розпорядчі акти Вищого антикорупційного суду України.

РОЗДІЛ 2

ЮРИДИЧНИЙ ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ

2.1 Структура та місце Вищого антикорупційного суду в судовій системі України

Здійснивши аналіз історико-теоретичних та нормативно-правових засад дослідження адміністративно-правового регулювання Вищого антикорупційного суду в Україні, вважаємо за доцільне зосередити увагу на юридичному змісті його адміністративно-правового статусу. Насамперед доцільно розкрити структуру та місце Вищого антикорупційного суду в судовій системі України.

Ми вважаємо, що структура будь-якого судового органу, зумовлена двома головними чинниками: 1) здійснення завдання та функцій, які покладені на цей судовий орган; 2) окресленими рамками конституційних положень та чинного законодавства, що регулюють питання устрою судової системи в Україні. Конституція України [38] визначає головні засадничі принципи судоустрою, окреслює ієрархію системи судів на чолі з Верховним судом України та визначає імперативну заборону стосовно створення особливих та надзвичайних судів. Як ми вже наголошували, визначений судоустрійний механізм утворення, реорганізації та ліквідації суду передбачає наявність закону, проєкт якого, після попередньо наданих Вищою радою правосуддя консультацій, має право вносити до парламенту виключно Президент України. Звичайно, на структуру суду також можуть впливати й інші фактори, такі як адміністративний-територіальний поділ держави, кількість населення в країні та можливостей фінансування державного бюджету. Організація структури суду є надважливим питанням, яке визначає ефективність та продуктивність його роботи.

Однотипні вимоги застосовують і для створення спеціалізованих судів до яких належить і Вищий антикорупційний суд. Звісно, що ключова відмінність від судів загальної юрисдикції полягає в зосередженості на антикорупційній спеціалізації таких судів. Під час створення спеціалізованого антикорупційного судового органу законодавець повинен зорієнтуватися щодо його місця в чинній ієрархії судової системи та його організаційної структури.

Метью К. Стівенсон та Софі А. Шютте наголошують на важливості кількох компонентів, які повинен урахувати законодавець під час розроблення моделі діяльності антикорупційного суду, а саме: 1) визначити місце спеціалізованого антикорупційного суду в судовій системі; 2) визначити кількість інстанцій, та кількість суддів, які працюватимуть у ньому; 3) окреслити додаткові умови перевірки кандидатів на посаду антикорупційних суддів та звільнення призначених суддів; 4) визначити підсудність; 5) чітко визначити механізм взаємодії такого суду з органами прокуратури [71].

Необхідно зазначити, що судова спеціалізація антикорупційних інституцій, може набирати різної форми: від наділення окремих суддів при судах загальної юрисдикції правом розглядати корупційні справи до створення окремих колегій, судових палат, судів та взагалі окремої судової системи. Більше того, в усіх зазначених варіантах суди можуть розглядати виключно «корупційні справи» або мати змішану юрисдикцію. Змішана юрисдикція передбачає повноваження суду разом з корупційними здійснювати судочинство щодо інших категорій справ.

Рівень організаційної відокремленості антикорупційного суду залежить від кількості потенційних справ, нагальності потреби їх оперативного вирішення, загального рівня корумпованості всередині судової системи та ставлення населення до неї в аспекті довіри. Під час визначення рівня організаційної відокремленості антикорупційного суду потрібно враховувати те, що справи про топ-корупцію зазвичай є складнішими, багатоепізодними,

більш старанно прихованими, можуть мати міждержавний характер, обвинувачені мають можливість найняти для захисту високооплачуваних професійних адвокатів, що безпосередньо впливає на час розгляду справи в бік його збільшення.

Іншою обставиною, на яку необхідно зважати є залежність організаційної відокремленості від фінансування. Більша структурна відокремленість суду потребує більших коштів, тому державна влада повинна співвідносити свої можливості бюджетування та розмір соціальної проблеми, що спричиняє відповідний рівень корупції в державі [72].

Ситуація в Україні склалася таким чином, що в разі відсутності чітких дій стосовно подолання корупції іноземні стратегічні партнери були невпевнені щодо прозорого використання міжнародної технічної допомоги та в подальшому могли б зменшити розміри її поставок. Міжнародний валютний фонд відкрито наголошував, що ухвалення закону щодо антикорупційного суду є однією з трьох необхідних вимог для отримання наступного траншу фінансової допомоги [73]. Також Міжнародний валютний фонд давав оцінку й законодавчим правкам до Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» на відповідність взятим на себе зобов'язанням України [74].

Під рішучими антикорупційними діями розумілося запровадження справді самостійного судового антикорупційного органу. В попередніх розділах ми вже наголошували на важливості рішення Венеціанської комісії, яка негативно сприйняла ідею створення антикорупційних палат при судах загальної юрисдикції. Тому, зважаючи на існуючу ситуацію, на нашу думку, модель максимальної організаційної відокремленості антикорупційної судової інституції була фінансово обумовленою та сприятливою.

Крім того, існуючі наукові дослідження дають можливість встановити кореляційний зв'язок структури суду (особливо суду антикорупційної спрямованості) з кількістю прямих іноземних інвестицій. Так, Емре Кувет установив, що окремо створена, ізольована від загальної системи скомпрометованих судів паралель антикорупційних судів найбільше сприяє

підвищенню прямих іноземних інвестицій та приваблює інвесторів. Тому дійсно ефективним вважається створення антикорупційних судової системи, до якої входять антикорупційні суди першої та апеляційної інстанцій [75].

Це зумовлено тим, що міжнародні та іноземні компанії, які мають жорсткі антикорупційні правила, що походять із національного законодавства чи взятих на себе міжнародних зобов'язань, повинні дотримуватись їх. Виходячи на ринок у країнах із середнім чи низьким рівнем доходів та поширеною корупцією, без дійсно дієвого судового регулятора, що не в змозі ухвалити правосудне рішення стосовно притягнення винних у корупції осіб, іноземні компанії постають у не вигідному положенні. Невигідність положення іноземних інвесторів та компаній зумовлена неможливістю останніх, в силу законодавчих антикорупційних імперативних заборон, застосовувати корупцію як інструмент для досягнення переваги на ринковому становищі. На відміну від них національні компанії та інші суб'єкти ринку активно користуються корупційними схемами вирішення питань, водночас одержують недобросовісну конкурентну перевагу на ринку, і не зазнають за це ніякого покарання. Тому, створення та ефективна діяльність антикорупційного суду сприяють відновленню не лише справедливості, а ще й здорової конкуренції на ринку і водночас збільшують приплив іноземного інвестування.

З цього випливає, що необхідним елементом для покращання інвестиційного клімату є можливість антикорупційного суду неупереджено та оперативно розглядати справи про корупційні кримінальні правопорушення та справи про правопорушення, пов'язані з корупцією «великого формату». Саме тому важливо забезпечити суд достатньою кількістю професійних, висококваліфікованих суддів здатних розглядати справи підвищеної складності. Отже, під час формування кадрового складу Вищого антикорупційного суду потрібно звернутися до питання кадрового потенціалу. За загальним правилом, чим більше співвідношення кількості суддів до кількості отриманих судом справ, тим оперативніше буде працювати відповідний суд.

Згідно з частиною 6 статті 19 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Вища рада правосуддя здійснює кількісний розрахунок посад суддів стосовно конкретного суду (за винятком Верховного Суду). Під час розрахування кількості суддів у суді враховують консультативний висновок Державної судової адміністрації України, беручи до уваги обсяг навантаження, що припадає на суддів, та вираховують у рамках закладених асигнувань Державного бюджету України стосовно фінансування судової системи [18].

Більше того, профільний Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» також містить нормативне положення, що визначає склад Вищого антикорупційного суду. Так, відповідно до статті 5 наявна кількість судових посад Вищого антикорупційного суду повинна визначатися згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів», тобто в рамках закладених Державним бюджетом України асигнувань, що розподіляються окремо на першу інстанцію та Апеляційну палату суду. У частині 5 Перехідних положень цього закону додатково зазначена вимога початку роботи Вищого антикорупційного суду, який може розпочати свою діяльність, коли будуть призначені за результатами конкурсу та чинною процедурою, щонайменше 35 суддів. У цьому разі мінімум 10 із них повинні бути в Апеляційній палаті Вищого антикорупційного суду [43].

В Україні склалася ситуація, коли суди загальної юрисдикції були перевантажені кримінальними справами і не могли оперативно розглядати великі за обсягом справи стосовно високопосадової корупції. Так, деякі справи налічували 500 томів матеріалів [76], а з тими темпами судового розгляду, де засідання відбувалися в середньому один раз на місяць, обвинувальний акт розміром у 774 сторінки повинен був зачитуватися приблизно 20 місяців [77].

Також порівнюючи результати розгляду справ судами загальної юрисдикції, то у дворічний період від створення Національного антикорупційного бюро України, ним, разом із Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою було скеровано до суду 78 справ, у 23 із яких

були проблеми навіть із початком розгляду. Судові вироки були ухвалені лише у 16 справах, що здебільшого становили угоди зі слідством про визнання винуватості з неосновними фігурантами корупційних схем, які надавали свідчення й були згодні компенсувати завдану державі шкоду [78].

Затягування розгляду корупційних кримінальних справ порушували відведені для них розумні терміни розгляду зазначених справ. Відсутність за деякими справами початку розгляду справ не відповідає визначеному розумному терміну об'єктивного часу на здійснення певних дій та ухвалення процесуальних рішень [79, с.94]. За період роботи у два роки роботи Вищого антикорупційного суду шість його колегій суддів ухвалили рішення щодо 45 вироків. Крім того було розглянуто 483 заяви, 4 288 скарг та 15 247 клопотань [80].

Частково, ця ситуація виникла через судовий кадровий голод, що призвів до неукмплектованості судів загальної юрисдикції. Отже, в Україні, за рахунок прийняття низки невдалих владних рішень були припинені повноваження Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, та, як наслідок, призупинені на півтора року кадрові призначення нових суддів. Ця ситуація ще більше посилила дефіцит суддів, погіршуючи неукмплектованість судів та заважаючи належному здійсненню правосуддя [81].

На думку Метью К. Стівенсона та Софі А. Шютте, під час створення антикорупційних судових органів може виникнути проблема недостатньої кількості високопрофесійних суддів належної кваліфікації. Законодавець під час ухвалення рішення щодо визначення кількості суддів в антикорупційному суді повинен віднайти необхідний компроміс між формуванням чисельного кадрового складу відповідного суду і потенційною кількістю підсудних справ та унеможливити значний вплив найбільш професійних суддів із судів загальної інстанції. У цьому разі вимоги до доброчесності суддів не можуть бути заниженими. Тому кількість суддівського штату, який буде працювати в антикорупційному судовому органі, визначається кадровою та фінансовою спроможністю держави [71].

Беручи до уваги цей фактор, ми не вважаємо Україну, країною з обмеженим суддівським кадровим потенціалом. Виходячи із загальної кількості населення України, яке згідно з останніми підрахунками налічує приблизно 43 мільйони осіб [82], та підвищеного попиту юридичної освіти [83], для судової системи не становить проблеми забезпечити кваліфікованими кадрами Вищий антикорупційний суд, а ситуація стосовно неуплектованості судів виникла з інших причин, пов'язаних із невдалим реформуванням.

Вищий антикорупційний суд складається з 38 суддів, що, на нашу думку, не відіграло значної ролі в переведенні висококваліфікованих фахівців із суддів загальної юрисдикції. Навпаки, спеціалізація на справах високопосадової корупції, які зазвичай є багатоепізодними, великими за обсягом та складними для розгляду, розвантажила систему судів загальної юрисдикції. Крім визначення кількості суддів, не менш важливим є визначення кількості працівників апарату антикорупційного суду, які будуть налагоджувати належну роботу суду.

З метою побудови якісної та дієвої структури апарату судового органу потрібно брати до уваги аспект його функціоналу, створюючи для реалізації останнього окремі структурні підрозділи. Для того щоб максимально ефективно забезпечити виконання кожної функції, потрібно наділяти певні структурні підрозділи відповідними повноваженнями. Додержання зазначеного підходу дозволить досягти конкретної організаційної структури та визначити чітко коло повноважень кожного працівника, що також забезпечить більш раціональну діяльність кадрового потенціалу та збалансоване використання бюджетних асигнувань [84]. Відповідно до штатного розпису і затвердженої структури Вищий антикорупційний суд має штат кількістю 320 посад, серед яких: 27 суддів першої інстанції; 12 суддів Апеляційної палати; 54 помічники суддів першої інстанції 24 помічники суддів Апеляційної палати; 78 посад патронатної служби; 121 державний службовець працює для забезпечення першої інстанції; 54 державних

службовця працюють в управлінні з організаційного забезпечення Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду; 4 працівники, які виконують функції з обслуговування; 24 посади для працівників робітничих професій [85].

Так, ураховуючи відносно невелику кількість у Вищому антикорупційному суді слідчих суддів (8) та суддів першої (27) й апеляційної інстанцій (12) і заборону кримінально-процесуальним законодавством взяття суддею участі в засіданні повторно, в дискреційних межах, наданих законом судової автономії були затверджені рішенням зборів суддів Вищого антикорупційного суду Засади використання автоматизованої системи документообігу [86], що передбачають автоматизований розподіл «за першим документом» на відповідного суддю. Тобто в разі надходження вперше справа проходить через систему автоматизованого розподілу й після цього закріплюється за відповідним суддею. Після такого закріплення всі інші клопотання та документи у справі надходять до визначеного раніше судді. Цей спосіб розподілу має свої переваги та недоліки: з одного боку, суддя вивчив обставини справи, знається на ній та продовжує розглядати, це позитивно позначається на оперативності розгляду й економії процесуального часу, що беззаперечно є позитивною стороною, з іншого боку, завдяки такому розподілу та важливості додержання процесуальних строків у суддів виникають проблеми з реалізацією власного права на щорічну відпустку. На наш погляд, враховуючи кількість суддів та вимоги законодавства щодо подальшої можливості формування колегій суддів для розгляду справи, така організація автоматизованого розподілу справ є найбільш оптимальною.

Наступним ключовим елементом формування суду, що визначає вектор процесів судоустрою, є визначення юрисдикції антикорупційного суду. У науковій літературі дефініцію «судова юрисдикція» визначають як певну сферу, на яку поширюється судова влада та ланково диференціюється повноваження окремих судових органів стосовно здійснення судочинства конкретних справ. Тобто компетенція судової системи зі здійснення

правосуддя розглядається як юрисдикція суду. Водночас юрисдикції суду властиві структурно-функціональні характеристики судової гілки влади за допомогою яких вона впроваджує компетенційну диференціацію власних органів за сферами їх функціонування. Виходячи з цього, формується уявлення щодо конкретних юрисдикційних повноважень різних ланок системи судоустрою як складових компонентів юрисдикції [87].

Антикорупційні суди можуть мати різні варіанти щодо організації матеріальної юрисдикції. Теоретично предметна юрисдикція може розрізнятися за видами правопорушень, тяжкістю вчинених правопорушень та їх шкодою державі, суб'єктами вчинення правопорушень (наприклад, за рангами державних службовців). Ідеологічна основа запровадження певних юрисдикційних обмежень для антикорупційного суду полягає в забезпечення ефективності цього суду щодо подолання проявів корупції з урахуванням певних сформованих особливостей цього негативного явища в конкретній державі. За наявності недостатньої кількості суддів в антикорупційному судді є можливим досягти бажаних результатів у протидії корупції, за допомогою звуження предметної юрисдикції у справах із найбільш пріоритетних напрямків. За такого предметного зосередження юрисдикції стає можливим досягти максимального результату в разі витрати обмеженої кількості ресурсів судової влади. Отже, визначення предметної юрисдикції суду є дієвим інструментом підвищення його ефективності.

Крім того, обмеження предметної юрисдикції антикорупційного суду додатково може мати суспільну, демократичну перевагу. Створюючи антикорупційний судовий орган та обмежуючи його предметну юрисдикцію на певній категорії справ, що мають значну суспільну вагомість, законодавча влада, як представник народу за допомогою забезпечення можливості судової гілки влади може більш ефективно відправляти правосуддя в конкретній сфері та демонструє свою політичну волю щодо вирішення певної актуальної корупційної проблеми. Фокусування юрисдикції суду на найбільш болючих

корупційних питаннях демонструють суспільству якісну антикорупційну діяльність державної влади та підвищують рівень довіри до неї.

Залежно від існуючих проблем у державі або процесу їх виконання предметна юрисдикція може бути звужена або розширена залежно від результатів її запровадження. Так, за успішного виконання функціонального завдання, покладеного на антикорупційний суд, до конкретної предметної юрисдикції можуть бути додані інші типи правопорушень, як корупційних, так і пов'язаних із корупцією. Існуючі судоустрійні моделі антикорупційних судів, передбачають можливість розгляду не лише корупційних правопорушень, а й певних пов'язаних економічних злочинів та окремих тяжких злочинів [71].

Рішення стосовно «високопосадової» юрисдикції було зумовлене тим, що в Україні склалася ситуація, де найбільш руйнівних збитків держава зазнає від корупційних зловживань у сфері державних фінансів, високопосадової та політичної корупції. Корупція у сфері державних фінансів зменшує економічний потенціал держави, фінансовий добробут населення та завдає репутаційних збитків державі на міжнародній арені [88]. Питання існування високопосадової корупції залишається досить болючим та актуальним для українського суспільства, а також становить велику загрозу національним інтересам України і є розплідником інших форм корупції [8].

Політична корупція зумовлена певним соціальним зв'язком, що виникає між безпосередніми учасниками політичної діяльності або між такими учасниками й третіми особами, що має на меті задовольнити особисті інтереси за допомогою використання наданих державних повноважень й одночасно зазіхати на принципи правової, соціальної та демократичної держави [89, с. 129]. Відповідно на нейтралізацію цих найбільш згубних корупційних проявів і була спрямована юрисдикція вітчизняного антикорупційного суду.

Відповідно до статті 33-1 Кримінально-процесуального кодексу України Вищий антикорупційний суд уповноважений розглядати справи про корупційні кримінальні правопорушення та корупційні кримінальні

правопорушення, пов'язані з корупцією, коли наявна хоча б одна з умов, передбачених пунктами 1, 2, 3 частини п'ятої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України [46]. Тобто справи за процесуальним керівництвом Спеціалізованої антикорупційної прокуратури стосовно високопосадовців (міністрів, парламентарів, їх заступників, суддів, прокурорів та інших) за вчинення корупційного кримінального правопорушення, яке завдало шкоди на суму більше п'ятиста прожиткових мінімумів для працездатних осіб, що станом на 1 грудня 2021 року дорівнює 1 240 500 гривням, або якщо корупційне кримінальне правопорушення було вчинене стосовно посадової особи іноземної держави чи високопосадовця України.

За наявності зазначених вимог Вищий антикорупційний суд наділений повноваженнями розглядати справи щодо двадцяти п'яти складів кримінальних правопорушень. Серед них налічується двадцять корупційних кримінальних правопорушень, визначених статтями, що зазначені в примітці до статті 45 Кримінального кодексу України [47], які також можна поділити за об'єктом кримінального правопорушення: 1) корупційні кримінальні правопорушення проти власності; 2) корупційні кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності; 3) корупційні кримінальні правопорушення проти громадської безпеки; 4) корупційні кримінальні правопорушення, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; 5) корупційні кримінальні правопорушення, що посягають на авторитет органів державної влади; 6) корупційні кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; 7) корупційні військові кримінальні правопорушення. Крім зазначених, юрисдикція Вищого антикорупційного суду поширюється й на кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією та відповідальність за вчинення яких передбачена статтями 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України. Важливо відмітити, що Вищому антикорупційному суду підсудні й три склади корупційних правопорушень,

що не входять ні до переліку корупційних, ні до переліку пов'язаних з корупцією правопорушень, а саме ті, відповідальність за вчинення яких передбачена статтями 206-2, 209, 211 Кримінального кодексу України [47].

Зазначені судоустрійні елементи щодо кількості суддів, інстанційності та юрисдикції суду сукупно формують місце Вищого антикорупційного суду в судовій системі України.

Після судової реформи 2016 року судова влада в Україні набрала форму трирівневої системи. Чинний організаційний поділ судової влади передбачає функціонування кількох ланок. У ролі первинної ланки місцевих судів як органів судочинства першої інстанції є місцеві загальні окружні суди, окружні адміністративні суди та окружні господарські суди. Наступною ланкою є система апеляційних судів. Судочинство у системі апеляційних судів здійснюється завдяки діяльності апеляційних судів загальної юрисдикції, адміністративних апеляційних судів та господарських апеляційних судів, які переглядають оскарження на рішення місцевих судів загальної юрисдикції, окружних адміністративних і господарських судів відповідно. Останньою інстанцією оскарження та найвищим судом у вітчизняній судоустрійній системі є Верховний Суд, складовими елементами якого є Касаційні адміністративний, господарський, цивільний та кримінальний суди, а також Велика палата.

Крім того, в національному законодавстві України передбачена можливість діяльності вищих спеціалізованих судів для вирішення окремої категорії справ. Такі вищі спеціалізовані суди здійснюють діяльність одночасно як суди першої та апеляційної інстанцій. Частина 2 статті 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначає, що в Україні вищими спеціалізованими судами є Вищий антикорупційний суд та Вищий суд з питань інтелектуальної власності.

Отже, Вищий антикорупційний суд здійснює правосуддя щодо корупційних та пов'язаних із ними кримінальних правопорушень, віднесених до його підсудності, які розслідуються Національним антикорупційним бюро

України й процесуальне керівництво на досудовому етапі та підтримання обвинувачення в суді стосовно яких здійснює Спеціалізована антикорупційна прокуратура України.

Вищий антикорупційний суд складається з першої та апеляційної інстанцій, що входять до складу однієї юридичної особи. До першої інстанції входять 27 суддів, що складають шість постійно діючих колегій по три судді кожна. З 1 січня 2021 року кількість колегій зменшилася до п'яти за рахунок збільшення кількості слідчих суддів із 9 до 12. Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду складається з 12 суддів (4 колегій по три судді). Право касаційного перегляду у справах, що належать до юрисдикції Вищого антикорупційного суду, забезпечується Верховним судом, а саме Кримінальним касаційним судом [90].

Визначаючи місце Вищого антикорупційного суду в системі суду, потрібно проаналізувати позиції вчених. Зокрема, І. Ю. Мірошніков та Ю. О. Павлович переконані, що Вищий антикорупційний суд є певною ланкою «проміжного характеру» для вітчизняного судоустрою, а його створення є необхідним та корисним для України в реальних обставинах, але після того як він виконає своє призначення, будуть досягнуті значні та видимі незворотні антикорупційні результати, що повинні з плином часу зникнути [91].

Натомість І. Л. Антипова визначає, що умовно привілейоване становище вищих спеціалізованих судів зумовлене вагомим значенням та місцем у чинній судовій системі України. Вони відправляють судочинство відповідно до спеціалізованих напрямів суспільних правовідносин, визначених публічним інтересом додержання та метою вдосконалити правосудний процес для судового дотримання прав і свобод громадян та розвантаження загальних судів. Вчена додержується позиції, що нормативно-правове від'єднання вищих спеціалізованих судів від судової системи є незадовільним проявом законодавчого унормування. Це є не досить вдалим прикладом застосування юридичної техніки, за якої де-юре судоустрійну систему складають місцеві, апеляційні та Верховний Суд, вищі спеціалізовані суди, що може тлумачитися

неоднозначно та не досить чітко [92]. На нашу думку, ця позиція є об'єктивною та науково обґрунтованою.

Підсумовуючи вищевикладене, хотілося б зауважити, що структура Вищого антикорупційного суду зумовлена його завданням, що чітко визначене законодавчо та обумовлює мету його створення, – подолання корупції серед вищих ешелонів влади, а також зумовленими цим функціями. Також структура антикорупційного суду залежить від системи загального судоустрою в державі. В Україні Вищий антикорупційний суд створений у законодавчих рамках, що регламентують конструкцію вищих спеціалізованих судів відповідно до їх правових засад, визначених Конституцією, Законом України «Про судоустрій і статус суддів», а також безпосередньо Законом України «Про Вищий антикорупційний суд». На структуру суду безпосередньо впливають його розмір, кількість кадрового потенціалу країни, юрисдикція та фінансові можливості державного бюджету щодо забезпечення планованої спеціалізованої діяльності антикорупційного органу. Також законодавець під час визначення структури виходить з ефективності та чинної проблематики національної антикорупційної політики. Крім того, було досліджено, що структура антикорупційного суду прямо впливає на привабливість країни, в якій він створений, із боку іноземних інвесторів – чим більша його відокремленість, тим більше прямих іноземних інвестицій може бути залучено.

2.2 Принципи організації та діяльності Вищого антикорупційного суду

Наступним етапом дослідження юридичного змісту адміністративно-правового статусу Вищого антикорупційного суду повинна стати характеристика принципів його діяльності. Для цього необхідно спочатку дати визначення «принципу» як мовної категорії. Принцип (із латини *prīncipiūm* –

«найперше») – це основоположне початкове положення певної теорії, наукової системи, ідеологічного напрямку [93]. Право як складна система норм має свої власні принципи, що відображають сутність та зміст, на яких базується її подальший розвиток. Принципи права – це основоположні загальноприйняті норми-ідеї (вихідні начала), що виражають сутність права, закономірності його розвитку і мають найвищий авторитет, тобто є незаперечними вимогами, що висуваються до учасників суспільних відносин, із метою встановлення соціального компромісу і порядку [94 с. 121]. Принципи права – спричинені послідовностями певного соціуму ключові ідеї, які встановлюють основні характеристики та рамки юридичного регулювання суспільних взаємовідносин [95].

М. І. Козюбра, проводячи онтологічний аналіз принципів права, доходить висновку, що вони мають додержавне походження, сформувавшись у першоплемінних звичаях у вигляді табу та заборон. Із розвитком та подальшим ускладненням передавання правової інформації виникла потреба в одночасному закріпленні типових вихідних ідей, від яких повинні відштовхуватися правові норми. Парадокс принципів права полягає в тому, що, з одного боку, вони повинні бути абстрактними нормативними формулюваннями зі здатністю випереджати суспільний динамізм та не втрачати актуальності в майбутніх його проявах, а з іншого боку, надавати нормам права більш глибокого визначення для усунення суб'єктивізму в їх трактуванні. Зважаючи на існування різних правових сімей, уніфікованість принципів права є спірною концепцією, але в цьому разі складно не погодитись з існуванням фундаментальної центрально-об'єднувальної ціннісної спрямованості всіх принципів права – забезпечення основоположних прав і свобод людини та її гідності [96].

В. В. Колесніченко доходить висновку, що принципами права є основоположні засади створення, еволюції та функціонування права, які відображають його зміст та призначення, в них зосереджені властивості певної системи права, що уособлюють фундаментальні цінності й орієнтири соціуму

та мають концептуальну спрямованість нормативного врегулювання суспільних відносин. На його думку, для принципів права не є необхідністю знаходити своє зовнішнє вираження у нормативно-правових актах. Виходячи з цього міркування, можна здійснити поділ принципів права на прямо закріплені принципи, які відображаються у певних нормативних актах, та принципи непрямой фіксації, утворені завдяки логічному аналізу масиву норм права [97].

О. В. Зайчук визначає принципи права як певні правові ідеї, що пронизують правову матерію і для яких характерною є наявність елемента узагальнення. Принципи права уособлюються в нормах права. Наскільки законодавчий акт утілює демократичні принципи права, настільки він і є правовим. Поряд із цим правові принципи зосереджують наслідок прогресу права, об'єднуючи досвід минулих та актуальних взаємовідносин [98].

Відповідно до існуючих поглядів у науковій літературі питання розподілу на категорії принципів виглядає неоднозначним, адже, по перше, принципи права за своєю природою є абстрактними, по друге, за динамічної природи правової системи та постійного ускладнення її елементів складно здійснювати відповідну класифікацію між принципами права.

А. М. Колодій, розглядаючи проблематику критеріїв класифікації правових принципів, незважаючи на їх абстрактність, визначає можливість конкретизувати принципи права за ознакою їх утілення в певних галузях права. Водночас він наголошує на існуванні тенденції до модифікації основних принципів права в більш спеціалізовані в конкретних сферах, принципи правоутворення, правореалізації та правоохорони [99].

Р. О. Падалка визначає закріплення принципів права, зокрема, й основоположного – верховенства права, на трьох рівнях. Першим рівнем унормування є фіксація принципу в міжнародних договорах, ратифікованих Україною, в яких принцип верховенства права є міжнародно правовою нормою, імплементованою в систему національного законодавства. Конституційний рівень є другим рівнем, на якому принцип верховенства права

становить нормативну складову Основного закону як базисного юридичного документа. На третьому рівні є елементом ухвалених законодавчою гілкою влади нормативно-правових актів [100].

Зважаючи на всеохоплюючу фундаментальну природу принципів права, їх основоположність та вплив на широке коло суспільних відносин, виникають труднощі щодо їх класифікації. У наукових колах існує безліч варіантів та пропозицій щодо класифікації принципів права, але, на нашу думку, найбільш практично значущим є критерій розподілу за джерелом закріплення принципів. Відповідно до нього всі правові принципи можна поділити на: міжнародні, конституційні, законодавчі та невинормовані.

Міжнародні принципи – це принципи, що випливають з положень міжнародних договорів і стандартів, ратифікованих та імплементованих Верховною Радою України або мають рекомендаційний характер. Вони є найбільш універсальними та всеохоплюючими за своєю природою. Доказом універсальності міжнародних принципів є впровадження їх норм у переважну більшість правових систем сучасних демократій. Перепоною для їх абсолютної поширеності є існування відмінних поміж собою правових сімей (англо-американська, романо-германська, релігійна, традиційна та змішана). Але, незважаючи на існування цих відмінностей, все одно існує певний взаємозв'язок та спрямованість принципів, що об'єднуються навколо ідеології справедливості та верховенства права.

Конституційні принципи правової держави – це закріплені в Основному законі України правові принципи, що одночасно є фундаментальними принципами, на яких базується правова держава. Конституційні принципи хоча й мають засадничий характер, водночас є нормами прямої дії. Конституційні принципи деталізуються у фахових законодавчих актах конкретних галузей права.

Законодавчі принципи – принципи права, що мають зовнішню форму вираження у вигляді положень законодавчого акта. Зазвичай вони мають більш спеціалізовану спрямованість, ніж конституційні принципи, та

регулюють суспільні правовідносини в певній галузі права з урахуванням її особливостей.

Невнормовані принципи – правові принципи, які не мають нормативного (письмового) закріплення та/або впливають із системного тлумачення декількох нормативно-правових актів. Прикладом таких принципів можуть бути принципи протидії корупції (антикорупційні принципи).

Україна, продовжуючи процес європейської інтеграції, все більше орієнтує вітчизняну судову систему на принципи передових демократій. Ураховуючи обов'язковість ратифікованих міжнародних договорів, судова влада України гармонізується відповідно до всесвітніх сучасних правових стандартів та переймає тенденцію гуманістичної спрямованості правосуддя. Усе більше судові рішення прямо посилаються на базисні принципи прав і свободи людини. У своїй діяльності Вищий антикорупційний суд як частина судової системи України також орієнтується на універсальні принципи, що походять від закріплених у міжнародних стандартах нормах. Тому, на нашу думку, є доцільним дослідити такі міжнародні стандарти, як джерело універсальних, міжнародних принципів, що мають транснаціональний характер.

Системна протидія девіантному міжнаціональному явищу корупції потребує існування міжнародних уніфікованих вимог, що допоможе створити умови для ефективної взаємодії органів державної влади різних країн із цього питання. Водночас відповідні міжнародні антикорупційні стандарти повинні бути передовим еталоном, на який орієнтувалися б законотворці національного рівня, але з урахуванням конкретних правових заходів та інструментів для їх реалізації, актуальних до конкретних політичних, економічних і соціокультурних особливостей кожної окремої країни [101, с. 410].

Насамперед необхідно визначитися з поняттям «міжнародні стандарти». С. М. Ляхвіненко, аналізуючи міжнародні правові стандарти з онтогносеологічного та функціонального погляду, виділяє їх як єдині

принципи і норми, що стосуються правової поведінки суб'єктів та які зазначені в основних міжнародно-правових джерелах (в універсальних та регіональних). Міжнародні стандарти виражають оптимальні юридичні критерії до систем права країн-підписантів. Водночас вони уособлюють передові юридичні здобутки співпраці міжнародної спільноти. Також міжнародні принципи права об'єктивуються в міжнародних джерелах права та фіксуються в них у формі норм-положень і принципів [102].

М. П. Рабінович визначає міжнародні стандарти прав людини як зафіксовані в міжнародних актах, водночас задокументовані й універсально-функціональні принципи і норми, що абстрактно виражають за допомогою оціночних понять бажаний обсяг та зміст прав людини й установлюють обов'язок держави, який полягає в їх забезпеченні, охороні та захисті й установленні юридичної відповідальності за їх порушення [103].

В. Владишевська дефініцію «міжнародні стандарти у сфері правосуддя» у своїй праці визначає як беззаперечні, всеосяжні мінімальні критерії, установлені та признані міжнародною спільнотою (принципи, рекомендації та висновки), що забезпечують більш ефективну діяльність державних інституцій загалом та судової системи зокрема [104].

Існуючі правові стандарти міжнародного рівня що стосуються правосудної сфери, можуть бути поділені на загальні (основоположні) та спеціальні міжнародні стандарти. Прикладом загальних міжнародних стандартів, на думку В. Владишевської, є Загальна декларація прав людини (10 грудня 1948 року), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (19 жовтня 1966 року), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (у чинній редакції від 2 жовтня 2013 року). Згідно із статтею 9 Основного закону України згадані міжнародні стандарти є складовим елементом національного законодавства та обов'язкові до виконання [104]. Тобто під загальними міжнародними стандартами у сфері правосуддя слід розуміти транснаціональні положення, що закріплюють основоположні

принципи прав людини та громадянина, без дотримання котрих не є можливим здійснення належного та легітимного правосуддя.

Переважна більшість міжнародних стандартів доброчесності не була розроблена в якості конкретних антикорупційних інструментів. Проте, за своєю сутністю та впливом вони сприяють додержанню умов, за яких існування корупції унеможлиблюється чи зводиться до мінімуму. Відповідні стандарти доброчесності є ціннісним орієнтиром для етичної поведінки суддів. Як наслідок, в кінцевому підсумку все це покращує якісний рівень здійснення правосуддя [105]. Тому пропонуємо розглянути наявні приклади міжнародних стандартів доброчесності, які в змістовному наповненні своїх положень містять принципи, що є ідеологічними орієнтирами для судової системи України взагалі та Вищого антикорупційного суду зокрема.

У цілому, одним із таких прикладів є Основні принципи незалежності судової влади. Вони стали підсумком з'їзду Конгресу Організації Об'єднаних Націй із профілактики злочинності та поводження з правопорушниками, який мав місце у 1985 році в Мілані, та були схвалені Резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй. Виходячи із положень Основних принципів незалежності судової влади, констатуємо, що вони передбачали та мали на меті забезпечити допомогу державам щодо об'єктивної самостійності судової влади за допомогою надання їй керівних принципів. Вищезазначені принципи ранжовані в контексті шістьох ключових напрямів: незалежність судової влади; свобода вираження поглядів та об'єднання суддів; кваліфікація, відбір та підготовка суддів; умови служби і терміни перебування на посаді суддів; професійна таємниця та імунітет суддів; дисципліна й відсторонення суддів.

Група з питань судової доброчесності, до якої входять поважні судді із різних країн світу, спільно з судьями Міжнародного суду розробили фундаментальний документ під назвою Бангалорські принципи поведінки суддів. Із липня 2006 року зазначені принципи були затверджені Резолюцією Економічної та соціальної ради Організації Об'єднаних Націй. Безпосередньо

основоположною ідеєю принципів Бангалору стало затвердження шести ключових цінностей, які є універсальними для будь-якого етичного кодексу суддів. Зокрема, до таких принципів належать наступні: незалежності, неупередженості, доброчесності, порядності, рівності, компетентності й старанності.

Суттєвий вплив на затвердження стандартів щодо принципів судоустрою в Україні має Венеціанська комісія, яка надає правничі консультації із зазначених питань. Це зумовлено тим, що консультаційний висновок вищезазначеної комісії щодо законопроектів про створення антикорупційного суду в Україні став предтечею основоположних принципів його побудови. Група держав проти корупції (GRECO) здійснює оцінку імплементації та додержання державами-членами правових інструментів, спрямованих на підвищення рівня спроможності держав у сфері протидії з корупцією всередині країни, а також на міжнародному рівні [105]. Але Україна як держава, що прагне до євроінтеграції та закріплення на міжнародній арені у статусі країни з високим рівнем незалежного правосуддя, повинна додержуватися як обов'язкових, так і рекомендаційних норм міжнародних стандартів. Необхідність запровадження високих стандартів протидії корупції в системі судової влади підтверджується наданими рекомендаціями міжнародними партнерами України (Групою держав проти корупції (GRECO)) та залишається актуальною й до сьогодні [106, с. 229].

Вважаємо за доцільне дослідити міжнародні стандарти, що підходять за предметною юрисдикцією до Вищого антикорупційного суду України. Н. В. Хмелевська разом із В. О. Гарматюком, досліджуючи стандарти, що впорядковують застосування правосуддя конкретно у сфері кримінальних проваджень щодо корупційних кримінальних правопорушень, визначають, що вони одночасно базуються як на положеннях міждержавних домовленостей, що організовують функціонування судової системи як інституції державної влади, так і на міжнародно визнаних антикорупційних стандартах. До останніх належать: Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від

31 жовтня 2003 року (ратифікована від 18 жовтня 2006 року), Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27 грудня 1999 року (ратифікована від 18 жовтня 2006 року) та Додатковий протокол до неї. Не обов'язкові для виконання Україною, але все одно значущі як джерела принципів міжнародного права Декларація Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях від 16 грудня 1996 року та Двадцять принципів боротьби з корупцією від 6 листопада 1997 року. Ці транснаціональні акти містять у собі норми, що окреслюють шляхи протидії корупційним явищам загалом, та утверджують стандарти організації процесу судочинства щодо кримінальних проваджень пов'язаних із корупцією [107].

Міжнародними стандартами організації правосуддя щодо корупційних кримінальних проваджень є утверджене міжнародними актами взаєморозуміння суб'єктів, ратифіковані парламентом запоруки вчинення належного правосуддя стосовно фізичних та юридичних осіб у справах про корупційні та пов'язанні з корупцією правопорушення, що одночасно встановлюють принципи устрою та діяльності судової системи й додержання основоположних прав і свобод учасників кримінальних справах. Незважаючи на це, потрібно відмітити, що не існує спеціалізованого документа міжнародного рівня, який би визначав базисні принципи устрою та реалізації антикорупційного правосуддя. Зазначене зумовлене відсутністю відмінності від загальних принципів, закріплених у міжнародних стандартах кримінального правосуддя [107].

О. С. Олійник, проводячи порівняльно-правове дослідження принципів кримінального права європейських та східних країн, робить висновок, що системи правових сімей мають подібні, а іноді й спільні принципи, які регулюють відносини кримінально-правової сфери. Такому зближенню кримінального законодавства різних держав сприяє укладання міжнародних договорів та кримінальних конвенцій. Згадані міждержавні конвенції є дієвим механізмом щодо злочинів, які посягають на мир та безпеку людства

(міжнародний тероризм, геноцид тощо) та мають ознаки міжнародного злочину (корупції, обігу наркотиків, відмивання доходів). Країни-підписанти беруть на себе зобов'язання ввести до національного законодавства норми, що передбачають кримінальну відповідальність за визначене на міжнародному рівні суспільно-небезпечне діяння (наприклад, корупцію). Завдяки цьому й з'являються гомогенні норми кримінального законодавства у країнах, які належать до різних систем правових сімей [108].

Продовжуючи зазначену думку, І. Антипова [92, с. 162] виокремила в міжнародній системі стандартів такі документи: 1) Монреальську універсальну декларацію про незалежність правосуддя (1983 р.); 2) Основні принципи незалежності судових органів, розроблені Організацією Об'єднаних Націй (1985 р.); 3) Європейську хартію про статус суддів (1993 р.); 4) Загальну (універсальну) хартію судді (1999 р.); 5) Рекомендацію No. R (94) Комітету міністрів Ради Європи «Незалежність, дієвість та роль суддів» (1994 р.). Перелічені міжнародно-правові акти містять визначальні принципи, тобто ті, на яких повинна базуватися та функціонувати судова влада демократичної правової держави. Це принципи як власне судової діяльності, так і принципи організації судової влади [109, с. 47].

Принципи права існують не лише в міжнародних стандартах, окрім цього вони імплементуються й деталізуються в нормах вітчизняного законодавства. Якщо міжнародні стандарти є світоглядним ідеологічним орієнтиром для країн сучасної демократії, то розвинена державна система законодавства обов'язково повинна мати власні норми, в яких закріплені принципи права з урахуванням її національних особливостей. Як уже було зазначено, принципи права є універсальними за своєю природою, тому найбільш основоположні принципи права як верховенство права закарбовані в документі найвищої юридичної сили в державі – Конституції України. Без фундаментальних принципів права, на яких ґрунтується та на які спирається легітимна влада, не може існувати правова держава. Існування принципів правової держави

корелюється з фактом унормування ідеї в акті, що має найвищу юридичну силу – Основному законі країни [110].

Інтегруючим ідеалом для сучасної правової держави є всеохоплююча концепція принципу верховенства права. Принцип верховенства права є базисним, тому займає ключове місце в системі правових джерел. Діяльність всіх державних органів влади, зокрема Вищого антикорупційного суду, повинна базуватися на додержанні принципу верховенства права.

Ю. В. Корольова, досліджуючи місцезнаходження в системі правових джерел принципів верховенства закону та права, робить умовивід, що перший визначає співвідношення нормативно-правових актів між собою, а останній – наповнює його правовим і легітимним змістом. Закріплений у Конституції України принцип верховенства закону визначає ієрархію законодавчих та підзаконних актів як джерел права за їх юридичною силою. Також принцип верховенства права проявляється в наповненні законів правовим змістом, це є реальним відображенням того, що Україна є демократичною, правовою державою. Виходячи з цього, можна зазначити, що закон є проявом влади держави, як зі свого боку право є проявом влади суспільства через вплив на державу. Отже в демократичній країні всі гілки державної влади повинні підпорядковуватися праву. Завдяки додержанню цих принципів забезпечується збалансована правова реальність, за якої суспільні взаємовідносини належно забезпечуються правовими явищами [111].

Наступним рівнем закріплення принципів права є законодавчий рівень. У ньому зазвичай відображені норми-принципи, що повторюють або є похідними від загальних принципів права. Регулюючи більш вузькоспрямовані суспільні правовідносини певної галузі, принципи стають більш деталізованими та адаптованими. Галузева спеціалізація покращує й деталізує принципи відповідно до галузі регулювання суспільних правовідносин. Зважаючи на те, що Вищий антикорупційний суд наділений юрисдикцією щодо розгляду справ стосовно кримінальних корупційних та пов'язаних із ними правопорушеннями, він відповідно у своїй діяльності

керується й принципами кримінально-процесуального права. Тому пропонуємо дослідити відповідні принципи.

В. М. Тертишник, розкриваючи сутність принципів кримінального процесу виділяє їх значення, яке проявляється в тому, що вони: є першоосновою та базисом для певних кримінально-процесуальних інститутів права; уособлюють гарантії належного судочинства, в якому додержуються законних інтересів, прав та свобод сторін; приводять до єдиного розуміння існуючу нормативну систему та узгоджують однотипність процесуальної форми та кримінально-процесуальних інститутів; допомагають правильно тлумачити та застосовувати норми права, особливо при наявності неточностей, суперечностей, прогалин чи суперництва норм; є відправним базисом для покращання та прогресу певних кримінальних інститутів і норм кримінально-процесуального права; синхронізують суспільні взаємовідносини у сфері кримінально-процесуального права та зовнішнє вираження правосуддя; є ідеологічним орієнтиром для еволюції кримінально-процесуальних правових інститутів у бік верховенства права та формування правової держави [112].

Кримінальний процесуальний кодекс України є кодифікованим законодавчим актом, що встановлює порядок та процедуру здійснення кримінального провадження. Глава 2 «Засади кримінального провадження» містить найбільшу сукупність унормованих кримінальних принципів, що визначають загальні засади кримінального провадження. Визначені в статті 7 Кримінально-процесуального кодексу 22 принципи умовно можна розподілити на загальні й спеціальні. Загальні принципи кримінального процесуального права є похідними від основоположних конституційних принципів права та перезакріплені в Кримінальному процесуальному кодексі з метою наголошення на необхідності й пріоритетності їх додержання саме у сфері врегульованих цим Кодексом кримінальних правовідносин. До них належать принципи, визначені в статтях: 1) принцип верховенства права; 2) принцип законності; 3) принцип рівності перед законом та судом;

4) принцип поваги до людської гідності; 5) принцип забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; 6) принцип недоторканності житла чи іншого володіння особи; 7) принцип таємниці спілкування; 8) принцип невтручання в приватне життя; 9) принцип недоторканності права власності [46]. Ці принципи фактично дублюють закріплені однойменні конституційні положення та розширюють їх зміст у контексті важливості їх додержання під час здійснення процесуальних заходів кримінального провадження.

Водночас спеціальні принципи кримінального процесуального права виникли і стали похідними безпосередньо від сфери суспільних правовідносин, пов'язаних із розслідуванням кримінального провадження та здійсненням кримінального правосуддя. До них належать принципи закріплені в статтях Кримінально-процесуального кодексу України, а саме: 1) принцип презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини; 2) принцип свободи від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів і членів сім'ї; 3) принцип заборони двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне й те саме правопорушення; 4) принцип забезпечення права на захист; 5) принцип доступу до правосуддя та обов'язковості судових рішень; 6) принцип змагальності сторін та свободи в поданні ними до суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; 7) принцип безпосередності дослідження показань, речей і документів; 8) принцип забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; 9) принцип публічності; 10) принцип диспозитивності; 11) принцип гласності та відкритості судового провадження та його повне фіксування технічними засобами; 12) принцип розумності термінів; 13) принцип державної мови – мови, якою здійснюється кримінальне провадження [46].

Зважаючи на завдання Вищого антикорупційного суду України, закріплене в статті 3 профільного закону, принциповим для нього виявляються й принципи цивільно-процесуального права.

Найбільш значущим для дослідження, на нашу думку є істотна

відмінність принципів цивільного процесу, використовуваних під час визнання активів необґрунтованими, оскільки на цей час використовується цивільна презумпція «існування розумних підстав вважати». Відповідна презумпція є похідною від статті 12 Цивільного-процесуального кодексу України[68], в якій визначене, базування цивільного процесу на змагальному принципі, коли кожна зі сторін повинна доводити обставини у справі. Саме зазначений принцип повинен використовувати Вищий антикорупційний суд України під час розгляду питання щодо визнання активів необґрунтованими та абстрагуватися від кримінальної презумпції «поза розумним сумнівом», яка покладає обов'язок доказування на сторону обвинувачення, а всі сумніви, що виникають стосовно справи, тлумачити на користь обвинуваченої особи [113].

Оскільки принципи діяльності Вищого антикорупційного суду впливають із кола повноважень, наданих йому для виконання обов'язків і досягнення завдань із здійснення правосуддя в межах юрисдикції, вважаємо за потрібне дослідити аспект розгляду справ про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави (цивільної конфіскації) в розрізі їх базування на принципах цивільного процесу. Т. Хутор, розглядаючи інститут цивільної конфіскації незаконних активів через аспект захисту основоположного права власності, аналізує правозастосовний підхід Європейського суду з прав людини до керівних принципів статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Позиція Європейського суду з прав людини полягає в тому, що стягнення необґрунтованих активів на користь держави кваліфікується в розумінні абзацу 2 статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції. Відповідно неї право особи на захист власності не вважається порушеним, якщо держава за допомогою легітимного закону контролює користування майном у інтересах широкого загалу або з метою забезпечення належного оподаткування. Тому цивільну конфіскацію розглядають як прояв контролю держави за користуванням майном, що здійснюється в загальних інтересах – протидії корупції. Адже використання майна, надбаного внаслідок неправомірної

вигоди, є корисним лише для правопорушників і становить суспільну небезпечність для всього соціуму. Одночасно з цим Європейський суд з прав людини вимагає від національного суду пошуку «справедливого балансу» між загальними суспільними потребами та основоположними правами людини й громадянина. У разі порушення принципу пропорційності такого втручання судові рішення може бути оскаржене. Проте в разі додержання принципів, передбачених Конвенцією з прав людини, Європейський суд з прав людини вважає законним використання конфіскації не лише щодо осіб, які є обвинуваченими в корупційних кримінальних правопорушеннях, а й стосовно їх родичів, якщо останні безпосередньо володіли чи розпоряджалися необґрунтованими активами, чи інших недобросовісних набувачів. Це підтверджується справами «Раймондо проти Італії», «Аркурі та інші проти Італії», «Морабіто та інші проти Італії», «Батлер проти Сполученого Королівства», «Вебб проти Сполученого королівства», «Сакочча проти Австрії», «Сіліцкієне проти Литви») [114].

А. М. Біцюк наголошує, що нововведений інститут цивільної конфіскації, зокрема, й за відсутності обвинувального вироку суду, є таким, що одночасно відповідає як принципам, закладеним у міжнародних стандартах права, так і конституційним принципам України. Виходячи з положень частини б статті 41 Конституції України, можна зазначити, що цивільна конфіскація є допустимим втручанням держави у право власності людини за наявності належного рішення суду, ухваленого в разі додержання процедури та порядку [115].

Н. Орловська наголошує на тому, що нормативна та практична діяльність щодо впровадження інституту цивільної конфіскації необґрунтованих активів повинна базуватися на міжнародних стандартах і правозастосовній практиці Європейського суду з прав людини. Правові принципи, на яких базується міжнародний досвід із цього питання, повинні стати взірцем для вітчизняного застосування інституту цивільної конфіскації як антикорупційного механізму. За умови додержання основоположних принципів, що забезпечують

здійснення основоположних прав і свобод людини, держава має легітимний та ефективний механізм протидії корупційній злочинності [116].

Водночас Т. Хутор вважає, що визнання необґрунтованими активів містить винятки з таких цивільно-правових принципів та презумпцій: відповідно до статей 10 і 60 Цивільно-процесуального кодексу – принципу змагальності цивільного процесу, що полягає в доказуванні стороною обставин, на які вона посилається; відповідно до частини 2 статті 328 Цивільного кодексу України – презумпції правомірності набуття права власності; відповідно до частини 3 статті 397 Цивільного кодексу – презумпції за якої фактичне володіння майном автоматично вважається правомірним. Відповідно до мети запровадження інституту визнання активів необґрунтованими з подальшим їх вилученням пріоритетнішим є реалізація антикорупційного принципу «кримінальні правопорушення не окупаються». Превентивність цього полягає в розумінні потенційними правопорушниками та суспільством факту, що активи від корупційних правопорушень будуть стягнуті [117].

Антикорупційні принципи права (принципи антикорупційної діяльності) як окрема підсистема правових принципів ґрунтуються на загальних, фундаментальних, доктринальних ідеях права і водночас мають свої особливості, пов'язані зі спрямованістю регулювання кола суспільно-правових відносин із протидії корупції.

Можна класифікувати принципи антикорупційної діяльності за розподілом на загальні (верховенства права, законності, публічності) та спеціальні. До спеціальних антикорупційних відносимо такі принципи: справедливості; принцип незалежності осіб, наділених повноваженнями у сфері протидії корупції; принцип взаємодії владних структур з інститутами суспільства; принцип наявності незалежних засобів масової інформації; принцип невідворотності відповідальності за вчинення корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень; принцип комплексного й системного поєднання заходів запобігання корупції та боротьби з нею [118].

Принцип комплексної реалізації правових, політичних, соціально-економічних, інформаційних та інших заходів побудований на ідеології преамбули Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції. У ній наведений орієнтир стосовно того, що загальноохоплюючий синтетичний підхід повинен бути основою якісної протидії корупції. Відповідно до цього в Конвенції зазначені не лише певні види корупційних правопорушень та відповідальність, а й відповідні органи, на які повинні бути покладені обов'язки здійснювати конкретні антикорупційні заходи. Також окремо виділяють принцип пріоритетності превентивних заходів подолання корупції, що акцентує увагу на дієвості й першочерговості запобіжних антикорупційних заходів [119].

Особливо необхідно звернути увагу на те, що базисним елементом подолання корупції, є обов'язкова умова наявності принципу невідворотності покарання. Принцип невідворотності покарання в діяльності Вищого антикорупційного суду України полягає у відповідному вчиненні правосуддя в межах компетенції розгляду корупційних та пов'язаних із ними кримінальних правопорушень. Реалізація цього принципу корелюється з ефективністю виконання покладених на суддю Вищого антикорупційного суду професійних компетентностей. Водночас необхідно розглядати впровадження принципу невідворотності покарання як більш ширше поняття, що вміщує належну нормотворчу роботу законодавчої гілки влади та плідної організації роботи досудових органів із підтриманням обвинувачення в суді. Запорукою дотримання принципу невідворотності покарання в Вищому антикорупційному суді є синергетична цінність взаємодії з іншими принципами права та судової влади, що забезпечить і посилить невідворотність покарання щодо корупційних правопорушень [120].

Виходячи з доктрини конституційного права, Конституція як Основний закон України не має прямо прописаних положень, що унормовують протидію корупції на конституційному рівні. Це зумовлено двома причинами: по-перше, законодавець карбує в Конституції найбільш фундаментальні положення, що

створюють ідеологічно-правовий базис для майбутнього, більш детального нормативно-правового регулювання. По-друге, фіксування суспільно-дестабілізувального негативного явища, як корупція, на конституційному рівні було б нелогічним.

Уже наявні в статті 1 Конституції України принципи демократичної, соціальної, правової держави містять в собі антикорупційне спрямування, адже існування зазначених ідеалів одночасно з корупційною патологією є взаємовиключним явищем. Виходячи з цього, правовий зміст Конституції України для захисту її цінностей та передбачених свобод потребує проведення державної політики з протидії корупції. Тому можна стверджувати про наявність імпліцитного антикорупційного принципу Конституції України, що впливає із сутності закладеного в неї масиву нормативних положень. Ідеологічно-філософська основа створення Основного закону як інструменту запобігання владному зловживанню та самоправству лише підтверджує існування антикорупційного конституційного принципу. Корупційний патологічний фактор є небезпекою для побудови демократії, ставить під сумнів існування принципу верховенства права, збільшує суспільну несправедливість, сповільнює економічне зростання держави та порушує основоположні права і свободи громадян. Із цього випливає, що поширення корупції підриває основи конституційного ладу в державі. Крім того стаття 3 Конституції України, що за своєю природою має засадничий характер, містить обов'язок держави із забезпечення та утвердження прав людини. Виконання обов'язку держави щодо протидії корупції як загрози правам людини і громадянина приводить до створення та впровадження якісних антикорупційних стратегій і механізмів [121].

Суддя Конституційного Суду України С. В. Шевчук, виділяє в антикорупційному принципі Конституції України такі його елементи, як цілеспрямованість, ефективність (що вміщує невідворотність покарання за корупцію) та пропорційність. Цілеспрямованість як складовий елемент антикорупційного принципу конституції полягає в тому, що запроваджені

антикорупційні механізми в демократично-правовій державі повинні бути об'єднанні навколо кінцевої мети, і бути спрямованими на її досягнення. Наступним складовим елементом є ефективність, що в кримінально-правовому полі передбачає додержання принципу невідворотності покарання за корупційні кримінальні правопорушення. Антикорупційні заходи та механізми не повинні містити у собі ознаки фіктивності, й водночас бути наділеними конкретикою що допомагає досягти якісного результату від їх запровадження. Завершальним складовим елементом є пропорційність, що проявляється в сумірному, адекватному та еквівалентному застосуванні заходів протидії корупції (особливо кримінально-правових), що не обтяжують прав і свобод більше ніж потрібно [122].

Тож можемо дійти висновку, що антикорупційні принципи є невенормованими принципами, які впливають із системного тлумачення норм Конституції та антикорупційного законодавства України і реалізується, зокрема, й через діяльність Вищого антикорупційного суду.

Зазначені принципи як правозастосовний елемент подолання прогалин законодавства використовують у своїй діяльності суди. Крім того, під час здійснення правосуддя суди використовують не лише ці принципи, а й відповідні принципи, які прийнято називати принципами судової влади.

За визначенням В. В. Городовенка, принципами судової влади вважають основні правові положення, що визначають прагматичну роль суду в соціумі, допомагають виконати поставлені перед судом завдання, означають структурну організацію системи судоустрою та процесуальні процедури вчинення правосуддя. Принципи судової влади відображають зміст та правову сутність природи судової гілки влади [123, с. 10].

Л. Москвич під принципами судової системи пропонує розуміти сукупність широких та імперативних правил формування й безпосередньої діяльності зазначеного інституту, що є зосередженим вираженням його найбільш впливових змістовних ознак, які спрямовують його подальший шлях розвитку [124].

М. С. Булкат, визначаючи основи правового поняття принципів судової влади, означає їх як відправні положення, що стоять в основі діяльності судової влади, як частини державної влади у певно-зазначеній сфері її управлінського регулювання. Принципи судової влади реалізуються в завданні існування судових органів – відновлення справедливості, згідно з задалегідь визначеними, аутентичними ціннісними орієнтирами й одночасно відповідають призначенню, ознакам та функціям державної влади в суспільстві [125].

Л. В. Баєва разом із П. Г. Назаренко надають власну дефініцію, де визначають принципи судової влади як норми, яким властивий максимально загальний та керівний характер, що визначають місце судової гілки влади в системі єдиної державної влади, окреслюють основи будови її базових інституційних складових та спрямованість на реалізацію завдань, які стоять перед судовою владою. Засадничі принципи судочинства є нормами прямої дії, мають характерні ознаки постійної дії, сталості, юрисдикційності й системності [126].

Організаційні основи здійснення правосуддя, закладені в чинному вітчизняному законодавстві, після їх критичного аналізування дають можливість виділити трирівневу підсистему принципів судової влади: інституціональні, що виражають загальні принципи судової влади, функціональні – принципи відправлення судочинства, й організаційні (судоустрійні) принципи, що регламентують організацію судової системи [126].

Але, на нашу думку, більш доцільним є не виокремлювати загальні й організаційні принципи судової влади, а класифікувати як дворівневу підсистему принципів: судоустрою та судочинства. Запропонована класифікація здійснюється за спрямованістю принципів на регулювання сфери певних відносин – організаційної структури судових органів та організації процесу здійснення правосуддя. Ми вважаємо, що цей спрощений поділ більш повно та узагальнено відображає сутність принципів судової влади.

О. В. Щерблюк під правовими засадами та принципами організації судоустрою в Україні розуміє законодавчо зафіксовані нормативні підґрунтя, приписи устрою та функціонування судів та інших органів державної влади в межах наданої їм законом компетенції [127]. Пропонуємо трактувати принципи судоустрою як основоположні засади, що визначають структуру побудови судових інституцій та взаємодії її складових елементів між собою на засадах інстанційності, територіальності та спеціалізації.

Принципи судоустрою впливають з конституційних засад, визначених статтею 125 Основного закону України [38], що містить норму, за якою «судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації і визначається законом». Відповідно до конституційних положень вітчизняна система судів повинна бути побудована таким чином, щоб Верховний Суд мав статус найвищого суду. Відповідні положення деталізуються в профільному законі – Законі України «Про судоустрій і статус суддів» [18].

Переважна більшість країн світу не має окремо визначених принципів судової системи. Виокремлення зазначених принципів можливе в доктрині права на підставі вивчення логіки розбудови судової системи. А. В. Городовенко у своєму дослідженні стосовно функціонування конституційних принципів судової системи на підставі проведеного критичного аналізу стверджує, що поряд із закріпленими в законі принципами, можливо виявити принципи повноти і виключності судової влади, створення суду на підставі закону, єдності системи суду та її доступності [128].

Наступним принципом, є принцип спеціалізації, що з ускладненням та динамічною змінністю правовідносин набуває тенденції до збільшення. За вдалого застосування принципу спеціалізації судова влада набуває таких позитивних наслідків, як: покращання рівня професійності, ефективності та оперативності правосуддя; збільшення пристосованості судової гілки влади до актуальних запитів динамічних соціальних взаємовідносин; здійснення

розвитку права через судову практику в конкретній, сконцентрованій правовій сфері; диференціювання навантаження на судову систему [33].

Зміст принципу судової спеціалізації відображається через можливість формування судів із конкретною спеціалізацією на справах за певним критерієм. Наприклад, за критерієм галузі права, суспільні відносини яких регулює суд під час здійснення правосуддя, може поділятися на суди з цивільною, кримінальною, адміністративною, господарською юрисдикцією. З огляду на ці положення, розуміємо, що нормотворець передбачив можливість в межах кримінально-правової спеціалізації виокремити окремі відносини, із загального масиву регульованих кримінальним судочинством відносин, котрі відрізняються наявним суб'єктивним чи матеріальним складом та мають суттєву складність порівняно з іншими справами. На підставі цього, є можливим зрозуміти, що в межах кримінальної судової спеціалізації можливо виокремлювати предметну підсудність. Пропонований законодавцем механізм спеціалізації також зумовлений важливістю та певною складністю регульованих суспільних відносин у сфері антикорупційного правосуддя [129].

Отже, реалізацією судоустрійного принципу спеціалізації і є запровадження Вищого антикорупційного суду з відповідною йому предметною спеціалізацією на корупційних кримінальних та пов'язаних із ними правопорушеннях і справах про визнання активів необґрунтованими.

Наступним принципом є принцип інстанційності, під яким необхідно розуміти судоустрійну організацію, що дає можливість реалізувати право на оскарження судового рішення судом вищої інстанції.

Застосування попередньо розглянутого принципу спеціалізації, з особливостями будови вищих спеціалізованих судів, яким є Вищий антикорупційний суд, не є перешкодою для реалізації принципу інстанційності. Ми погоджуємося з позицією А. М. Білецької, що перша інстанція Вищого антикорупційного суду та його Апеляційна палата, це по-суті, дві структурні автономні інстанції, об'єднані спільною спеціалізацією.

Завдяки цьому реалізується принцип інстанційності, що проявляється в можливості стороні по справі підсудній Вищому антикорупційному суду втілити визначене за ним право апеляційного оскарження [130].

Наступним принципом судоустрою вважаємо принцип самостійності судової гілки влади. С. З. Чорна виокремлює на перший погляд тотожні поняття незалежності й самостійності. Вона визначає, що незалежність є лише складовою частиною більш ширшого поняття самостійності судової гілки влади. Самостійність суду, попри елемент процесуальної незалежності, включає в себе й організаційний аспект, під яким розуміють суб'єктну автономію як характерну рису судової гілки державної влади, надану їй монопольну компетенцію, функції, повноваження, окреме матеріально-фінансове забезпечення та суддівське самоврядування [131].

Самостійність – це основоположна ідея організації та реалізації судової гілки влади, що зафіксована як конституційна засада та є похідною від принципу стримування і противаг, на якому заснований поділ державної влади. Ідея самостійності кожної гілки влади є базисною для існування демократичного устрою. Тому не варто розуміти принцип самостійності судової влади виключно як прояв процесуальної незалежності суду, що впливає з об'єктивної поведінки кожного окремого судді. Зазначене розуміння є неповним та вузьким і призводить до хибних умовиводів, що судова система може бути самостійною лише на момент здійснення правосуддя. Фактично, самостійність суду є постійною та закладена в його організаційній структурі як складовій гілці державної влади [131]. Самостійність як принцип, на якому ґрунтується організація Вищого антикорупційного суду, є похідною від загальносудових принципів, що складаються із статті 6 Конституції, де визначається поділ державної влади на три складові, та містять статтю 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [18] в якій визначена незалежність суду щодо заборони втручання в його діяльність та утримання від дій, що можуть підірвати незалежність судової влади загалом. Крім того, вважаємо законодавчо закріпленими

проявами самостійності Вищого антикорупційного суду в статті 14 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд», [43] де він визначений, як головний розпорядник коштів Державного бюджету України, щодо фінансового забезпечення свого функціонування.

Більше того, додаткова гарантія додержання принципу самостійності всередині суду визначається статтею 15 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» [43], де міститься положення щодо заборони розміщення судових палат першої інстанції Вищого антикорупційного суду та його Апеляційної палати в тій самій будівлі. Аналогічна заборона поширюється на інші державні органи та суди, їх підрозділи, представництва, органів місцевого самоврядування та установи й організації.

Вважаємо, що принцип доброчесності, потрібно віднести до судоустрійних принципів, адже поняття доброчесності є критерієм під час добору кандидатів на заміщення вакантних посад судового органу, що також є судоустрійним процесом. На сьогоднішній день широко використовується стандарт «обґрунтованого сумніву у доброчесності» під час кваліфікаційного оцінювання та добору нових суддів. Щодо дефініції принципу «доброчесності», у сфері судової організації вона визначається як критерій обов'язкового для судді чи кандидата на посаду судді етично-правового елемента суспільної та професійної діяльності, що окреслює етичні рамки поведінки такої особи. Такі допустимі правила поведінки складаються зі ставлення особи до оточуючих, порядного способу життя, здійснення покладених на неї професійних обов'язків.

Тому А. Кулібаба наголошує на важливості закріплення критерію доброчесності до кандидата на посаду судді чи особи, яка вже обіймає посаду судді, на законодавчому рівні з подальшим його уточненням у підзаконних актах та визнання в правовій доктрині як принципу організації судової влади [132]. Крім того, необхідно зауважити, що престиж та впевненість у порядності й доброзичливості судової системи прямо залежать від кадрового складу суддів, та їх особистих і професійних якостей. Цим підкреслюється

особлива увага до особи судді чи кандидата на посаду судді та його належної й пристойної поведінки. Зазначена вимога рівномірно поширюється як на професійні, так і на особисті характеристики особи. Судді та кандидати на їх посаду повинні усвідомлювати, що здійснення правосуддя має імперативний вплив на суспільні відносини й тому суддя, як ключовий суб'єкт таких відносин, у свою чергу буде предметом прискіпливої громадської перевірки. Тому ґрунтовність принципу доброчесності у формуванні судової системи важко переоцінити [133].

Стосовно Вищого антикорупційного суду, то принцип доброчесності, як судоустрійний принцип додатково підсилений тим, що інформацію про кандидатів на посади суддів Вищого антикорупційного суду збирає, аналізує та перевіряє Громадська рада міжнародних експертів. Під час здійснення своєї діяльності, Громадська рада міжнародних експертів безпосередньо керується принципом доброчесності. Додатково, у статті 11 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» [43] визначені положення щодо моніторингу доброчесності, відповідності рівня доходів до рівня життя та наявності майна суддів Вищого антикорупційного суду і їх сімей та наявного конфлікту інтересів.

Іншою складовою принципів судової влади є принципи судочинства, які базисно визначають та регулюють безпосередньо процедуру та процес здійснення правосуддя. Г. П. Тимченко принципами судочинства називає стабільні положення, що зумовлені об'єктивною дійсністю, з наявністю умов їх примусової реалізації та є ґрунтовними кінцевими наслідками розвитку правовідносин щодо розгляду і розв'язання спорів про право, втілюються в стадіях процесу, встановлюють відповідний статус процесуальних суб'єктів, їх права та обов'язки а також покликані забезпечити належний судовий розгляд справ [134].

Я. В. Нестор наголошує на конституційній природі принципів судочинства та доходить висновку, що принципи здійснення судочинства – це центральна засада правосуддя, згідно з якою повинна реалізовуватись форма

процесу розгляду справи судом. Також конституційні принципи здійснення судочинства пов'язані між собою. Виходячи з їх виняткової правової природи та глибинної суті, їх вплив взаємовизначається та синергується, що створює форму та зміст здійснення правосуддя в Україні. Така система конституційних принципів здійснення судочинства формує базис навколо якого розвиваються процесуально-законодавчі норми. Сукупність зазначених принципів налагоджує однотипний режим законності, верховенства права та реалізації інших правових засад під час функціонування судової системи та може бути методологічним підґрунтям еволюції нормативно-правових актів [135].

Засади принципу справедливості походять від платонівських уявлень про абсолютну справедливість та можливість досягнення її як земного блага в ідеальній державі [136]. У модерній доктрині права концепт справедливості є відправною точкою для ідеологічного розуміння важливості додержання основоположних прав людини, принципів верховенства права та вирішення соціальних спорів у рамках правового поля з додержанням заздалегідь визначених та узгоджених державою процедур. Суд, що відіграє роль суспільного арбітра, в межах наданої йому компетенції, виносить вирoki та ухвали щодо правових спорів. У правовій державі судовій системі відводиться роль суспільного стабілізатора завдяки ухваленню справедливих рішень [137].

Правосуддя є основним механізмом правозахисту, здійснюваним належним чином лише за умови дотримання основоположних принципів справедливості, які загальноприйняті суспільством та спрямовують суд у його діяльності. Нормативне закріплення положень принципу справедливості допомагає йому набрати зовнішньої форми вираження. Принцип справедливості формально впроваджується завдяки законодавчому закріпленню права на справедливий судовий розгляд [138].

Провівши аналіз судових рішень та ухвал Вищого антикорупційного суду, можемо стверджувати, що в практичній діяльності він керується доктринальною концепцією принципу справедливості та посилається на його зовнішні нормативні форми вираження, такі як пункт 1 статті 6 Конвенції про

захист прав людини і основоположних свобод у якому, визначене, право кожного на справедливий і публічний розгляд його справи [52], та майже аналогічною за змістом статтею 21 Кримінально-процесуального кодексу України [46], де дублюється на національному рівні принцип справедливого розгляду справи.

Наступним принципом, на якому базується здійснення правосуддя судами взагалі та Вищим антикорупційним судом зокрема є принцип рівності осіб перед законом і судом. Зазначений принцип впливає з положень Конституції, в яких визначаються особи, незалежно від статусу громадян, іноземці або особи без громадянства рівні перед законом у своїх основоположних правах та свободах. Змістовність принципу рівності проявляється в частині: рівності процесуальних суб'єктів судового провадження перед законом та перед судом незалежно від будь-яких наявних ознак (раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак); рівності у наданих процесуальних прав та покладених процесуальних обов'язків кожної сторони стосовно викладення та доказування власної правової позиції; рівності суду в неупередженому правозастосуванні норм матеріального й процесуального закону; рівних можливостей доступу до єдиної системи судів та розгляду справ у першій, апеляційній та касаційній інстанціях [139].

Безпосередньо в судовому процесі наявний принцип змагальності сторін, який впливає з принципу рівності осіб перед судом і законом. Істотною ознакою принципу змагальності є конкретне розмежування процесуальних функцій обвинувачення та захисту на момент судового розгляду провадження. Особливістю кримінального провадження є важливість додержання принципу змагальності під час усіх процесуальних стадій, що проявляється виокремленням статусу слідчих суддів та наданням їм відповідних повноважень контролю щодо органів досудового розслідування [140].

Тобто під змагальністю судового процесу можна визначити певну процедуру здійснення правосуддя, яка базується на існуванні різноспрямованих за своєю сутністю функцій захисту та обвинувачення. Реалізація принципу змагальності тісно пов'язана диспозитивністю кримінального судочинства, додержання якої є необхідною для внеможливлення порушення прав сторін [141].

Саме процесуальний принцип змагальності та рівності сторін кримінального провадження є критерієм відмежування правосуддя від репресивного застосування карального закону. Доказом базування Вищим антикорупційним судом своїх правових позицій на принципі рівності сторін та їх змагальності є винесені ним виправдовувальні вироки. Наприклад, виправдовувальний вирок у справі № 638/12275/18 у провадженні № 1-кп/991/95/19, де за результатами судового розгляду встановили, що сторона обвинувачення не змогла довести зазначені аргументи власної позиції у справі. Обвинувачення базувалися на припущеннях, а надані докази не підтвердили вчинення кримінального правопорушення, тому обвинувачену особу було визнано невинуватою [142].

Оскільки здійснення судочинства пов'язане з ухваленням правомірних рішень для суспільства загалом, кардинально значущим є фактор дотримання принципів відкритості та гласності судових процесів. Забезпечення належного інформування про будь-які владні процеси є прямим обов'язком правової, демократичної держави. Громадський моніторинг є дієвим необхідним механізмом запобігання можливій корупції в судовій системі. Складовими елементами принципу гласності та відкритості судочинства можна назвати: належний рівень забезпечення інформації всіх учасників судового процесу та зацікавлених осіб щодо дати, місця й часу судового розгляду; передбачене законом право бути присутнім під час розгляду власної справи; право доступу визначеному колу осіб до матеріалів справи та належного повідомлення щодо рішень суду; право на фіксацію судового процесу, зокрема, й технічними засобами.

Обмеження принципу відкритості допускається лише в передбачених нормативно-правовими актами випадках, що мають на меті захист конфіденційних прав і свобод конкретних суб'єктів, додержання суспільних уявлень моралі та охорону державної таємниці [143].

Гласність і відкритість діяльності суду для широкого загалу збільшують довіру населення до судових органів та зменшують ризик небажаних «тіньових» процесів, які є ознаками недоброчесної діяльності суду. Окремо необхідно зазначити про передову діяльність Вищого антикорупційного суду, з приводу забезпечення принципу гласності. Отже, відповідно до сучасного спрощення доступу до інформації Вищий антикорупційний суд, окрім офіційного сайту на порталі Судової влади України, має власний канал на відеохостингу «Youtube», де у відкритому доступі транслюються та зберігаються ефіри судових засідань Вищого антикорупційного суду та співбесіди з потенційними кандидатами на заміщення вакантних посад відповідного суду. Враховуючи підвищений суспільний інтерес до резонансних справ, підсудних Вищому антикорупційному суду такий сучасний підхід є передовим і дає можливість якісно забезпечити додержання принципу гласності та відкритості суду.

Наступним принципом правосуддя є принцип пропорційності, який полягає в забороні надмірного втручання держави у свободу особи, що в правовій, демократичній державі є аксіоматичним явищем. Державі надано право втручатися та обмежувати права людини лише у випадках необхідності. Обмеження прав особи має здійснюватися в тому обсязі, який потрібний для досягнення мети його застосування. Зasadничою ідеєю принципу пропорційності є концепція нормованого втручання держави у права і свободи особи з метою забезпечення загального інтересу суспільства. Принцип пропорційності забезпечується на оптимальному рівні, якщо досягнута умова збалансованого обмеження, що не посягає на саму сутність основоположного права та не призводить до втрати його реального змісту [144]. Саме додержання принципу пропорційності Вищим антикорупційним судом

відмежовує його від перетворення на каральний орган переслідування осіб, обвинувачених у корупційних кримінальних правопорушеннях.

Таким чином, принципами діяльності та організації Вищого антикорупційного суду є взаємозв'язаний комплекс основоположних засад, ідей та доктринальних концепцій, які синергетично взаємодіють і поєднують у собі здобутки міжнародного й вітчизняного права у сфері антикорупційного судочинства та спрямовані на належну організацію й функціонування Вищого антикорупційного суду з метою виконання покладеного на нього завдання (здійснення правосуддя щодо корупційних та пов'язаних із ними правопорушень та конфіскації необґрунтованих активів у дохід держави). Ураховуючи загальність та універсальність принципів права, їх важко класифікувати. Але керуючись критерієм джерела їх закріплення, можна поділити принципи права на міжнародні, конституційні, законодавчі, та невинормовані. Оскільки Вищий антикорупційний суд здійснює правосуддя щодо корупційних та пов'язаних із ними кримінальних правопорушень, він керується галузевими принципами кримінального процесуального права. Крім того, завдяки наданому повноваженню з розгляду питань щодо визнання активів необґрунтованими з їх подальшим стягненням у дохід держави суд керується принципами цивільного процесуального права. Окремим додатковим рівнем забезпечення діяльності Вищого антикорупційного суду як антикорупційного органу є антикорупційні принципи. Вищий антикорупційний суд, як і всі інші судові органи, за своєю сутністю втілює в практику принципи судової влади, які також поділяють на судоустрійні та правосудні.

2.3. Завдання та функції Вищого антикорупційного суду України

Судова влада, як і будь-який соціальний інститут, має завдання, що визначає його зміст та надає сенсу його існуванню. Спроможність виконання

суспільним інститутом поставленого перед ним завдання й обумовлює його цінність. Завдання Вищого антикорупційного суду, як і будь-якого іншого суду, походить із сутнісного призначення судового органу як складового елемента державної влади.

Суд виконує покладене на нього завдання через виконання ввірених йому функцій та обов'язків у межах окреслених повноважень суспільного арбітра. На нашу думку, обидві протилежні (теологічна і позитивістська) теорії права сходяться на тому, що суспільству потрібен певний соціальний регулятор, що вирішує в суспільстві проблеми, що постійно виникають, у рамках загально-встановлених та легалізованих правил поведінки – законів. Це дає можливість вирішувати конфлікти та спори цивілізованим способом, у правовому полі, уникаючи зайвого застосування сили, та відповідає загальним засадам суспільної моралі.

Звертаючись до етимологічного значення слова «завдання», одержуємо його загальновизнане тлумачення як заздалегідь запланований обсяг роботи для виконання [93]. На нашу думку, завдання судової гілки влади синтезує в собі первісні завдання права та влади, тому вважаємо за доцільне розглянути обидві дотичні інституції. Під поняттям «завдання держави» у наукових колах розуміють певну роботу, що повинна бути виконана для досягнення мети існування держави як соціального інституту [145]. Також під завданням права розуміють властиву йому функцію суспільного стабілізатора [146].

Тому, синергуючи завдання права та держави як уособлення влади, можемо констатувати, що основні завдання судової влади полягають у виконанні ролі суспільного регулятора та ухваленні обов'язкових до виконання рішень, побудованих за принципах справедливості та уявленнями особи про її настання.

Відповідно до статті 6 Основного закону України державна влада повинна здійснюватися на принципах її розподілу на законодавчу, виконавчу та судову. У встановлених Конституцією межах згідно з чинним законодавством органи законодавчої, виконавчої та судової влади виконують надані їм повноваження.

Також стаття 55 Конституції України передбачає, що права і свободи людини та громадянина повинні бути захищені судом. Відповідно до цього положення всім забезпечується право судового оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. У статті 124 наголошується на тому, що в Україні правосуддя може здійснюватися виключно судами [38]. Аналізуючи наведені нормативні положення, можна наголосити на тому, що здійснення правосуддя, яке повинне бути обумовлене додержанням основоположних прав і свобод є єдиним та першочерговим завданням суду.

У законодавстві не визначена дефініція терміна «правосуддя», в той час як у науковій літературі правосуддя визначають як процес діяльності органів судової влади щодо вирішення спорів про право, завдяки якому підлягають захисту права і свободи учасників правовідносин, що здійснюється на підставі законодавчих норм, які відображають принципи справедливості, рівності, свободи та гуманізму [147].

В. М. Лаговський дає своє визначення правосуддя, яким є особлива функція державної влади, що реалізується завдяки розгляду та вирішенню в судових провадженнях юридичних спорів, дотичних до прав фізичних і юридичних осіб, а також використанню передбачених кримінальним законодавством карних заходів або ухваленню виправдувальних рішень [148].

І. В. Гловюк визначає правосуддя як процесуальну діяльність, кінцевим підсумком якої є ухвалення рішення щодо вирішення питання по суті висунутого обвинувачення, підозри або здійснення іншої суспільно небезпечної дії чи бездіяльності, визначеного чинним кримінальним законодавством [149]. Отже, правосуддя – це діяльність, здійснювана виключно судами на підставі основоположних принципів права, що є основним завданням існування судової влади.

Окремо необхідно наголосити, що подолання корупції не може бути завданням Вищого антикорупційного суду. Це зумовлено природою Вищого антикорупційного суду як судового органу, що повинен функціонувати

відповідно до своєї суті та мети створення – бути регулятором суспільних відносин. Основне призначення, виокремлене в його завданні, – це здійснення правосуддя. Правосуддя повинне бути справедливим і неупередженим та ґрунтуватися на правових принципах й уявленнях громадян про справедливість. Тому необхідно наголосити, що Вищий антикорупційний суд не є каральним органом, він є органом здійснення правосуддя. Квінтесенцією діяльності Вищого антикорупційного суду є судові рішення як кінцевий продукт та зовнішня форма його вираження, а питання, яке воно буде (виправдувальним чи обвинувальним), залежить від обставин справи та об'єктивної істини, яку суддя встановлює з додержанням процесуальної процедури в кожній конкретній справі.

Окрім фіксації завдання кожного суду зі здійснення правосуддя в профільному нормативно-правовому акті, що організовує загальну систему судоустрою України, законодавець визначив завдання, яким наділений Вищий антикорупційний суд в окремому законі, що регулює його діяльність. Відповідно до статті 3 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» [43] здійснення правосуддя згідно з фіксованими законодавчими засадами та процедурами судочинства для додержання мети – захист особи, суспільства, держави від корупційних і пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень і реалізація функції судового контролю на стадії досудового розслідування відповідних кримінальних правопорушень, гарантування прав, свобод, і законних інтересів осіб у кримінальному провадженні та ухвалення рішення щодо визнання необґрунтованими активів з їх подальшим стягненням у дохід держави відповідно до порядку цивільного судочинства – є завданням Вищого антикорупційного суду.

Деталізоване визначення завдання Вищого антикорупційного суду в основному акті, що регулює його діяльність, на нашу думку, одночасно окреслює й основні функції діяльності. Адже виходячи з наукової доктрини права, функції є нерозривно пов'язаними із завданням. Окрім нормативного

визначення, в юридичній науці поступово формується розуміння завдання відносно нещодавно створеного Вищого антикорупційного суду.

Так, Л. І. Антипова, досліджуючи адміністративно-правовий статус вищих спеціалізованих судів в Україні, визначає завдання Вищого антикорупційного суду як соціально-інституційну роль відповідного вищого судового органу, сформовану у вітчизняній судовій системі для розгляду та ухвалення рішень у визначеній категорії справ, що істотно впливають на захист прав, свобод і законних інтересів як осіб зокрема, так і суспільства загалом.

Крім того, вона виділяє окремо сім завдань Вищого антикорупційного суду: 1) об'єктивно здійснює правосуддя стосовно визначеної категорії справ, пов'язаних із корупцією; 2) здійснює діяльність щодо захисту прав, свобод та законних інтересів членів суспільства від корупційних кримінальних правопорушень; 3) у межах повноважень здійснює судовий контроль стосовно додержання норм матеріального та процесуального законодавств; 4) реалізує антикорупційну політику під час судового процесу завдяки захисту й відновленню прав, свобод та інтересів членів суспільства, що були порушені внаслідок впливу корупції; 5) є гарантом бюджетної системи завдяки застосуванню інструменту (цивільної конфіскації) встановлення необґрунтованості активів та їх подальшого вилучення в дохід держави; 6) реалізує принцип судової спеціалізації; 7) виконує інші завдання, пов'язані з його діяльністю [92].

Ми не погоджуємося з такою розширеною позицією та пропонуємо більш конкретизований підхід стосовно тлумачення завдання Вищого антикорупційного суду, яке повинно тлумачитися безпосередньо відповідно до закону, в якому воно прямо визначене. Тобто ми вважаємо, що єдиним завданням Вищого антикорупційного суду України є здійснення правосуддя, що додатково, з метою покращення його виконання, тягне за собою появу похідних функцій. Розвиваючи зазначену тезу, вважаємо, що виконання

єдиного завдання одночасно призводить до реалізації декількох функцій. Це зумовлено природньою сутністю функцій котра походить від їх змісту.

Відповідно до існуючих наукових поглядів, теоретико-правові поняття «функції» та «завдання» є такими, що не можуть бути розділені поміж собою. Тому відповідність завданню є суттєвою ознакою категорії функцій держави [145]. Отже, доктринальний аспект правових функцій є похідним від завдань права щодо регулювання та охорони суспільно-визнаних інтересів у певний історичний проміжок [150].

Взаємозалежність функцій та завдань права виявляється в тому, що завдання обумовлюють екзистентність функцій, закладають їх зміст, та безпосередньо здійснюють вплив на форми та методи їх впровадження, виокремлюючи шляхи правового впливу [151].

Загалом дефініція «функція» (похідна від латинської «functio») означає роботу або обв'язок виконати певну діяльність [93]. Для дефініції поняття «функція» визначаючою та характеризуючою ознакою, є наявність головних напрямлень та видів її діяльності, так як поза діяльністю існування функції не є можливим. Функції максимально повно віддзеркалюють діяльність суб'єктів, їх змістовність, суть та мету їх створення [152]. Аналогічно з завданням суду, яке походить від завдання держави та завдання права, функції, як прояви зовнішнього відображення процесу виконання завдання, мають схожу природу з ними.

Багаторічний досвід проведення наукових досліджень на тематику пов'язану з поняттям «функція права» та його ознак, й по нині не сформував домінуючого погляду на зазначену проблематику. Завдяки критичному аналізу існуючих в правовій науці поглядів на дане питання, А. А. Коваленко визначив, що зазвичай під функцією права розуміють або суспільне призначення права, або шляхи впливу права на соціальні взаємовідносини, або сукупність цих точок зору [153].

Так як Вищий антикорупційний суд здійснює правосуддя щодо кримінальних проваджень корупційної та пов'язаних з ними

правопорушеннями, він керується кримінальним законодавством, тому одночасно виконує певні функції кримінального права та процесу.

Є. М. Вечерова вважає, що функції кримінального права – це певний прояв нормативності в будові кримінального права, який є уособленням кримінально-правової діяльності [154].

І. В. Гловюк, формує визначення кримінально процесуальної функції як певної однорідності елементів: спрямованість кримінально-процесуальної діяльності, змістовність зазначеної діяльності, а також форма, покликання та вплив суб'єкта-носія кримінально-процесуальної функції. Окрім цього, треба зазначити, що саме функція визначає характер кримінально-процесуальної діяльності. Векторність діяльності, що пов'язана з кримінально-процесуальним правом, притаманна існуванню певного завдання, за для виконання якого направлена діяльність суб'єктів конкретної функції. Тому цілком логічно, що метою існування кримінально-процесуальної функції є виконання ними завдання кримінального судочинства, чим і зумовлена їхня направленість. З цього можливо виокремити ознаки кримінально-процесуальних функцій котрими є наявність завдань, певної направленості на їх виконання та діяльності яка виражає це виконання. Поряд з цим безпосередньо функція визначає коло повноважень її суб'єктів-носіїв, що свідчить про її право-генеруючий характер [149].

М. В. Пенцов дає визначення функціям судової влади – як головним спрямуванням впровадження на практиці мети, завдань та складових її діяльності, котрі виконують призначення судової влади в соціумі [155].

О. І. Величко визначає суспільну цінність правосуддя, як основної функції судової влади в Україні, котра проявляється в установленні верховенства права в державі, гарантування виконання положень Конституції України та національного законодавства, захисту прав, свобод та законних інтересів осіб, дотримання загально-соціальних та національних інтересів та виконання правовідновлювальної функції [156].

На думку Н. А. Чабан, поміж всіх функцій судової влади пріоритетними є правоохоронна і правозахисна функції, тобто функції щодо дотримання прав і свобод осіб, оскільки, на її думку, вони напряду походять з судово-владної сутності. Поряд з цим, за допомогою взаємодії та спільної направленості всіх судово-владних функцій стає можливим виконання завдання щодо вирішення правових конфліктів [152].

Судова гілка влади, через свою безпосередню діяльність реалізує головну функцію щодо відправлення правосуддя, завдяки тому, що здійснює повноваження державно-соціального арбітра у сфері правовідносин підсудним їй, та вирішує суперечності в юридичній площині стосовно порушення прав та свобод людини і громадянина. Існуючі функції судової гілки влади мають певну власну цінність та вплив у демократичному суспільстві, однак треба розуміти, що всі вони спрямовані на забезпечення вчинення належного правосуддя [157].

Дослідивши поняття функцій судової влади, для повноти розуміння теоретико-правових інститутів, потрібно проаналізувати їх види. Розподіл функцій за напрямками або за певними ознаками дає змогу виокремити їхні рольові характеристики та вплив, який їхня реалізація призводить на суспільні відносини.

С. Г. Штогун у своїй дослідницькій роботі пропонує виділяти окрім функції правосуддя та контролю, ще й наступні функції: дозвільну, організаційну, кадрову, інформаційно-статистичну, роз'яснювальну, функцію звільнення від покарання і направлення для відбуття покарання, функцію звернення до виконання судових рішень і контроль за їх виконанням. Вчений наголошує, що можливість отримання судовою владою нових функцій у відповідності до ступеня демократичного розвитку суспільства так і позбавлення судової влади від невластивих їй функцій [158].

На думку С. В. Глущенко, раціонально класифікувати функції судів на три групи: 1) безпосередні судові функції, тобто ті функції, що притаманні виключно суду, як органу державної влади, та здійснюються суддями

одноособово чи колегіально та прямо пов'язані з вчиненням правосуддя; 2) функції суду, котрі не пов'язані з вчиненням правосуддя; 3) функції з підтримки здійснення правосуддя котрі реалізуються апаратом певного суду [159].

І. Я. Олендер пропонує розподіл основних функціональних напрямків суду, за напрями: 1) правозахисної функції – що реалізується у захисті прав, свобод та законних інтересів, як змісту правосуддя; 2) правоохоронної функції, що проявляється через вчинення судового контролю ціллю якого є упередження порушення прав, свобод та інтересів осіб; 3) каральної функції – через безпосереднє притягнення винних осіб до передбаченої законом відповідальності. Зазначені функції притаманні в більшій чи меншій мірі всім судовими органами, але правоохоронна функція максимально повно відображається в адміністративному та кримінальному процесах, через наявності підвищеного ризику порушення прав та свобод надмірним втручанням державної влади у сферу приватного життя особи [160]. Наведений аналіз розподілу функцій в сучасній правовій науці дає змогу розглянути більш детально на прикладі їх реалізації у Вищому антикорупційному суді.

Функція здійснення правосуддя, є головною прямопохідною функцією від єдиного завдання будь-якого судового органу, що обумовлює його сутність та мету створення. Ми погоджуємося з позицією С. В. Глущенко, що полягає у визнанні функції здійснення правосуддя центральною функцією суду, а існування всіх інших функцій судового органів похідними від неї. Притаманна наявність комплексного характеру та окремих різновидів впровадження похідних функцій, не змінює їх природи та не може їх піднести до рівня головної функції суду [161].

Так як ми раніше з'ясували, що функція є пов'язаним зовнішнім виразом процесу виконання завдання, треба приділити увагу цій формі вираження. М. С. Булкат зазначає, що відправлення правосуддя має місце лише за наявності умови сполучення змісту наукових категорій справедливості,

рівності та законності в процесі здійснення судочинства та кореляція його з демократично-ціннісними принципами, що можливо лише в правовій державі [162].

Отже зміст функції правосуддя, закладений у використанні приписів права до суспільних відносин котрі відображають спірні життєві ситуаційні обставини. Функція правосуддя характерна для всіх без виключення судових органів, та не корелюється з їхньою спеціалізацією, інстанцією, територіальною підсудністю, предметною юрисдикцією чи ланкою. Належне здійснення головної судової функції, похідної від її завдання є обов'язковою умовою її правового характеру, базисом виникнення судової влади та надає здатність та легітимність владного впливу судової гілки влади на суспільні відносини [159].

Ми вважаємо за можливе виділити у функції правосуддя Вищого антикорупційного суду дві підфункції: 1) каральна – полягає у винесенні покарання стосовно визнаних у судовому порядку винними осіб; 2) виправдувальна – полягає у зобов'язанні суду, винести виправдувальний вирок на підставі не доведеності вчинення складу кримінального правопорушення особою, що обвинувачується.

Правоохоронна функція є функція з забезпечення дотримання прав і свобод осіб, та недопущення щодо їх зловживань під час судового процесу. Суд здійснює цю функцію під час всього процесу, але в кримінальному процесі, особливо чітко виділяється підфункція судового контролю на етапі досудового слідства. Від так, ми вважаємо, що підфункція судового контролю є похідною від повноважень та обов'язків покладених на слідчого суддю Вищого антикорупційного суду щодо забезпечення прав і свобод учасників кримінального процесу та одночасного досягнення цілей кримінального провадження.

Незважаючи на існування в правовій науці дискусійних гіпотез, щодо поліфункціональних (складених з декількох функцій) характеристик слідчого судді у кримінальному процесі, ми дотримуємося позиції О. В. Капліної,

М. О. Карпенка та В.І. Маринів, щодо монофункціональної характеристики останнього. Монофункціональність слідчого судді походить від законодавчо-закріпленого положення в пункті 18 частині 1 статті 3 Кримінально-процесуального кодексу України, в котрому визначена єдина функція – здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час кримінального провадження [163].

Аналогічно до слідчих суддів в судах першої інстанції загальної юрисдикції, слідчі судді Вищого антикорупційного суду України мають повноваження, з урахуванням власної підсудності справ. Окремо, в кримінальному процесуальному законі, а саме відповідно до частини другої статті 33-1 Кримінально-процесуального кодексу, на слідчих суддів Вищого антикорупційного суду покладена підфункція щодо здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та законних інтересів осіб у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень [46].

Під час досудового розслідування, зміст судового контролю зводиться до компетенції слідчого судді здійснювати контроль стосовно забезпечення повноти прав і свобод учасників кримінального провадження та не дозволяти їх надмірного обмеження та порушення обвинувальною стороною. На думку О. Трохлюка, механізм судового контролю під час етапу досудового розслідування стимулює сторону обвинувачення в законному порядку у відповідності до чинного кримінального процесуального законодавства, доводити винуватість та обґрунтовувати необхідність втручання в особисте життя підозрюваних осіб, тим самим підсилюючи принцип забезпечення доведеності вини [164].

В. І. Фаринник визначає судовим контролем досудового розслідування непреюдиціальну, нормативно-певну діяльність, яка насаджується слідчим суддею, як спеціальним суб'єктом, в рамках правового поля, за умови існування певної процесуальної підстави та має на меті проконтролювати дотримання прав, свобод та інтересів осіб на етапі досудового розслідування кримінального провадження [165, с. 452].

Але для того, щоб сам суд, в особі слідчого судді який здійснює судовий контроль, виступав гарантом прав і свобод особи під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження, він сам, як суб'єкт владних повноважень, повинен належно й невідступно дотримуватись чинних вимог законодавства.

Тобто, правовими вимогами, за умови дотримання яких суд дійсно виступає гарантом прав і свобод особи, є кримінально-процесуальні норми чинного законодавства (до яких входить окреслене коло повноважень слідчого судді), ретельне слідування яких суб'єктом застосування не залишить підстав ставити під сумнів легітимність його процесуальних дій. Дотримання визначених вимог допомагає суду бути об'єктивним, незалежним й неупередженим стосовно питань застосування запобіжних заходів та здійснення інших процедурних обов'язків на етапі досудового розслідування [166].

М. Шевчук вважає, що судовий контроль за своєю метою існування має бути високоякісним засобом дотримання прав і свобод осіб, котрий засновується на людиноцентриських засадах побудови правоохоронної системи та умовою розбудови громадянського суспільства. Завдяки належному здійсненню судово-контрольних повноважень збільшується правозахисна функція суду в кримінальному судочинстві [167].

Судовим контролем, за визначенням В. К. Волошеної, є певне правове положення, завдяки котрому на етапі досудового розслідування має місце реалізації підфункції контролю суду за окресленими кримінально-процесуальним законом напрямками, з кінцевою метою забезпечення дотримання конституційних прав та свобод у кримінальному провадженні [168].

Треба наголосити, що немає значних відмінностей підфункцій судового контролю Вищого антикорупційного суду та судів загальної юрисдикції. Це зумовлено тим, що слідчий суддя наділений однаковим статусом котрий є самостійним та окремим від місця суду у системі судоустрою чи

адміністративної посади, яку він обіймає в суді. Єдиний статус суддів зумовлює єдність прав, обов'язків, принципів діяльності, гарантій незалежності, підстав відповідальності [169].

Тобто підфункція судового контролю у кримінальному провадженні виконується, як в судах загальної юрисдикції так і в Вищому антикорупційному суді, але суб'єктом виконання цієї підфункції у Вищому антикорупційному суді (котрий одночасно є судом першої та апеляційної інстанції) є слідчі судді, які можуть бути обрані лише з суддів першої інстанції Вищого антикорупційного суду.

Кожна діяльність, державного рівня, особливо, якщо вона пов'язана з підвищеною складністю, потребує належної організації, адміністрування та забезпечення. Відповідно виконання цього напрямку роботи забезпечує адміністративна функція Вищого антикорупційного суду. У науковій літературі існує безліч класифікацій функцій, що виокремлюють адміністративні повноваження, але пропонуємо розглянути їх за поділом на суб'єктних носіїв: апарату та голови суду.

Дослідники, що відокремлюють функції апарату суду, тлумачать їх як головні напрями його діяльності, котрі визначають місце у структурі та мету створення апарату суду, та алгоритм його взаємовідносин між суддівським корпусом, та іншими органами системи забезпечення функціонування судової влади [170].

Здебільшого в юридичній науці сформовані однотипні уявлення стосовно класифікацій функцій апарату суду. Наприклад П. Ю. Шпенова, визначає наступні функції апарату суду, як: організаційна функція, інформаційно-аналітична функція, представницько-комунікаційна функція, фінансова функція, обслуговуюча функція [171].

У свою чергу А. М. Макаровець функції апаратів судів розділяє більш детально на функції: з організаційного забезпечення роботи суду, забезпечення документообігу суду; інформаційно-технічної підтримки й діяльності з представництва, з створення фінансового та матеріально-

технічного забезпечення, налагодження інформаційно-методичної бази, забезпечення кадрами, міжнародно-правової співпраці, організації діяльності апарату суду в інших сферах [172].

Окрім цього, адміністративні функції покладені й на Голову суду. У Вищому антикорупційному суді для виконання адміністративних функцій, як і у інших судах системи судоустрою України, передбачена адміністративна посада Голови суду, його заступника та створення апарату Вищого антикорупційного суду.

Актуальна система нормативно-правових актів котрі регулюють систему судоустрою України не містить істотних відмінностей стосовно закріплених адміністративних повноважень голів судів різних рівнів. Однаковими характеристиками наділені всі голови та заступники, щозначаються поміж суддів того самого суду, й окрім основних повноважень судді, додатково отримують адміністративні повноваження, котрі зобов'язуються належно виконувати [173].

Робота голови суду у сфері адміністративних повноважень безпосередньо сполучена з визначенням та реалізацією сукупності адміністративних дій, котрі мають організаційну направленість на внутрішні питання суду в котрому здійснює повноваження голова, завдяки наданій повноваженнями можливості постановляти виконавчо-розпорядчі, індивідуально-владні акти та переслідують мету налагодження належної діяльності суду з виконання головного завдання щодо відправлення правосуддя. Коло адміністративних прав і обов'язків голови суду зумовлені сферою суспільних правовідносин. Голови та заступники судів на час обіймання адміністративних посад, становляться суб'єктами публічно-управлінської діяльності. Зумовлено це тим що вони виконують надані адміністративні повноваження за допомогою інструментів публічно-адміністративної діяльності, найпоширенішими з яких є адміністративні акти [174].

Так, відповідно до статті 6 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд», Голова вищого антикорупційного суду, котрий має заступника, та

визначає коло його обов'язків, здійснює адміністративні повноваження котрі передбачені законом для голів вищих спеціалізованих судів. Ця норма є відсильною, так як головні повноваження визначаються у статті 34 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Як було з'ясовано раніше, функції мають генеруючий характер, тобто надають коло повноважень їх носіям для виконання поставленого перед ними завдання. Тому, за для забезпечення адміністративно-організаційної функції Голові вищого антикорупційного суду надані повноваження, з котрих виходять наступні підфункції. По-перше, Голові Вищого антикорупційного суду надані повноваження щодо представництва суду, у якості органу державної влади у відносинах в середині судової системи – з іншими судами, та у зовнішніх – з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами як вітчизняними так і іноземними.

По-друге, адміністративно-уповноважуюча підфункція – до котрої входять повноваження щодо визначення прав і обов'язків заступника Вищого антикорупційного суду.

По-третє, кадрово-організаційна підфункція, передбачає погодження призначення на посади керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду, вносить подання про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення.

По-четверте, адміністративно-розпорядча підфункція, котра проявляється у виданні Головою Вищого антикорупційного суду відповідного наказу, котрий засновується на акті щодо призначення на посаду судді, переведення, звільнення чи припиненням повноважень судді.

По-п'яте, підфункція адміністративного контролю полягає у забезпеченні виконання рішень зборів суддів вищого спеціалізованого суду та контролю за ефективністю діяльності апарату суду.

По-шосте, інформаційна підфункція передбачає обов'язок повідомлення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Державної судової

адміністрації України, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів у суді у триденний строк з дня їх утворення.

По-сьоме, статистично-аналітична підфункція, що проявляється у забезпеченні діяльності щодо ведення та аналіз судової статистики, організовує вивчення та узагальнення судової практики, інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства. Статистично-аналітична та інформаційна підфункції є похідними з законодавчого положення частини 2 статті 4 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» котрими покладені на суд відповідні повноваження.

По-восьме, навчально-кваліфікаційна підфункція, що виходить з обов'язку сприяти виконанню вимог стосовно підвищення професійного рівня суддів Вищого антикорупційного суду та забезпечення їх кваліфікації.

І. Л. Антипова визначає функції Вищого антикорупційного суду як зовнішнє вираження процедури виконання поставлених перед ним завдань та організаційних повноважень, що зумовлено спрямуванням підсудності Вищого антикорупційного суду, його взаємодією іншими з державними органами, іншими судами, соціумом та кореляція з захистом прав, свобод та законних інтересів осіб. Вона розподіляє функції Вищого антикорупційного суду на головну та похідні. До головної функції Вищого антикорупційного суду вона відносить функцію здійснення правосуддя як «функціонально-юрисдикційний напрям діяльності суду щодо розгляду та вирішення окремих справ, на які поширюється його юрисдикція». Похідними функціями Вищого антикорупційного суду що утворені від головної: 1) антикорупційну функцію – що дає можливість дотримуватись антикорупційної політики завдяки знаходженню рівноваги між діяльністю з протидії корупції та захисту прав, і свобод осіб під час здійснення правосудді; 2) захист прав людини – постійний захист прав, свобод і законних інтересів осіб у суспільстві; 3) контрольна-наглядова – судового контролю; 4) функція адміністрування – налагодження внутрішнього організаційного, кадрового, технічного та іншого забезпечення [92].

Наявність антикорупційної функції виходить і з положень позиції що Вищий антикорупційний суд потрібно розглядати одночасно як складовий елемент системи правосуддя, й вагома частина антикорупційної інфраструктури [175].

Ми погоджуємося з зазначеною тезою, та на підставі цього заключаємо, що антикорупційна функція Вищого антикорупційного суду полягає в тому, що юрисдикція його діяльності безпосередньо пов'язана з розглядом кримінальних корупційних та пов'язаними з ними провадженнями, а також вирішення справ щодо визнання активів необґрунтованими та стягнення їх в дохід держави. Тому, Вищий антикорупційний суд, виконуюче своє пряме завдання – здійснення правосуддя стосовно підсудного йому колу правопорушень, тим самим виконує антикорупційну функцію. Антикорупційна функція Вищого антикорупційного суду полягає у забезпеченні невідворотності покарання, забезпеченості справедливого покарання стосовно корупційних діянь. Належним та зразковим здійсненням правосуддя та своїм існуванням Вищий антикорупційний суд виконує превентивну функцію серед широкого загалу.

Таким чином, завдання Вищого антикорупційного суду походить від потреби соціуму щодо існування соціального регулятора (арбітра) суспільних відносин. Завдання соціального регулятора є похідним від ідеологічної місії державної влади (та судової, як її виду) бути таким суспільним регулятором. Завдяки реалізації завдання Вищого антикорупційного суду та належному виконанню зумовлених цим функцій суспільні відносини стосовно здійснення антикорупційного правосуддя вирішуються в легітимному правовому полі.

Ми вважаємо, що завдання Вищого антикорупційного суду передбачене виключно нормою закону, та полягає в здійсненні згідно з визначеними процедурою та в межах наданих повноважень, правосуддя відповідно до встановленої юрисдикції та судового контролю за досудовим розслідуванням, з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень. Дослідивши низку наукових позицій,

можемо зробити висновок, що функція Вищого антикорупційного суду – це практичний напрямок виконання його завдання.

Особливостями виконання функцій Вищого антикорупційного суду є суб'єкт виконання функції судового контролю у кримінальному провадженні щодо корупційних та пов'язаними з корупцією кримінальних правопорушень підсудних Вищому антикорупційному суду, адже ними є виключно слідчі судді, котрими не можуть бути судді Апеляційної палати зазначеного суду;

Запропоновано власну класифікацію функцій Вищого антикорупційного суду з дотриманням ієрархічної складової: 1) функція здійснення правосуддя (каральна та виправдувальна підфункції); 2) правоохорона функція (підфункція судового контролю за досудовим провадженням); 3) адміністративна функція (представницька, адміністративно-уповноважуюча, кадрово-організаційна, адміністративно-розпорядча, інформаційна, статистично-аналітична, навчально-кваліфікаційна підфункції та підфункція адміністративного контролю); 4) антикорупційна функція.

2.4. Гарантії діяльності Вищого антикорупційного суду

Продовжуючи вивчення юридичного статусу Вищого антикорупційного суду в Україні доречним вбачається дослідження гарантій його діяльності. Так, в Академічному тлумачному словнику української мови під словом «гарантія» розуміються два значення – перше, як порука чи забезпечення чого-небудь; та друге – як умова, наявність котрої забезпечує досягнення успіху [93].

Б. І. Стахура, під «гарантіями» у широкому значенні, розуміє масив суб'єктивних та об'єктивних факторів, що направлені на максимально повну реалізацію та охорону прав і свобод особи, й одночасний захист від посягань на них. У момент визначення державою певних нормативно-правових приписів, на неї покладається обов'язок бути їх гарантом. Окрім цього, беручи

до уваги те, що впровадження на практиці визначених нормативних положень потребує використання засобів державного примусу, влада повинна створити ефективний механізм котрий одночасно забезпечить якісне регулювання суспільних відносин, та унеможливить порушення прав і свобод особи надмірним втручанням органів державної влади. Тому, гарантії також можна розглядати як систему установ, засобів та способів, котрі у своїй сукупності здатні забезпечити можливості для виконання прописаних прав і свобод [176]. М. О. Пижова розцінює гарантії як ваговий і незамінний інструмент впровадження задекларованих прав і свобод осіб [177].

Безпосередньо в науці права, зазвичай вживаються саме термін «юридичні гарантії», що зумовлено їх юридичною формою. Ю. Ю. Пайда визначає юридичні гарантії як певні юридичні явища, що використовуються владою держави в достатній мірі за для досягнення мети забезпечити дотримання та захисту прав і свобод [178].

Для розуміння змісту юридичних гарантій, на нашу думку, доцільно дослідити ознаки, що є характерними для юридичних гарантій. Відповідно до дослідження Т. М. Затворченко, можливо виділяти наступні ознаки юридичних гарантій, як: нормативність (означення гарантій містяться тільки в положеннях нормативно-правових актів); системність (юридичні гарантії в своїй взаємопов'язаності є складовими конкретної системи); комплексність (юридичні гарантії мають синергетичний ефект власної дії при одночасному виконанні); постійність (безперервність дії гарантій у часі); юридична надійність (внутрішньозмістовна сутність юридичних гарантій як соціального регулятора); реальність (практичне впровадження законодавчих положень у життя) [179, с.112].

Тобто, в широкому розумінні, гарантії – це забезпечення державою, через певні механізми та інструменти реалізації змісту юридичних норм. Гарантування державою визначених нормативних положень, що зазначені в нормативно-правових актах, походить від обов'язку держави забезпечити їх виконання. Саме якість реалізації нормативно-правових положень визначає їх

практичну цінність. Тобто, за для забезпечення реального виконання нормативних приписів «de facto» та належного впровадження їх в буття та динаміку суспільних відносин, держава повинна створювати певні механізми за допомогою відповідних інструментів та суб'єктів правової діяльності. Зовнішня форма юридичних гарантій повинна мати нормативний та обов'язковий характер, завдяки якому забезпечується їх імперативність. Юридичні гарантії різняться за сферами регулювання суспільних відносин, у які впроваджені їх нормативно-правові акти. Відтак, у сфері суспільних відносин, пов'язаних з здійсненням судочинства визначають судові гарантії.

В. С. Єгорова пропонує класифікувати існуючі юридичні гарантії діяльності суддів за такими категоріальними ознаками: 1) залежно від юридичної сили нормативно-правових актів, у яких вони закріплені (законодавчі та підзаконно-нормативні акти); 2) залежно від місцезнаходження в законодавчій системі (галузеві та загальноправові); 3) залежно від виду характеристики правових норм, що містять гарантії (матеріальні та процесуальні); 4) у залежності від правового статусу суду (загальні та спеціальні) [180]. Саме останній критерій вважаємо ключовим і таким, що найбільше відрізняє на практиці гарантії судової влади між собою.

Так, І. Л. Антипова на підставі проведеного дослідження визначає блокову систему гарантій діяльності для вищих спеціалізованих судів в Україні. По-перше, вчена виділяє гарантії функціонально-інституційного характеру вищих спеціалізованих судів у судовій системі (що передбачають відповідне забезпечення фінансовими, матеріальними, інформаційними ресурсами; розвиток технологій, налагодження взаємодії з іншими органами, вдосконалення діяльності суду тощо). По-друге, гарантії правового статусу суддів вищих спеціалізованих судів, що складаються із суддівського імунітету; статусу недоторканності судді; соціального забезпечення суддів; підвищення кваліфікації суддів, захисту суддів. По-третє, гарантії організаційної самостійності вищих спеціалізованих судів (автономності розміщення, структурної відокремленості, окрему процедуру фінансування).

По-четверте, процесуальні гарантії стосовно здійснення судочинства у визначеній категорії справ, які складають із відсутності можливості делегування повноважень здійснювати правосуддя, визначена процедурна форма процесу відправлення судочинства, рівноправність учасників та інше. На підставі цього вона надає визначення юридичних гарантій діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні, під якими розуміє правові способи й судоустрійні інструменти, які розробляє державна влада, та забезпечують суддівське самоврядування та відповідні суб'єкти публічної адміністрації з метою покращання діяльності вищих спеціалізованих судів [92].

На підставі вищенаведених критично-проаналізованих даних пропонуємо власне визначення гарантій діяльності Вищого антикорупційного суду, якими є забезпечення впровадження державою за допомогою сукупності механізмів та інструментів задекларованих юридичних норм суспільних відносин у сфері діяльності Вищого антикорупційного суду, що забезпечує виконання його завдання, функцій та реалізації пов'язаних з цим принципів.

Поряд із вищеописаними гарантіями, властивими судовим органам, на нашу думку, для розкриття питання гарантій діяльності Вищого антикорупційного суду найбільш доцільним є виокремлення додаткових гарантій, що є характерною рисою та надає можливість забезпечити його діяльність відповідно до особливостей покладеного завдання.

Такими додатковими гарантіями діяльності Вищого антикорупційного суду, що вирізняють його серед інших судових інстанцій, є: 1) окрема процедура добору суддів, що передбачає залучення міжнародних експертів; 2) гарантії підвищення кваліфікації суддів Вищого антикорупційного суду; 3) додаткові гарантії охорони суддів Вищого антикорупційного суду, членів їх сімей та їх майна; 4) фінансові гарантії діяльності Вищого антикорупційного суду, що складаються з належної заробітної плати та окремого фінансування суду.

Усі пропоновані гарантії є похідними від положень, закладених Законом України «Про Вищий антикорупційний суд» [43]. Пропонуємо детально проаналізувати кожен з них.

Кадровий потенціал є ключовим елементом механізму судового органу, а посада судді – центральною фігурою правового регулятора суспільних відносин. Саме дискреційна діяльність конкретної особи, що призначена на посаду судді, є основою здійснення судочинства. Тому важливо забезпечити процес доступу дійсно кваліфікованих, високоморальних, емпатичних осіб із бездоганною діловою репутацією до відповідних посад антикорупційних суддів. Переслідуючи зазначену мету, законодавець може створювати додаткові спеціалізовані процедури добору кандидатів на посади антикорупційного суду.

Застосувавши невдалу модель призначення суддів, можливо отримати залежних суддів, що зведе нанівець усі успішні рішення інституційної розбудови антикорупційного суду. Для уникнення ризику допущення до системи антикорупційного суду недобросовісних суддів нормотворець впровадив механізм, за якого були залучені представники громадськості та міжнародних експертів. Цими діями парламентарі намагалися відновити довіру суспільства до суду та розвіяти загальне уявлення про тотальну корумпованість усієї влади, забезпечивши транспарентність добору та залучивши незацікавлених іноземних експертів.

Результатом цього було прийняте в законі нормативне рішення щодо організації процедури добору кандидатів до Вищого антикорупційного суду за допомогою Громадської ради міжнародних експертів. На нашу думку, ухвалення цього механізму і є відображенням гарантій діяльності Вищого антикорупційного суду через формування добросовісних та професійних суддів. Адже за своєю суттю, зважаючи на досліджену природу змісту гарантій, законодавець, окрім норм-принципів, які повинні бути реалізовані, визначає норми закону, що створюють механізм їх реалізації. Стосовно наведеного прикладу, то механізмом реалізації задекларованих принципів добросовісності

та кваліфікованості судді Вищого антикорупційного суду є додаткові процедури добору, за участі міжнародних експертів, які є інструментом додержання таких гарантій. Додатковим суб'єктом, що реалізує відповідні гарантії добору, є Громадська рада міжнародних експертів.

Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» [43] визначає у статті 9, що Громадська рада міжнародних експертів діє з метою допомоги Вищій кваліфікаційній комісії суддів України у вирішенні питань можливості призначення кандидатів на посади суддів Вищого антикорупційного суду. Громадська рада міжнародних експертів є допоміжним органом та формується із 6 осіб, призначення яких відбувається на підставі їх виключних пропозицій від міжнародних організацій та затвердження Вищою кваліфікаційною комісією суддів України.

До повноважень членів Громадської ради міжнародних експертів входить: 1) збирання, фактчекінг й аналізування даних стосовно кандидатів на вакантні посади суддів Вищого антикорупційного суду; 2) надання відповідної інформації стосовно кандидатів Вищій кваліфікаційній комісії суддів України; 3) участь у спільних із Вищою кваліфікаційною радою засіданнях; 4) застосування належних заходів стосовно захисту персональних даних та інформації з обмеженим доступом, з якою стикається під час виконання своїх повноважень.

Громадська рада міжнародних експертів більшістю голосів (4 з 6) має право ухвалити рішення, яке не може бути скасоване Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, щодо невідповідності кандидата критеріям професійної доброчесності. Кандидат також може бути дискваліфікований, якщо принаймні три міжнародних експерти та дев'ять членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України проголосують за таку дискваліфікацію. Для вдалого проходження кандидата на посаду судді Вищого антикорупційного суду необхідно мати схвальні голоси трьох міжнародних експертів та дев'яти членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (Рис.2) [181].

Рисунок 2 – Формула добору суддів на посади Вищого антикорупційного суду³.

Відповідно до чинного закону кандидатів у судді Вищого антикорупційного суду України під час кваліфікаційного оцінювання перевіряють на відповідність критеріям доброчесності (категорії моралі, чесності, непідкупності), обґрунтованості та джерел походження майна, відповідність рівня життя кандидата чи членів його сім'ї заявленим доходам, способу життя кандидата його доходам, наявності знань та практичних навичок щодо розгляду справ відповідно до юрисдикції Вищого антикорупційного суду [43]. Звичайно найбільшу увагу комісія приділяла відсутності корупційних зв'язків, пошуку ознак незаконного збагачення та зразкової ділової репутації. Крім того, велика увага приділялась аспекту професійним якостям судді.

Професійними якостями судді є сукупна множинність відповідних характеристик, що виокремлюють суддівську посаду від інших професій та

³ Джерело: розроблене автором

надають людині, яка володіє ними можливість займати цю посаду. Із зайняттям посади судді особа наділяється згідно з колом своїх повноважень, певною державною владою, тому вона повинна бути готова як із погляду кваліфікації, так і психоемоційного стану [182].

Ми пропонуємо під відповідністю критерію професійної компетентності кандидата на посаду судді до Вищого антикорупційного суду розуміти відповідну можливість до здатності чинити правосуддя в антикорупційному суді у справах належної юрисдикції: кримінальних корупційних правопорушеннях і пов'язаних із корупцією правопорушень. На нашу думку, такими особливими компонентами оцінювання є врахування принципів спеціалізації, що є вирішальними для визначення професійної компетенції суддів, які працюють у спеціалізованих судах, зокрема у Вищому антикорупційному суді України. Оскільки до таких суддів передбачений розгляд справ високопосадової корупції, що зазвичай складається з непростих, детально-спланованих схем скоєння та приховування правопорушень, за участі великої кількості фінансових операцій. З огляду на це кандидати на посаду повинні мати здібності до вирішення саме поставлених перед ними юрисдикцією суду завдання, що покликані виявити відповідне оцінювання [183, с. 7].

Додаткова гарантія проявляється в тому, що з метою забезпечення унеможливлення зацікавленості осіб, які беруть участь в оцінюванні, до нього були залучені відповідні міжнародні експерти. Тенденції відкритості сучасного світу та ідея прозорості всіх органів державної влади не викликає сумнівів у важливості дотичності представників широкої громадськості до формування складу судової гілки влади. Однак О. О. Меньяйлов наголошує на тому, що запроваджений механізм діяльності громадських організацій усе ж таки має деяку проблематику, пов'язану з легкістю відхилення рішень Громадської ради міжнародних експертів, відсутність чітко визначених вимог до запропонованих кандидатів міжнародних експертів, саме в аспекті їх результативності впливу в антикорупційній діяльності та відсутній детальний

аналіз особи кандидата, що є представником інтересів громадськості, тому процес утворення Громадської ради міжнародних експертів можна вдосконалити. Погоджуючись із зазначеною тезою, є можливим окреслити напрямки вдосконалення механізму участі представників інтересів громадськості в процедурі добору антикорупційних суддів: вдосконалити механізм ухвалення рішень, за якого буде складніше відхиляти рекомендації Громадської ради доброчесності стосовно кандидатів; прозорі пропозиції від громадських організацій, які формуються обговоренням на загальному з'їзді повноважних громадських організацій за суто організаційної участі держави; забезпечення високих вимог до міжнародних організацій та кандидатур представників міжнародних експертів, чітко визначених нормативно [184].

З огляду на центральну роль Вищого антикорупційного суду та підвищені очікування суспільства від нього як взірцевого органу, що буде здійснювати неупереджене правосуддя стосовно корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень з одночасним забезпеченням додержання прав, свобод та інтересів осіб у цих провадженнях, нормотворець забезпечив додаткові процедурні засади конкурсного добору. Поряд зі звичайними процедурами добору ці додаткові правила містять певні особливості, які походять від специфіки статусу Вищого антикорупційного суду. Ми погоджуємося з позиціями вітчизняних учених, зокрема П. А. Рудика, що такі додаткові процедури добору антикорупційних суддів, є допустимими для Вищого спеціалізованого суду та прийнятними з огляду на міжнародні європейські стандарти. У випадку з Вищим антикорупційним судом зазначені процедури добору відіграють роль додаткового бар'єра, що унеможливить потрапляння недобросовісних кандидатів на таку важливу, як із погляду суспільних очікувань, так і покладених законом завдання, посаду. Для цього Вища кваліфікаційна комісія суддів звернулася до 15 міжнародних організацій, із якими відповідно до укладених міжнародних договорів України налагоджена антикорупційна співпраця, з очікуванням пропозицій кандидатур майбутніх членів Громадської ради міжнародних експертів. У підсумку 5

міжнародних організацій (Council of Europe, European Anti-fraud Office, European Bank for Reconstruction and Development, Organisation for Economic Co-operation and Development) рекомендували Вищій кваліфікаційній комісії суддів України 12 кандидатів, із яких було відібрано 6 членів. Це були особи з досвідом роботи в судовій системі та прокуратурі з різних країн світу (Велика Британія, Данія, Канада, Македонія, Литва). Громадську раду міжнародних експертів створюють строком на шість років, однак її уповноважених членів призначають тільки на два роки без права повторного призначення. Оновлення складу ради повинне позитивно вплинути та підтримати принцип ротації [185].

В. С. Бігун не погоджується з визначеною логікою проведення конкурсів на посади суддів, за якою насамперед складається оцінюють компетентність кандидата на посаду з метою подальшого недопущення участі у конкурсі некваліфікованих учасників. На його думку, цей процес повинен відбуватися протилежно існуючому – на початковому етапі проводити перевірку на добросовісність, для того щоб «недобросовісні» кандидати не витісняли з конкурсу хоч і менш кваліфікованих, але більш добросовісних осіб [186].

Звертаючись до хронології конкурсу на зайняття вакантних посад суддів Вищого антикорупційного суду, можемо побачити, що стосовно антикорупційних суддів спочатку застосовували етап кваліфікаційного оцінювання [187, с.102]. На нашу думку, така послідовність є більш доречною, ніж запропонована В. С. Бігуном, адже за допомогою першочергового оцінювання на знання законодавства відсіюється значна кількість кандидатів на посади, що звужує коло аналізування особистих відомостей про кандидатів Громадській раді міжнародних експертів. Це зі свого боку допомагає зберегти час та ресурси оцінювачів та сфокусуватися на більш якісній дослідженні кандидатів, які залишилися.

В. С. Ковальський визначає суддівську добросовісність як своєрідне фахове перетворення на суддівську професію поняття добропорядності. У рамках такої трансформації можливо виділити стандарти етичності, яких повинна

додержуватися особа, що претендує або займає посаду судді. До такої поведінки відносять: загальні вимоги – дотримання законності та принципу верховенства права, гуманності; вимоги що повинні бути додержані в момент здійснення правосуддя – об'єктивність та неупередженість; вимоги належної позаробочої поведінки поводження – утримання від поведінки, що не пасує статусу судді. Професійну етику разом з доброчесністю судді можна розуміти як систему певних моральних імперативних обмежень, що віддзеркалюють відношення особи до фаху судді, які підтверджують моральну відповідальність і готовність виконувати покладені на нього службові обов'язки. Категорія професійної етики містить поняття обов'язку, відповідальності, честі, совісті, гідності, справедливості й такту [188].

Поряд із цим І. Г. Припхан наголошує на потребі підкреслити важливість забезпечення вітчизняній судовій гілці влади високоморальної репутації. Це буде закріплювати правовий статус, демократичні устрої держави та відновить довіру населення до судів. Тому законодавче закріплення вимоги для судового корпусу професійної етики та доброчесності повинно мати позитивні наслідки для правосуддя [189].

О. О. Понамарьов визначає основні ознаки категорії доброчесності: чесність, непідкупність та добропорядність поведінки кандидата на посаду судді, що поширюються на всі сфери його суспільного життя [190].

О. І. Пархоменко-Куцевіл пропонує змінити процедуру добору до Вищого антикорупційного суду, залишивши Вищій кваліфікаційній комісії суддів функцію проведення співбесід, тестування професійних знань, перевірку доброчесності та моральних якостей. Після такого відбору пропонується оприлюднювати список кандидатів, які пройшли зазначені перевірки та проводити всеукраїнське електронне голосування з ідентифікацією виборців за допомогою електронного цифрового підпису [191].

Ми не можемо погодитися із запропонованим механізмом, зважаючи на міркування, що введення принципу виборності суддів серед населення, може призвести, по-перше, до відволікання судів від їх безпосередніх обов'язків на

зайняття агітаційною діяльністю, замість розвитку професійних компетентностей; по-друге, можливість появи популістських компаній; та по-третє, ризику незаконного лобіювання від зацікавлених осіб.

Однак, крім того, що процедура добору до Вищого антикорупційного суду була зразково прозорою та новаторською на той час, у науковій літературі існують пропозиції щодо її покращання. І. А. Щербак та С. О. Патюк пропонують прописати в Законі України «Про Вищий антикорупційний суд» норму-положення, що зобов'яже Вищу кваліфікаційну комісію суддів України надавати у відкритий доступ інформацію після її деіндивідуалізації та з додержанням таємниці голосування стосовно результатів такого голосування на спільних засіданнях Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Громадської ради міжнародних експертів. Також для недопущення виникнення необґрунтованих сумнівів стосовно рішень, прийнятих щодо кандидатів у судді Вищого антикорупційного суду потрібно невідхильно додержуватись принципів об'єктивності, транспарентності та ретельності добору щодо оцінювання доброчесності та практичних навичок учасників конкурсного відбору [192].

У вітчизняній правовій науці не існує єдиної позиції стосовно доцільності залучення міжнародних експертів до процедури формування кадрового складу суддів Вищого антикорупційного суду. Наприклад, П. С. Луцюк висловлює думку, що Громадську раду міжнародних експертів не потрібно залучати до суверенних національних процесів добору судової гілки влади. На його думку, принципи формування трьох складових державно влади: законодавчої, виконавчої та судової, повинні бути однаковими. За такою логікою міжнародні експерти не можуть бути залучені до оцінювання кандидатів на посади суддів так само, як не можуть бути залучені перевіряти доброчесність кандидатів у Президенти або народні депутати України [193].

Ми не погоджуємося із зазначеною думкою, зважаючи на недоцільність порівняння зазначених гілок влади в цьому аспекті. Крім того, такі додаткові процедури не суперечать як нормам міжнародного права, так і принципам

національного законодавства України, й навпаки, слугують додатковими гарантіями виконання принципу добросовісності. Вищенаведені результати дослідження аргументують позицію, яку ми зазначали.

Поряд із цим необхідною складовою судової незалежності є гідна суддівська винагорода та достатньо забезпечена матеріально-технічна база, що є похідною від належного фінансування суду. Погоджуючись із твердженнями С. Р. Леськіва, Х. В. Машталіра та Ю. І. Цибульського, ми вважаємо, що існує пряма кореляція між ефективністю забезпечення принципу незалежності судової влади та її належним фінансуванням. Під «належним фінансуванням» потрібно розуміти передбачений Державним бюджетом України певний вид фінансування з відповідним цільовим призначенням, що повною мірою задовольняє потреби суду, а саме видатки на його матеріально-технічну базу та оплату праці суддів та іншого штату працівників [194].

Стосовно Вищого антикорупційного суду, то об'єктивність його фінансування зумовлюється досить високим рівнем суддівської винагороди, що складається із суддівської винагороди та доплат. Базовий розмір посадового окладу судді Вищого спеціалізованого суду передбачений пунктом 2 частиною 3 статті 135 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та становить 50 прожиткових мінімумів для працездатних осіб відповідного року. Достатній рівень оплати праці судді є фінансовою складовою незалежності судді та знижує рівень корупційного ризику. Внутрішня незалежність палат суду Вищого антикорупційного суду впливає з передбачених положень норм, де зазначена обов'язковість визначення видатків на утримання його Апеляційної палати окремим рядком у Державному бюджеті України.

Стаття 14 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» визначає безпосередньо Вищий антикорупційний суд головним розпорядником коштів, що надаються з Державного бюджету України на потреби фінансового гарантування його діяльності [43].

Виконання фінансових гарантій – це насамперед додержання виконання фінансового аспекту принципу незалежності, який було освітлено в попередніх розділах. Фінансові гарантії убезпечують діяльність від корупційних ризиків, адже достойна суддівська винагорода стає відповідним запобіжником підкупності суду.

Ці гарантії потребують удосконалення, тому що за даними, оприлюдненими Міністерством фінансів України стосовно фінансового забезпечення судової влади на Щорічному судовому форумі, на функціонування Вищого антикорупційного суду у 2020 році було виділено 261 мільйон гривень. Відповідно до цих даних фінансового аудиту у 2019–2020 роках було витрачено понад 400 мільйонів гривень на утримання судів, що не здійснювали правосуддя. Більше того, за цей період було виявлено втрат сумою 140 мільйонів гривень [195].

Наступним видом додаткових гарантій є гарантії безпеки, що є прямопохідними від принципу незалежності суду, на якому ми зупинялися у попередніх розділах. Засади застосування зазначеної гарантії містяться у нормах статті 140 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», що має положення щодо «особливого захисту держави» [18]. Гарантією такого захисту держави є покладений обов'язок на Службу судової охорони, що є державним органом у системі правосуддя. Відповідна служба забезпечує охорону та підтримання громадського порядку в судах.

Одночасно з цим до суддів, які здійснюють правосуддя у Вищому антикорупційному суді, впроваджуються додаткові гарантії безпеки суддів, передбачені статтею 10 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» [43]. Важливість та зумовленість цих додаткових гарантій щодо організації безпеки прямо стосується предметної юрисдикції корупційних та пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень, які розглядають судді антикорупційного суду. Здійснення правосуддя у відповідній сфері, супроводжується підвищеним ризиком неправомірного втручання в діяльність суду та спробами впливу на суд чи помсти у зв'язку з професійною діяльністю

судді. Зважаючи на вищенаведене для забезпечення належної реалізації принципу незалежності Вищого антикорупційного суду, гарантії забезпечення безпеки повинні виконуватися на високому рівні [196, с. 32].

Підвищення професійної компетентності судді є тією умовою, що дозволяє особі відповідати посаді судді та безпосередньо корелюється з якістю здійсненого правосуддя. Суддям Вищого антикорупційного суду згідно із зазначеним законодавством обов'язковим підвищенням кваліфікації визначені додаткові гарантії статтею 12 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» [43] стосовно визначеного предметної юрисдикції здійснення ними правосуддя.

Відповідно до цієї норми закону судді Вищого антикорупційного суду повинні проходити регулярне навчання, не рідше одного разу на рік, відповідно до питань, з якими працюють судді під час здійснення антикорупційного правосуддя. Голова Вищого антикорупційного суду та Національна школа суддів України відповідає за системну організацію цих спеціалізованих тренінгів. Відповідно до Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» [43] проводять навчальні курси з метою закріплення та оновлення знань, умінь та навичок, необхідних для вивчення новітнього міжнародного судового досвіду у сфері боротьби з корупцією. Як викладачі й експерти в таких тренінгах можуть брати участь представники міжнародних організацій та іноземних навчальних закладів.

Необхідність регулярного навчання суддів впливає з динамічної характеристики правовідносин, що постійно оновлюються, вдосконалюються та змінюються. Спеціалізований об'єкт навчання, яким є суспільні відносини у сфері відправлення правосуддя стосовно кримінальних корупційних та пов'язаними із ними правопорушеннями, відрізняє підвищення кваліфікації суддів Вищого антикорупційного суду від інших судів. Тобто зазначене навчання базується на принципі спеціалізації суду та є ключовим у його організації та предметному наповненні [197, с. 60].

Додаткові обов'язки суддів Вищого антикорупційного суду, закріплені у відповідному законі, є ознакою їх правового статусу, а також гарантією підвищення кваліфікації суддів.

На нашу думку, є можливим виокремити такі напрями підвищення професійної кваліфікації суддів, які є похідними від вимог до судді Вищого антикорупційного суду, що застосовуються під час кваліфікаційного оцінювання: розвиток юридично-професійних навичок; підвищення цифрової компетентності; покращання навичок «soft skills», тобто лідерських, самоорганізаційних та управлінських вмінь; посилення особистих емпатично-етичних навичок; підготовка стресостійкості [198].

Отже, для втілення визначених законом норм існують відповідні механізми їх реалізації, що в правовій доктрині мають назву юридичні гарантії. Законодавець, розуміючи важливість забезпечення належного кадрового потенціалу суддів та важливість допущення добросовісних та професійних кандидатів, визначив додаткові гарантії добору через залучення до цього процесу міжнародних експертів. Сформувавши Громадську раду міжнародних експертів та надавши їй статусу дорадчого органу, парламент досяг компромісу в задоволенні потреб громадськості щодо підвищення довіри до процедури відбору, та не порушив державного суверенітету стосовно зазначеного питання.

Реалізація принципу незалежності Вищого антикорупційного суду відображається в існуваннях фінансових гарантій, що передбачені профільним Законом України «Про Вищий антикорупційний суд» та полягають у гідній оплаті праці антикорупційних суддів, наявністю окремих статей видатків на Апеляційну палату Вищого антикорупційного суду.

Безпекові гарантії також є похідними від принципу незалежності Вищого антикорупційного суду та мають на меті убезпечити роботу та життя суддів, а також членів їх сімей та майна й зменшити ризики потенційного тиску на суд.

Гарантії підвищення кваліфікації суддів Вищого антикорупційного суду, полягають саме в нормативно закріпленому обов'язку щодо створення умов з

реалізації персональних потреб кожного антикорупційного судді для професійного покращання рівня знань та навичок в антикорупційній сфері. Суб'єктом виконання цього обов'язку є Національна школа суддів України, що регулярно організовує відповідні навчання у сфері антикорупційного судочинства з можливим залученням міжнародних експертів таким чином, щоб суддя Вищого антикорупційного суду не менше ніж один раз на рік проходив відповідне обов'язкове підвищення кваліфікації.

На підставі вищевикладеного можемо надати авторське визначення додаткових гарантій діяльності Вищого антикорупційного суду, якими є забезпечення впровадження державою за допомогою сукупності механізмів та інструментів задекларованих юридичних норм суспільних відносин у сфері діяльності Вищого антикорупційного суду, що забезпечує виконання його завдання, функцій та реалізації пов'язаних із цим принципів.

Висновки до розділу 2

1. Установлено, що структура спеціалізованого антикорупційного судового органу визначається залежно від сукупності факторів, взаємозв'язаних між собою. До них можна віднести: особливості корупційної проблематики конкретної країни, де запроваджується антикорупційний суд, можливостей фінансування видатків на судові витрати державою, кількість корупційних правопорушень, їх складність та кадровий потенціал, від чого залежить як юрисдикція відповідного суду, так і кількість суддів, які будуть працювати в ньому. Місце суду в судовій системі залежить від відокремленості суду від національної системи загальних судів, а також його підсудності. Вищий антикорупційний суд України згідно з діючим законодавством є вищим спеціалізованим судом, що діє як суд першої та апеляційної інстанції. До його юрисдикції віднесені кримінальні справи високопосадової корупції для більш оперативного та ефективного відправлення правосуддя у зазначеній сфері.

2. Обґрунтовано, що правосуддя повинно базуватися на принципах права та судової влади. Завдяки таким ознакам принципів, як загальність та універсальність, у науці існує безліч варіантів щодо їх розуміння та класифікації. Загалом Вищий антикорупційний суд керується принципами, які можна класифікувати за: по-перше, джерелом закріплення (міжнародні нормативно-правові акти, Конституція України, національне законодавство та невенормовані принципи); по-друге, галузевою належністю (принципи кримінального права, принципи цивільного права та антикорупційні правові принципи); по-третє, за сутністю (принципи судоустрою принципи правосуддя).

3. Доведено, що міжнародні стандарти прямо не закріплюють антикорупційні принципи судової гілки влади, але є ідеологічними орієнтирами для судової системи. Узагальнені етичні стандарти або стандарти незалежності суддів є джерелом принципів, які імплементуються в

національну законодавчу систему та використовуються Вищим антикорупційним судом.

4. Наголошено, що Конституція України закріплює найбільш фундаментальні принципи, без додержання яких не може функціонувати будь-який державний орган. Їх додержання і робить Україну демократичною, правовою державою. Особливе місце займає принцип верховенства права, що є базисним для використання його в діяльності органів судової влади щодо відправлення правосуддя, до яких належить Вищий антикорупційний суд.

5. Установлено, що до принципів судоустрою (організаційної структури судових органів) належать принципи територіальності, інстанційності та спеціалізації, самостійності й добросовісності. Зазначені судоустрійні принципи втілюються у Вищому антикорупційному суді з власними особливостями, а саме принцип спеціалізації застосовується в розумінні предметної спеціалізації на певних кримінальних провадженнях та справах цивільної конфіскації; принцип інстанційності реалізується з особливістю в тому аспекті, що Вищий антикорупційний суд є одночасно судом першої та апеляційної інстанцій, але з внутрішньою інстанційною автономією, що, на наш погляд, не порушує зазначеного принципу.

6. Зазначено, що принцип судової самостійності повинен бути реалізований на етапі законодавчого планування устрою суду та передбачає аспект адміністративної автономії суду, надані державою судовій гілці влади виключну компетенцію здійснення правосуддя та поряд із цим функції, повноваження, окреме матеріально-фінансове забезпечення і суддівське самоврядування.

7. Визначено, що кожний орган державної влади створюють з метою виконання покладеного на нього завдання. Органи судової влади як частина державної влади мають завдання, похідне від їх змістовної сутності бути суспільним регулятором, через виконання завдання із здійснення правосуддя. Вищий антикорупційний суд як представник судової гілки влади має аналогічне завдання, але зумовлене особливостями його юрисдикції. Тобто ми

вважаємо, що завдання Вищого антикорупційного суду відповідно до чинного законодавства потрібно тлумачити як покладений на нього обов'язок здійснення правосуддя згідно з установленими нормативно-правовими актами та процесу судочинства для досягнення мети захисту держави, суспільства й кожної особи від корупційних і пов'язаних із ними кримінальними правопорушеннями та одночасним судовим контролем на етапі досудового розслідування, додержанням прав, свобод та інтересів сторін провадження і стягнення необґрунтованих активів у дохід держави після вирішення питання щодо визнання їх такими.

8. Пропонується класифікувати функції Вищого антикорупційного суду з урахуванням їх ієрархічної складової. По-перше, функція здійснення правосуддя є прямопохідною від завдання із здійснення правосуддя та містить: каральну підфункцію (винесення покарання для винних осіб); виправдовувальну підфункцію (обов'язок суду винести виправдовувальний вирок, якщо не буде доведено вчинення складу кримінального правопорушення особою). По-друге, правоохорона функція Вищого антикорупційного суду полягає в забезпеченні можливості реалізації й непорушення прав і свобод та інтересів під час здійснення досудового слідства і судового розгляду відповідного кримінального провадження. Згадана функція містить підфункцію судового контролю за досудовим провадженням, що здійснюють слідчі судді Вищого антикорупційного суду виключно першої інстанції. По-третє, адміністративна функція, що забезпечує організаційну роботу з діяльності Вищого антикорупційного суду та містить такі підфункції, як представницьку, адміністративно-уповноважуючу, кадрово-організаційну, адміністративно-розпорядчу, адміністративного контролю, інформаційну, статистично-аналітичну, навчально-кваліфікаційну. Насамкінець антикорупційна функція полягає у виконанні антикорупційного принципу діяльності та є похідною від антикорупційної сутності Вищого антикорупційного суду, який є складовою державної інфраструктури з протидії корупції.

9. Обґрунтовано, що для втілення визначених законом норм існують відповідні механізми їх реалізації, що в правовій доктрині мають назву юридичні гарантії. Нормотворець для забезпечення створення та функціонування дійсно незалежної і такої, що відповідає принципам судової влади й ефективно вчиняє правосуддя, передбачив деякі додаткові гарантії для Вищого антикорупційного суду. Ми пропонуємо виокремити такі додаткові гарантії діяльності Вищого антикорупційного суду: гарантії добору, гарантії підвищення кваліфікації суддів, додаткові гарантії охорони, фінансові гарантії діяльності.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ

3.1. Зарубіжний досвід створення та функціонування антикорупційних судів

Дослідження адміністративно-правових засад діяльності Вищого антикорупційного суду України неможливе без ґрунтовного аналізу функціонування аналогів таких судів у зарубіжних країнах. На даному етапі це актуалізується в контексті того, що Україна намагається виявити та імплементувати найкращі практики засад діяльності спеціалізованих антикорупційних судів у вітчизняну систему. Водночас представники наукової спільноти наголошують на багатоланковості та множинності основних характеристик судових систем більшості зарубіжних країн. Множинність необхідно розглядати в контексті функціонування судів загальної та спеціальної юрисдикції, а багатоланковість судів першої інстанції, середньої ланки та Верховного Суду як вищого органу судової влади [109, с. 46]. Судова система становить одну з найважливіших гарантій і запорук верховенства права та існування правової держави, а тому повинна бути професійною та незалежною. Однією із найважливіших основ діяльності судів є довіра суспільства до їх рішень. Така система має виконувати одночасно два вирішальних, ключових завдання: по-перше, забезпечити правильне застосування закону та захистити від свавілля органів державної влади, по-друге, забезпечити невідворотність покарання правопорушників. Проте, в разі, якщо судові органи є керованими та залежними інституціями, вони не лише не виконують покладених на них законом завдання, а й самостійно стають поширювачами корупційних проявів. Зважаючи на це, у випадках наявності значних фактів корупційних складових та залежності судової системи,

створення спеціалізованого судового органу, у цьому разі – антикорупційного суду, уможливило здійснення більш ефективних процедур відбору та формування чесних і незалежних суддів.

Ідею створення спеціалізованих антикорупційних судів упродовж багатьох років планували та продовжують реалізовувати у багатьох країнах у різних формах. Акцентовано що, незважаючи на те, що найстаріший спеціалізований антикорупційний суд був створений у 70-х роках ХХ століття на Філіппінах, такі інституції є відносно новим явищем. Створення таких судів відображено у таблиці 2 (на основі даних U4 Anti-Corruption Resource Centre).

Таблиця 2 – Хронологія створення антикорупційних судів світу

Рік	Країна
1979	Республіка Філіппіни (відповідно до положень, закріплених Конституцією 1973 р.)
1999	Ісламська Республіка Пакистан
2002	Республіка Індонезія (у 2009 р. мали місце істотні зміни)
	Федеративна Демократична Республіка Непал
2003	Республіка Кенія
2004	Народна Республіка Бангладеш
2006	Республіка Бурунді
2008	Республіка Хорватія
	Республіка Уганда
2009	Словацька Республіка
2010	Ісламський Емірат Афганістан (у 2016 р. новий указ Президента)
	Держава Палестина
2011	Республіка Камерун

Продовження таблиці 2

	Малайзія
2012	Республіка Болгарія
	Республіка Сенегал (відповідно до норми, визначеної в статуті 1981 р.)
2013	Республіка Ботсвана
2015	Мексиканські Сполучені Штати
2016	Об'єднана Республіка Танзанія
	Королівство Таїланд
	Республіка Мадагаскар
	Республіка Сербія
2018	Україна
	Демократична Соціалістична Республіка Шрі-Ланка
2019	Республіка Албанія
	Сьєрра-Леоне
2020	Республіка Зімбабве

Необхідно зазначити, що у більшості країн світу, наведених у таблиці 2, антикорупційні суди були ініційовані національною владою, проте в деяких випадках міжнародна спільнота відіграла також значну роль. Зокрема, створення спеціалізованого антикорупційного суду в Ісламському Еміраті Афганістан було обумовлено впливом донорів: Сполучені Штати Америки та Сполучене Королівство тиснули на уряд Афганістану в контексті протидії та боротьби з корупційними проявами, оскільки їх розглядали як серйозну перешкоду для економічного розвитку країни та її національної безпеки загалом. Більшою мірою поштовхом для створення антикорупційного суду стало незаконне привласнення коштів урядом Афганістану, які були надані

міжнародними донорами [198]. У переважній більшості прямий вплив донорів був опосередковано пов'язаний із рішенням про необхідність створення антикорупційного суду, міжнародні партнери активно брали участь у процесі навчання, фінансовій та іншій допомозі вищезазначеним інституціям. Як приклад необхідно виокремити допомогу, надану Відділу по боротьбі з корупцією Вищого суду Уганди (Uganda High Court's Anti-Corruption Division) Агентством Сполучених штатів Америки міжнародного розвитку (USAID) та Африканським центром правничої досконалості Інституту міжнародного права (International Law Institute's African Centre for Legal Excellence) [199]. Сюди також потрібно віднести і донорську підтримку Малазійського антикорупційного суду (Malaysian anti-corruption court), фінансування, надане Суду Палестини з корупційних злочинів (Palestine's Corruption Crimes Court) відповідно до Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй та інших. Потрібно зазначити, що вищенаведений список демонструє, що більшість країн, внесених до нього, є найбільш корумпованими країнами Азії та Африки. Також констатуємо, що більша частина спеціалізованих антикорупційних судів усе ж таки була створена національними урядами за самостійною ініціативою, без додаткового впливу міжнародних донорів.

Аналізуючи вимоги та обґрунтування створення спеціалізованих антикорупційних судів, важливо наголосити на можливості такої організації використовувати більш ефективні процедури відбору та формувати штат чесних і незалежних суддів [200]. Проте, на думку І. Хайдарової, найпоширенішим аргументом для створення антикорупційного суду все ще є необхідність дати сигнал не лише міжнародній спільноті, а й громадянам країни, що держава продовжує реформи та посилює боротьбу з корупцією, навіть щодо її проявів на найвищому рівні [201, с. 119]. Серед мотивів створення А. Слюсар виокремлює запобігання тиску з боку злочинних організацій, шантажу, вимаганню та підкупу ними суддів загальної юрисдикції, кращу підготовку представників органів судової влади для розгляду найбільш складних і соціально значущих справ, зменшення

навантаження на суддів, використання новітніх методів організації роботи та документообігу тощо [200]. Зважаючи на це, превалює такий підхід до визначення чинників утворення спеціалізованих антикорупційних судів у зарубіжних країнах: вони повинні забезпечити ефективність, чесність та експертність у протидії та боротьбі з корупцією.

У 2017 році в Україні мало місце експертне обговорення «Створення спеціалізованого антикорупційного суду: кращі міжнародні та європейські практики та досвід». Цей захід був організований Програмою USAID щодо реформування сектору юстиції «Нове правосуддя». На цьому заході професор Гарвардської школи права Меттью Стівенсон та старший радник U4 Anti-Corruption Resource Centre Софі Шютте представили результати свого дослідження «Спеціалізовані суди: порівняльний аналіз» [71]. Відповідно в ньому автори надали доволі широке визначення категорії «антикорупційний суд». Вони запропонували його визначати як суддю, суд, відділ (підрозділ) суду чи трибуналу, який спеціалізується переважно (але не виключно) на справах про корупцію. Аналізуючи організаційну структуру таких судів, необхідно зазначити, що в зарубіжних країнах вони можуть бути включені до системи загальних судів (зокрема, у вигляді судів першої інстанції з основною юрисдикцією у справах про корупцію) або ж як окремі суди (з наданням повноважень у таких справах лише в місцевих судах загальної юрисдикції).

За Є. Скребець спеціалізовані антикорупційні суди зазвичай функціонують, ґрунтуючись на засадах колегіальності. До їх складу, крім професійних суддів, також входять і представники громадських організацій, об'єднань (асоціацій) або ж особи, які є експертами (спеціалістами) в цій галузі [202, с. 601]. Відмічаємо також, що у більшості зарубіжних країн, де такі спеціалізовані антикорупційні суди функціонують, їх судді мають статус аналогічний до статусу суддів загальної юрисдикції. Це пов'язано з тим, що процедури їх призначення та звільнення, контролю та терміни служби такі самі, як і для інших суддів того ж самого рівня суддівської ієрархії. Проте деякі країни використовують спеціалізовані процедури для відбору суддів до

антикорупційних судів. Зазвичай це особливі вимоги до необхідної кваліфікації або практичного досвіду.

Проте, констатуємо, що найголовнішою проблемою, з якою стикаються країни під час створення спеціалізованого антикорупційного суду, є фактичне створення паралельних судових систем. Така ситуація виникає, якщо одні й ті ж самі категорії справ можуть розглядати як загальні, так і спеціалізовані суди. Для вирішення цієї проблеми зарубіжні країни використовували різні методи, способи та напрями що зі свого боку привело до формування кількох організаційних моделей антикорупційних судів. Зокрема, в деяких країнах функції антикорупційних судів виконують спеціалізовані судді, підрозділи судів, а в інших – це окремий повноцінний орган.

Зокрема, Софі Шютте [71, с. 20] запропонувала класифікувати спеціалізовані антикорупційні суди залежно від їх місця в судовій ієрархії та за ступенем автономності. Зважаючи на цей критерій, вона виокремила такі види: одноосібний суддя – «solo judge»; суд першої інстанції – «first instance court»; суди змішаного типу або ж так звані «гібридні» суди – «hybrid court»; універсальні паралельні суди – «comprehensive parallel court».

1. У разі, якщо спеціалізований антикорупційний суд функціонує як «solo judge», то в системі судів загальної інстанції (загальних місцевих судах) призначають суддів, уповноважених на розгляд справ про корупцію, водночас процедура оскарження рішень залишається загальною, як і для інших справ. Одноосібні судді, які ведуть справи про корупцію в загальних місцевих судах, працюють у Кенії та в республіці Бангладеш. Цю модель розглядають як найпростішу, проте навряд чи вона є ефективною, оскільки країни, в яких діють антикорупційні суди, не завжди істотно змінюють свої позиції у так званому «корупційному» списку країн.

2. Спеціалізований антикорупційний суд має первинну юрисдикцію щодо антикорупційних справ (є судом першої інстанції щодо справ про корупцію), з оскарженнями у Верховному Суді. Зважаючи на цю модель діяльності спеціалізованого антикорупційного суду, необхідно наголосити на тому, що

спеціалізований суд Словацької Республіки також, окрім корупційних справ, розглядає й інші, віднесені до його юрисдикції тяжкі правопорушення (зокрема, тероризм, кримінальні правопорушення проти власності, легалізація злочинних доходів). Аналогічною є модель діяльності судів щодо протидії корупції та організованій злочинності у Хорватії. До компетенції таких судів відносять справи про торгівлю людьми, грабежі та інші тяжкі кримінальні правопорушення. Спеціалізовані антикорупційні суди з первинною юрисдикцією щодо антикорупційних справ функціонують також у Республіці Бурунді, Республіці Сенегал, Ісламській Республіці Пакистан, Федеративній Демократичній Республіці Непал та Республіці Камерун.

3. Антикорупційні суди змішаного типу або ж так звані «гібридні» суди можуть функціонувати як суди першої інстанції під час розгляду деяких (більш суспільно небезпечних) корупційних справ, а також як апеляційні суди (проміжні) для розгляду інших справ, які розглядають загальні місцеві суди у першій інстанції. У такому разі апеляційні скарги буде розглядати Верховний суд. Саме модель «гібридного» антикорупційного суду стала основою для функціонування такого суду в Республіці Філіппіни. Також за такою моделлю діяльності антикорупційних судів функціонують суди в Республіці Уганда, Республіці Ботсвана, Державі Палестина, Королівстві Таїланд, Мексиканських Сполучених Штатах та Об'єднаній Республіці Танзанія.

4. Універсальні паралельні суди являють собою модель, коли антикорупційні суди включають як суди першої інстанції, так і апеляційні суди. Ця модель є достатньо дієвою та була використана для організації діяльності антикорупційних судів в Ісламському Еміраті Афганістан та Малайзії. Результативність їх діяльності проявлялася в зниженні рівня корупції на декілька пунктів у країнах з моменту початку їх функціонування [71].

Також антикорупційні суди створюють за предметною підсудністю за тяжкістю злочинів. Наприклад, спеціалізований антикорупційний суд Республіки Камерун розглядає лише справи про заволодіння майном в

особливо великих розмірах, а справи про аналогічні злочини з меншими сумами збитків розглядають суди загальної юрисдикції [200].

Вивчаючи досвід функціонування спеціалізованих антикорупційних судів різних моделей, експерти Антикорупційної ініціативи Європейського Союзу зауважили, що існує три основні механізми, які можуть допомогти таким судам бути більш ефективними та дієвими. Експерти акцентували увагу на таких ключових позиціях:

1) спеціалізований суд, який розглядає виключно справи, пов'язані з корупцією, матиме краще співвідношення між кількістю суддів і кількістю розглянутих справ, що сприятиме швидшому розгляду справ та ухваленню рішень; 2) спеціалізовані антикорупційні суди можуть налагоджувати процедури розгляду справ про корупцію різними способами. Зокрема, як уже було зазначено, деякі антикорупційні суди є судами першої інстанції, апеляційні заяви на оскарження рішень яких направляються відразу до Верховного суду країни, минаючи звичайні проміжні апеляційні суди; 3) для того, щоб пришвидшити розгляд справ, пов'язаних із корупцією, різні країни можуть установлювати спеціальні кінцеві терміни розгляду справ своїми антикорупційними судами [201, с. 120].

У країнах, де існуюча проблема високопосадової корупції постала особливо гостро, значно поширилася практика створення окремих спеціалізованих антикорупційних судів. Проте існують різні підходи щодо процедури призначення суддів такого суду, а також його юрисдикції.

Досліджуючи питання функціонування спеціалізованих антикорупційних судів, неодноразово представники наукової спільноти наголошували на тому, що такі інституції створюються у висококорумпованих країнах і майже ніколи – у розвинених країнах Європейського Союзу (окрім Словацької Республіки, Республіки Болгарія та Республіки Хорватії). Як зазначає О. Євсєєв [203], існування антикорупційних судів принципово не змінило ситуації в цих країнах. Результати цього ґрунтуються на основі «Світового рейтингу корупції», який щорічно складає Transparency International, а в

деяких країнах (наприклад, у Словацькій Республіці) він навіть згодом погіршився. Також він акцентував на тому, що спеціалізованих антикорупційних судів у «чистому» розумінні, які займаються виключно корупційними правопорушеннями, немає в жодній європейській країні. Навіть у вже згаданій Словацькій Республіці, як ми зазначали, суд розглядає справи не лише щодо корупційних справ, а й справи щодо тяжких злочинів, віднесених до його ведення (зокрема, легалізація злочинних доходів тероризм, злочини проти власності і навіть підготовка до умисного вбивства).

Є. Галаджій визначив можливі причини недостатньої ефективності функціонування антикорупційних судів, зокрема були виокремлені: вибіркоче правосуддя, численні порушення процесуальних прав обвинувачених та розгляд переважної більшості справ про дрібні правопорушення замість реального переслідування «корумпованих вищих посадових осіб» [204]. Крім недоліків, властивих судовій владі загалом, виділяють кілька проблем, властивих антикорупційним судам, які дозволяють їм ефективно виконувати свої завдання. По-перше, сюди відносять обмежені, навіть певною мірою жорсткі терміни ухвалення рішень (наприклад, 10 днів на одну справу, як розглядає Палестинський антикорупційний суд). Зі свого боку це призводить до поверхневого розгляду справ і робить більшість рішень неякісними та доступними для оскарження. По-друге, компетенція антикорупційних судів у розгляді великої кількості незначних справ (зокрема, підроблення університетських дипломів підпадає під юрисдикцію антикорупційного суду в Непалі). По-третє, хоча міжнародні експерти можуть відігравати центральну роль під час відбору суддів антикорупційного суду країни, залишається можливість підкупу обвинувача – прокурорів, слідчих, які готують доказову базу [202].

До переліку держав, які здійснювали ефективні заходи в контексті боротьби з корупцією в політичних структурах різного рівня необхідно віднести Великобританію, Німеччину, Францію, Нідерланди та Фінляндію. На початку XXI століття вищеперелічені країни почали здійснювати нагляд за

реалізацією антикорупційних реформ у Центральній та Східній Європі, Азії та Африці, причому деякі з них досягли певного успіху. Відсутність позитивного ефекту від створення системи антикорупційних судів, зокрема прогнозованого покращання інвестиційного та бізнес-клімату, навпаки, може спричинити недовіру не лише до представників органів вищої влади, а й до проміжних (посередницьких) інстанцій, підірвати довіру суспільства до антикорупційної політики загалом [205].

Досліджуючи питання діяльності антикорупційних судів у зарубіжних країнах, на нашу думку, насамперед потрібно орієнтуватися на країни Європейського Союзу, оскільки вони є більш дотичними до України. Зважаючи на це, визначені кращі практики матимуть можливість бути імплементованими у вітчизняну судову систему.

За І. Антиповою, в дослідженні моделей діяльності та функціонування спеціалізованих судів у зарубіжних країнах загалом та аналогів Вищого антикорупційного суду України є більш ціннісний досвід країн Європейського Союзу. По-перше, такі країни є більш прогресивними, а, по-друге, є близькими сусідами України, яка розвивається в контексті євроінтеграційних процесів та прямує в напрямі євроінтеграції [92].

Високий рівень додержання європейських стандартів здійснення правосуддя у зазначених судах залишається постійним, незважаючи на зовнішні обставини (наприклад, актуальної й до цього часу світової пандемії COVID-19) [206].

Аналізуючи діяльність антикорупційного суду в Болгарії, необхідно зазначити, що тут використовується модель «універсального паралельного суду». Така позиція зумовлена тим, що до системи антикорупційного суду входить як суд першої інстанції – Спеціалізований кримінальний суд, так і апеляційний суд – Апеляційний спеціалізований кримінальний суд. Зі свого боку Верховний касаційний суд необхідно розглядати як касаційну інстанцію. Спеціалізований кримінальний суд розглядає не лише корупційні справи, а й справи щодо організованої злочинності.

Крім того, акцентуємо також і на тому, що в Болгарії створено розгалужену мережу установ, основною сферою діяльності яких є боротьба з корупцією. Саме до цієї системи і входить суд першої та апеляційної інстанції, які є невід'ємним елементом системних зусиль держави щодо подолання корупції та підвищення рівня довіри громадськості до органів державної влади. Зважаючи на особливість створення та функціонування таких судів у Болгарії, насамперед, до законодавства, яке визначає їх повноваження, належить Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекс. Незважаючи на те, що у 2017 році парламент Болгарії уже ухвалив внесення змін до Кримінального процесуального кодексу, відповідно до яких повинні були створюватися спеціалізовані суди для розгляду справ, пов'язаних із корупцією, на початку січня 2018 року президент Болгарії наклав вето на законопроект [207]. Створення антикорупційного суду одразу розкритикували судді та громадські організації. З огляду на те, що Болгарія є однією з найбільш корумпованих країн Європи і відповідно корупція в цій країні сьогодні є високою, очевидно, що антикорупційний суд Болгарії не виправдав своєї мети і не став каталізатором подолання корупційних явищ у державі [208, с. 104]. Загалом визначаємо, що Спеціалізований кримінальний суд у Болгарії розглядає не лише справи, пов'язані з корупційними діяннями, а й також ті, які належать до категорії справ, пов'язаних з організованою злочинністю.

Ще однією європейською країною, досвід якої необхідно проаналізувати в контексті діяльності спеціалізованого антикорупційного суду, є Республіка Хорватія.

У Хорватії основним антикорупційним правоохоронним органом кримінальної юстиції є Управління з протидії корупції та організованої злочинності (Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta, USKOK), що було створене у 2001 році [209]. Проте з метою покращання організації належної протидії корупції через підвищення якості антикорупційного судочинства у 2009 році були створені Судові відділи з питань провадження у кримінальних справах. Вони безпосередньо були віднесені до компетенції

вищезазначеного Управління. Діяльність Судових відділів з питань провадження в кримінальних справах регулюється такими нормативними документами: 1) Законом «Про протидію корупції та організованій злочинності»; 2) Кримінальним кодексом; 3) Кримінальним процесуальним кодексом.

Необхідно зазначити, що в Хорватії спеціалізований антикорупційний суд функціонує за моделлю належності первинної юрисдикції в контексті розгляду справ, пов'язаних із корупцією. Тобто він є судом першої інстанції щодо таких справ про корупцію із можливістю оскарження у Верховному суді. Такий підхід є аналогічним до Болгарії. Зокрема, Закон «Про Управління з протидії корупції та організованій злочинності» (Zakon o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta) [210] регламентує положення щодо призначення суддів Судових відділів із питань провадження в кримінальних справах. Зокрема, відповідно до нього суддів такої спеціалізації призначає голова суду щорічно після винесення відповідного рішення судової ради. Акцентуємо також на тому, що Судові відділи з питань провадження у кримінальних справах, віднесених до компетенції Управління з протидії корупції та організованої злочинності, також створені й функціонують в окружних та муніципальних судах Осієку, Рієки, Спліту та Загребу. Спеціалізовані суди в Хорватії розглядають не лише справи про високопосадову корупцію, а й про організовану злочинність [211].

Загалом, розглядаючи повноваження Судових відділів із питань провадження у кримінальних справах, віднесених до компетенції Управління з протидії корупції та організованій злочинності, маємо змогу виокремити основні із них. Зокрема, це провадження у справах про:

- зловживання процедурами банкрутства, недобросовісну конкуренцію у сфері зовнішньої торгівлі, зловживання державною владою, незаконне посередництво, неправомірно отриману вигоду;

- зловживання службовим чи посадовим становищем та владою, зокрема в разі, якщо кримінальне правопорушення вчинено представником влади, службовою особою;
- незаконне позбавлення волі, викрадення, примус, торгівлю людьми, незаконне переміщення людей через державний кордон, крадіжку, шантаж, легалізацію злочинних доходів (у разі якщо такі кримінальні правопорушення вчинені групою осіб або організованою злочинною групою);
- незаконне поширення наркотичних засобів групою осіб або організованою злочинною групою;
- створення організованої групи з метою вчинення кримінального правопорушення;
- створення або утримання місць розпусти і звідництва, незаконну торгівлю золотом та обхід митного контролю;
- легалізацію злочинних доходів, ухилення від сплати податків, перешкоджання збору доказів, тиск на працівника суду, напад на посадову особу.

Підсумовуючи вищевикладене, резюмуємо, що спеціалізовані антикорупційні суди, компетенції яких належать до Судових відділів із питань провадження в кримінальних справах, розглядають справи не лише щодо корупційних діянь серед високопосадовців. Так, зважаючи на перелік справ, які були виокремлені, констатуємо, що до підсудності Судових відділів належать також і справи, пов'язані з організованою злочинністю. Таким чином, спеціалізовані суди Хорватії та Болгарії певним чином є подібними за моделлю їх створення та функціонування, а також категоріями справ, які вони розглядають.

Третьою європейською країною, в якій функціонує спеціалізований антикорупційний суд, є Словацька Республіка. Зокрема, він був створений у 2003 році як Спеціалізований суд, а згодом був перейменований на Спеціалізований кримінальний суд. Функціонувати ця інституція розпочала у 2005 році. Необхідно зазначити, що створення такої судової установи стало

реакційною відповіддю на поширення в судах першої інстанції корупційних зв'язків з місцевими елітами. Зважаючи на це, актуалізувалося питання щодо розірвання неправомірних локальних зв'язків між представниками суддівського корпусу та організованою злочинністю. Створення Спеціалізованого суду, згодом перейменованого на Спеціалізований кримінальний суд, супроводжувалося значною критикою, політичними та конституційними викликами. Спеціалізований кримінальний суд у 2009 році був визнаний Конституційним судом таким що суперечить конституції Словаччини та як наслідок – ліквідований. Основними причинами конституційного подання були: перевірки безпеки суддів, вимоги яких не відповідали принципу незалежності судової влади; надмірна заробітна плата для суддів Спеціалізованого кримінального суду, що розглядалось як певна дискримінація інших суддів; виокремлена юрисдикція суду для високопосадовців. Проте громадськість Словацької Республіки вийшла на вулиці з вимогою негайного поновлення Спеціалізованого кримінального суду, на що доволі швидко відреагував уряд. Парламент майже одразу прийняв новий законодавчий акт, яким було поновлено діяльність цієї судової установи, врахувавши конституційні недоліки та необхідність внесення змін.

Спеціалізований кримінальний суд Словацької Республіки розглядає справи, пов'язані з корупцією та легалізацією злочинних доходів, а також справи щодо організованої злочинності та умисних вбивств [212, с. 2]. Зважаючи на це, проводимо аналогію з діяльністю вже проаналізованих спеціалізованих судів, які функціонують у Хорватії та Болгарії. Проте зауважимо, що позитивною рисою формування цієї інституції у Словацькій Республіці є те, що Спеціалізований кримінальний суд було сформовано із нових суддів, яким запропонували високу заробітну плату за виконання посадових обов'язків, особисту охорону, а також забезпечення їхнього захисту. Проте наголошуємо на тому, що ці аспекти стали передумовою для визнання неконституційним. Однак необхідно відмітити, що в перші роки існування Спеціалізованого кримінального суду, який розглядав справи,

пов'язані з корупцією, було досягнуто певних результатів: накопичена відповідна антикорупційна судова практика та розірвані деякі локальні кримінальні зв'язки між представниками суддівського корпусу та організованою злочинністю [213].

У словацькій судовій системі звичайні кримінальні правопорушення розглядають окружні суди, рішення яких можуть бути переглянуті регіональними судами в апеляційному порядку, а Верховний суд є касаційною інстанцією в даному порядку. Антикорупційний Спеціалізований суд, судді якого мають статус суддів регіонального суду, є судом першої (початкової) інстанції, зважаючи на той факт, що він має первісну (початкову) юрисдикцію щодо справ, пов'язаних із корупцією, легалізацією злочинних доходів, організованою злочинністю та іншими тяжкими злочинами. Зі свого боку, апеляційні скарги розглядають у Верховному суді [211, с. 3].

До складу Спеціалізованого кримінального суду наразі входять 13 суддів, із урахуванням голови цього суду. Необхідно наголосити на тому, що злочини невеликої тяжкості можуть розглядатися суддею одноособово. Проте провадження, пов'язані з учиненням особливо тяжких кримінальних правопорушень повинні розглядатися безпосередньо колегією, до якої входить три судді. Рішення повинна приймати більшість суддів, що входять до колегії. Процедура призначення або звільнення суддів Спеціалізованого кримінального суду є звичайною процедурою, що застосовується до суддів. Кандидати на посаду судді складають іспит та подають свої кандидатури на розгляд комітету, призначеного Радою суддів (органу, до складу якого входять 9 суддів та 9 членів, обраних іншими гілками влади). Комітет обирає кандидатуру, яку Рада суддів може затвердити або відхилити із самого початку призначення суддів [212, с. 5].

Розглянувши досвід Словацької Республіки в контексті функціонування Спеціалізованого кримінального суду як такого, що розглядає антикорупційні справи, необхідно проаналізувати такі дискусійні моменти, щодо яких існує плюралізм поглядів. Зокрема, судді в цьому суді отримують вищу заробітну

плату. За певних умов це може розглядатись як позитивний аспект та антикорупційна гарантія діяльності, у зв'язку з тим, що їх офіційний дохід є співмірним до виконуваних функцій. Також підвищений рівень заробітної плати може покращити рівень відібраних суддів, зокрема залученням більшої кількості претендентів з високим рівнем професійних якостей. З іншого боку, досвід Словацької Республіки застерігає, що значні відмінності в заробітній платі можуть спричинити обурення серед інших представників судової гілки влади, що водночас може призвести до політично-правових проблем у діяльності спеціалізованого антикорупційного суду (на прикладі визнання неконституційним Спеціального кримінального суду Словацької Республіки) [54, с. 56].

Вважаємо, що для вивчення та впровадження зарубіжної практики діяльності та функціонування антикорупційних судів беззаперечно актуальність у сфері як наукової, так і практичної площин має Індонезійський досвід. Аналізуючи діяльність антикорупційного суду в Республіці Індонезія, зазначаємо, що причини його створення були певним чином тотожні до Словацької Республіки. Зокрема, необхідність нівелювати значний вплив політичної та бізнес-еліт на суди загальної юрисдикції та високий рівень корумпованості судової системи зумовили створення антикорупційного суду в столиці Республіки Індонезії, який отримав назву Тіпікор. Таким чином, відповідна судова інституція створилася як протипоказ корумпованим судам загальної юрисдикції [214]. У спеціалізованих антикорупційних судах Індонезії справи розглядають не лише професійні судді а й судді *ad hoc*. Це здебільшого професійні юристи, судді у відставці чи інші особи, які є представниками правничої спеціальності. Претенденти на посаду суддів *ad hoc* повинні пройти чітко визначений процес відбору. Водночас до складу комісії з відбору входять представники апарату Верховного суду, а також громадянського суспільства. Професійних суддів призначає президент на п'ятирічний термін із можливістю одноразового перепризначення. Згідно з базовою версією Закону 2002 року антикорупційні суди розглядали справи

колегіально у складі п'яťох суддів. До того ж троє із них повинні бути судьями ad hoc (таку систему запровадили у зв'язку з недовірою до професійних суддів, які вважалися більш корумпованими). Однак у 2009 році ця система зазнала змін у зв'язку з визнанням її неконституційною: на цей час голова кожного регіонального антикорупційного суду (який є професійним суддею) може особисто визначати співвідношення кількості професійних суддів і суддів ad hoc у судових колегіях [200]. На нашу думку, така позиція була обумовлена потребою залучення більшої кількості добросовісних суддів ad hoc. Опційним є призначення конкретного судді ad hoc із списку правників, які можуть належати до цієї категорії, в усій країні залежно від кожного окремого випадку.

Утворений у столиці суд Тіпікор мав істотні досягнення в протидії корупції та високий рівень довіри населення. Його функціонування призвело до зниження рівня корупції та більш ефективного розгляду справ. У 2009 році конституційним судом Індонезії був скасований суд Тіпікор, та після цього почався процес перезапуску антикорупційного суду, що передбачав утворення 34 регіональних судів із розгляду корупційних кримінальних правопорушень. Ця реформа не є досконалою, але її досвід можна вважати переважно вдалим. Тобто позитивний досвід центрального апарату, що функціонував до 2009 року, тепер почав поширюватися на місця. Запровадження антикорупційних регіональних судів допомогло збільшити рівень доступності антикорупційного правосуддя, що є дуже важливим, з огляду на острівну географію території Індонезії [215].

Потрібно зазначити, що для більшості існуючих антикорупційних судів, які борються з корупцією, підсудність, швидше, визначається за категоріями злочинів, а не за їх тяжкістю, як ми вже зазначали. Проте деякі країни застосовують й інший концептуальний підхід. Зокрема, в Камеруні Спеціальний кримінальний суд ураховує лише випадки конфіскації майна в особливо великих розмірах; справи про аналогічні кримінальні

правопорушення з меншими розмірами збитків розглядають суди загальної юрисдикції [213].

Досліджуючи іноземну практику створення антикорупційних судів, вважаємо за необхідне вивчити досвід Республіки Зімбабве. Повалення президента у 2017 році стало передумовою створення нових спеціалізованих антикорупційних судів як підрозділу Вищого суду в Хараре та Булавайо. Із грудня 2020 року діяльність таких судів поширилася на десять провінцій, у переважній більшості на рівні магістратів. Зокрема, ці суди уповноважені розглядати справи, пов'язані із корупційними діяннями. Необхідно наголосити, що особливих процедур для відбору чи призначення суддів до цієї інституції немає. Зокрема, коли вони не ведуть справи, пов'язані з корупцією, ці посадові особи розглядають інші справи цивільного або кримінального характеру. Зокрема спеціалізовані антикорупційні суди Республіки Зімбабве є складовим елементом загальної судової системи, а також системи кримінальної юстиції. Проте, зважаючи на їх спеціалізацію, виокремлюють єдину їх відмінність, яка полягає у переважному розгляді (але не виключному) справ, пов'язаних із корупційними діяннями. Таким чином, вони пов'язані з функціонуванням загальної судової системи [216, с. 2]. Відповідно до Розділу 46А Закону Зімбабве про Вищий суд [217] головний суддя уповноважений створювати спеціалізовані відділи Вищого суду відповідно до статті 171 (3) Конституції Зімбабве. Проте Комісія судової служби Зімбабве ухвалила адміністративне рішення щодо розміщення антикорупційних судів першої інстанції на рівні обласного магістрату. Таким чином, Генеральний прокурор має право обирати, який суд розглядатиме конкретну справу, пов'язану з корупційним діянням, після визначення характеру та обставин справи. Враховуючи наведені тези щодо вивчення кращих практик іноземних країн в контексті діяльності антикорупційних судів або аналогічних інституцій, наголошуємо на тому, що у більшості випадків міра покарання має основне значення.

Беручи до уваги вищевикладене, констатуємо, що антикорупційні суди можуть установлювати процедури розгляду справ про корупцію різними способами. Наприклад, деякі антикорупційні суди є судами першої інстанції, чії апеляційні скарги напряму подають до Верховного суду країни, минаючи звичайні проміжні апеляційні суди. Така модель організації антикорупційних судів впливає з проаналізованого в контексті діяльності у Республіці Хорватії та Словацькій Республіці. Натомість у Болгарії була створена паралельна система антикорупційних судів, до якої входить суд першої інстанції та апеляційний суд. Більшість антикорупційних судів розглядають найрізноманітніші корупційні правопорушення та злочини, пов'язані з корупцією. Крім того, деякі спеціалізовані суди, віднесені до антикорупційних судів, мають ширшу юрисдикцію, охоплюючи не лише корупцію та пов'язані з корупцією злочини, а й інші тяжкі злочини [217].

Отже, зважаючи на вищевикладений зарубіжний досвід, констатуємо, що не існує єдиної, «правильної» ефективної моделі створення й діяльності спеціалізованого антикорупційного суду. Якість функціонування спеціалізованого антикорупційного судового органу зумовлена багатьма контекстуальними чинниками, а також залежить від основних цілей діяльності такої інституції.

Таким чином, узагальнюючи зарубіжний досвід функціонування та діяльності інституцій, які є аналогами у своїх країнах Вищого антикорупційного суду, можемо зробити наступні висновки: в цілому, ефективна діяльність антикорупційної судової інституції самостійно не може повною мірою викоринити явище корупції. Така антикорупційна діяльність повинна впроваджуватись разом з ефективними спеціалізованими органами досудового слідства та підтримання обвинувачення у суді. Але й дотримання цих факторів, не гарантує успішності антикорупційних реформ. Це підтверджується відсутністю у високорозвинутих країнах з низьким рівнем корупції спеціалізованих антикорупційних інституцій. На нашу думку це зумовлено комплексністю діяльності всієї правоохоронної та судової систем

зазначених країн, що в своїй синергії разом з превентивними заходами та національним менталітетом дають результат нетерпимості до корупційних проявів.

Мусимо констатувати, що наявність спеціалізованих (профільних) судів не потрібно розглядати як ознаку відсутності корупції. Критичний аналіз зарубіжного досвіду запровадження спеціалізованих антикорупційних судових інституцій свідчить, що їх впровадження не завжди дає очікуваний ефект. Зокрема, ідея створення антикорупційного суду як окремої інституції та першопочаткове її впровадження в реальність надає тимчасовий ефект підтримки громадськості у цих починаннях. Іншим позитивним аспектом є демонстрація міжнародній спільноті, що країна розпочала серйозну боротьбу з корупцією. Відповідний ефект не є постійним та залежить від ефективності структури запропонованого антикорупційного суду, його юрисдикції та якості взаємодії з іншими органами. Думки щодо створення цього органу між політичними та юридичними експертами розділилися. Це означає, що наявність спеціалізованих судів не є гарантованою ознакою відсутності корупції.

3.2. Напрями вдосконалення адміністративно-правових засад діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні

Дослідивши досвід діяльності антикорупційних судів у окремих зарубіжних державах, вважаємо за необхідне зосередити увагу на основних напрямках вдосконалення адміністративно-правових засад діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні.

Безумовно, ініціюючи створення Вищого антикорупційного суду в Україні, прихильники судової реформи та законодавча влада спиралися на сучасні реалії судового управління в Україні [218].

Зважаючи на це, хотіли б зауважити, що дослідження правових та організаційних засад Вищого антикорупційного суду дозволило нам виявити ряд спірних чи недосконалих моментів, які, на нашу думку, потребують усунення та законодавчого перегляду. Адже від ефективності діяльності Вищого антикорупційного суду як важливої складової інституційної структури антикорупційних установ, залежить ефективність реалізації антикорупційної реформи загалом. Крім того, вирішальним є й інтерес громадськості та міжнародної спільноти до цього судового органу. З одного боку, така уважність виконує контрольню-профілактичну функцію, а з іншого – нерідко заважає роботі суду [219]. Наприклад, регулярно надходять скарги на іноземний вплив чи «зовнішнє керівництво» суду, а в засобах масової інформації з'являються статті чи сюжети про суддів, у яких реальні події свідомо спотворюються штучним наданням їм негативного забарвлення [220].

Більше того, окремі вчені наголошують, що в кримінальному судочинстві роль судів є визначальною, на відміну від інших органів, основним завданням яких є розслідування та збирання доказів, у кримінальному провадженні саме суди вирішують, чи визнано особу винною у вчиненні протиправних дій чи ні, та призначають покарання. Директор Національного антикорупційного бюро України А. Ситник свого часу стверджував, що необхідно створити окремий антикорупційний суд, і поєднав неефективність новоствореної антикорупційної інфраструктури з відсутністю незалежної судової влади, яка б швидко та неупереджено виносила рішення щодо корупційних справ [221].

Стосовно напрямів удосконалення діяльності Вищого антикорупційного суду, то, на нашу думку, насамперед важливо переглянути законодавчий підхід стосовно організації діяльності Вищого антикорупційного суду. Адже, Вищий антикорупційний суд є Вищим спеціалізованим судом, у складі якого функціонують, як вже наголошувалося, перша та апеляційна інстанції.

Тому, більш ефективним було б, з огляду на принцип територіальності, сформувати антикорупційні суди, як і решту антикорупційних органів державної влади (Спеціалізованої антикорупційної прокуратури,

Національного антикорупційного бюро України). Впровадження цього заходу дозволило б більш оперативно вирішувати питання про застосування запобіжних заходів та проведення слідчих дій. А відтак процес досудового розслідування відбувався б більш продуктивно.

Ю. В. Гаруст, Т. В. Шлапко та О. В. Романенко, акцентують увагу на необхідності удосконалення питання що стосується територіальної юрисдикції розгляду клопотань слідчими суддями Вищого антикорупційного суду. Згідно чинного законодавства, юрисдикція Вищого антикорупційного суду поширюється на всю територію України, в той час як спеціалізований досудовий орган Національне антикорупційне бюро України, проводить свою діяльність у регіонах, та має три територіальні управління. Завдяки цьому, існують потенційні ризики ускладнення взаємодії на етапі досудового розслідування пов'язаними з віддаленістю територіальних управлінь Національного антикорупційного бюро розслідувань від місцезнаходження Вищого антикорупційного суду. Особливо актуальною ця проблематика, робить обмеженість чітко встановлених кримінально-процесуальним законодавством термінів подання та розгляду клопотань до слідчого судді, що можуть обтяжувати процес розслідування корупційних злочинів [222]. Ми повністю погоджуємося з зазначеною позицією, та підтримуємо ідею удосконалити законодавство в контексті встановлення територіальної юрисдикції, з метою покращення ефективної взаємодії Національного антикорупційного бюро, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та слідчих суддів Вищого антикорупційного суду на етапі досудового розслідування.

Важливість упровадження подібної новації обумовлена насамперед тим, що у 2020 році обсяги розгляду справ Вищого антикорупційного суду зростають. Так, у період роботи з 1 січня 2020 року до 30 червня 2020 року в провадженні Вищого антикорупційного суду перебувало 5 996 справ та матеріалів, а саме: 203 кримінальні справи, або 3 % від загального обсягу кримінальних проваджень суду; – 5 792 клопотань, скарг, заяв, поданих під час

досудового розслідування (97 %); 1 заява про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами. Надходження до Вищого антикорупційного суду у звітному періоді становить 5 529 справ і матеріалів, із яких: 54 кримінальні справи, або 1 % від загального обсягу надходження справ і матеріалів до суду; 5 474 клопотань, скарг, заяв, поданих під час досудового розслідування (99 %); 1 заява про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами [223]. Згідно з вищенаведеними даними у звітах Вищого антикорупційного суду левову частку матеріалів суду становлять клопотання, скарги, заяви тощо. З них, як заявила Голова Вищого антикорупційного суду О. Танасевич, Вищий антикорупційний суд від початку діяльності з 05.09.2019 р. до середини жовтня 2020 р. до розгляду надійшло 272 кримінальні провадження. З них 58 були передані до інших судів як непідсудні Вищому антикорупційному суду, решта (214) були передані до суддівських колегій – у середньому по 35 справ на колегію [224].

Безумовно, створювати палати Вищого антикорупційного суду у кожному регіоні економічно недоцільно, особливо з огляду на чітку та досить обмежену підсудність Вищого антикорупційного суду стосовно розгляду справ «топ-корупціонерів». З огляду на зазначене вважаємо, що палати Вищого антикорупційного суду мають функціонувати у Київській, Одеській, Львівській та Харківській областях.

Досить революційну позицію займає і наукова література, згідно з якою існування Вищого антикорупційного суду загалом не має сенсу, а отже, питання здійснення правосуддя у корупційних справах передається до підсудності місцевим компетентним судам, під територіальною юрисдикцією яких було скоєне корупційне кримінальне правопорушення. За пропонуваним варіантом Д. О. Євтушенко та А. М. Удод, у першій інстанції кримінальне провадження знову здійснюють місцеві загальні суди, в апеляційній інстанції – компетентні апеляційні суди, у касаційній інстанції – Верховний Суд [225, с. 381].

На нашу думку, подібна позиція суперечить антикорупційним прагненням нашої держави та не може бути реалізована, особливо в контексті підтримки створення цієї інституції, як представниками міжнародної спільноти, так і провідними політичними діячами сучасності. Адже, серед інших започаткування Вищого антикорупційного суду підтримували М. Йованович (у той час займала посаду Надзвичайного і Повноважного посла США в Україні), Я. Юрчишин (громадський діяч, експерт у боротьбі з корупцією, у той час займав посаду виконавчого директора «Transparency International Україна»), П. О. Порошенко (у той час – Президент України), А. П. Яценюк (екс-прем'єр-міністр України), В. Б. Гройсман (у той час – Прем'єр-міністр України) [225, с. 381].

Наступна засада у діяльності Вищого антикорупційного суду, яка на нашу думку, потребує удосконалення – це законодавчий підхід стосовно того, що особа, яка обіймала протягом останніх десяти років, до моменту призначення, посади у окремих органах державної влади, а саме: в органах прокуратури України, внутрішніх справ України, Національної поліції України, Державному бюро розслідувань, інших правоохоронних органах (органах правопорядку), податковій міліції, Службі безпеки України, митних органах, Національному антикорупційному бюро України, Національному агентстві з питань запобігання корупції, Національному агентстві України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших кримінальних правопорушень, Антимонопольному комітеті України, Рахунковій палаті, центральному органі виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, не може бути призначена суддею Вищого антикорупційного суду.

Поза тим, особи, які займалися адвокатською діяльністю, навпаки, можуть бути суддями Вищого антикорупційного суду. Ми переконанні, що

подібні обмеження є відвертим ігноруванням засад рівності громадян. Адже, фактично, люди, що мають суттєвий практичний досвід, а особливо, якщо працювали у підрозділах, що здійснювали досудове розслідування чи забезпечували процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях щодо розслідування корупційних кримінальних правопорушень, не можуть застосовувати набуті знання та навички та стати суддею Вищого антикорупційного суду.

Висловлена теза обґрунтовується й статтею 24 Конституції України, відповідно до якої громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [38].

Ми погоджуємось із позицією Д. О. Євтушенко та А. М. Удод, що аналізовані обмежувальні приписи схожі з люстрацією [225]. У сучасному розумінні під люстрацією розуміють інститут перехідного правосуддя, який спрямований на подолання негативних наслідків тоталітарних (авторитарних) режимів. Цей термін з кінця 80-х років ХХ століття стосується переважно посткомуністичних держав Східної Європи, де люстрація застосовувалася до високопоставлених чиновників комуністичного режиму, колишніх агентів служб безпеки та поліції, а іноді й до всіх членів комуністичних партій. Як показує досвід європейських країн, люстрація є дієвим правовим механізмом легітимної зміни політичної еліти [226, с. 551].

Люстрація в Україні передбачає звільнення певних категорій осіб з займаних посад державної служби, місцевого самоврядування якщо вони протягом певного періоду обіймали визначену категорію посад та десятирічну і п'ятирічну заборону бути службовою чи посадовою особою органів державної влади чи місцевого самоврядування (частина 1, 3, 4 статті 1 та статтей 2, 3 Закону України: «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII) [227]. Проте слід зазначити, що національний законодавець, який

хотів якнайшвидше провести процедуру люстрації в Україні, не врахувавши наявний досвід процедури люстрації у Східній Європі. Це дискредитує значний потенціал наявних теоретичних розробок іноземних фахівців у галузі загальнотеоретичної юриспруденції, конституційного, муніципального та адміністративного права [228, с. 65].

Підтвердженням цьому є пункт 107 рішення Європейського суду з прав людини у справі «Полях та інші проти України» у якому говориться, що на 101-й Пленарній сесії (12–13 грудня 2014 року) Венеціанська комісія схвалила проміжний висновок щодо Закону України «Про очищення влади», яким було визначено, що партійна приналежність, політичні та ідеологічні причини не повинні використовуватися як підстави для застосування люстраційних заходів; якщо сам факт належності до партії, організації або адміністративного органу попереднього режиму є підставою для заборони обіймати посади державної служби, то така заборона зводиться до форми колективного та дискримінаційного покарання, несумісного з нормами у сфері прав людини. Комісія дійшла висновку, що Закон України «Про очищення влади» містить кілька серйозних недоліків, зокрема вина має бути доведена у кожному конкретному випадку та не може припускатися на підставі лише приналежності до категорії органів державної влади; критерії для люстрації мають бути переглянуті [229] Таким чином, положення цього законодавчого акту є неоднозначними, що у свою чергу підтверджується численними рішеннями суддів стосовно поновлення «люстрованих» працівників на роботі та компенсації їм часу вимушеного прогулу.

Отже, намагаючись створити дійсно ефективну та прозору судову інстанцію законодавець, на нашу думку, повинен запровадити більш суворі та ранжовані процедури добору на посаду судді, замість запровадження штучних обмежень. Адже, нині має місце ситуація, коли дійсно висококваліфіковані та досвідчені фахівці не мають можливості навіть подати документи для розгляду їх кандидатури. На нашу думку, застосовувати екстраполяцію у контексті корумпованості всіх колишніх працівників окремих органів державної влади

суперечить презумпції невинуватості, закріпленій у статті 62 Конституції України.

З огляду на викладене, пропонуємо прибрати вказане обмеження із тексту частини 4 статті 7 Закону України «Про вищий антикорупційний суд». Вважаємо, що існуючі процедури добору суддів до Вищого антикорупційного суду, які відображають додаткові гарантії дотримання принципу доброчесності, є достатніми та такими, що забезпечують належний відбір суддів.

Ще одним напрямом удосконалення адміністративно-правових засад діяльності Вищого антикорупційного суду є можливість залучення до відправлення правосуддя представників наукової спільноти та громадських діячів у якості реалізації технології *ad hoc*. Безумовно, відповідно до статті 124 Конституції України делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються [38]. Водночас, завдання із протидії корупції, а відтак притягнення корупціонерів до кримінальної відповідальності є настільки важливим, що вимагає застосування нестандартних рішень. Безумовно, нині процедура добору на посаду судді Вищого антикорупційного суду, так само, як і кваліфікаційні вимоги є досить прискіпливими. Поза тим, не виключається допуск до посади судді, людей з професійною деформацією, зумовленою доволі прийнятним ставленням до корупції у нашій державі. Більше того, нерідко судді завуальовано можуть лобіювати інтереси окремих політичних партій чи політичних діячів. У такому ракурсі можливість залучення висококваліфікованих осіб до відправлення правосуддя ладне стате запорукою незалежності, об'єктивності та неупередженості суддів Вищого антикорупційного суду.

Так, технологія *ad hoc* обумовлює способи вирішення специфічних проблем або задач, які неможливо пристосувати для вирішення інших завдань і які не вписуються в загальну стратегію рішень. Наприклад, закон *ad hoc* – це закон, прийнятий у зв'язку з якісним конкретним інцидентом або для

вирішення певних особливих завдань, які не вписуються у законодавчу практику та не вирішують інших схожих проблем.

Більше того, на нашу думку, реалізація цієї технології по суті є аналогією до присяжних, залучення яких до відправлення правосуддя не вважається порушенням конституційних приписів. Адже, принцип участі громадян в управлінні державними справами, закріплений у статті 38 Конституції України, створює законодавчу основу для реалізації різних форм участі громадськості у функціонуванні судової влади, проте треба відзначити, що єдності з питання необхідності, доцільності та перспективності запровадження деяких з них серед правників немає [230, с. 12].

Т. Ющенко наголошує, що прояв будь-якої корупції – це злочин проти народу, який відповідно до частини 3 статті 5 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» бере участь у здійсненні правосуддя через суд присяжних. Нині участь присяжних у кримінальному провадженні обмежувалася злочинами з довічним ув'язненням і відбувається лише за клопотанням обвинувачених. У цьому випадку справу розглядатимуть п'ять осіб: двоє професійних суддів і троє присяжних. При цьому права суддів і присяжних у кримінальному провадженні однакові. Саме народ може бути найбільш справедливим суддею у питаннях корупційних проявів. З огляду на вищевикладене, доцільно передбачити, щоб усі кримінальні провадження щодо корупційних правопорушень, які підсудні Вищому антикорупційному суду, розглядалися судом присяжних. Пропагування судочинства присяжних на національному рівні та впровадження відповідної практики у найближчому майбутньому призведе до активної участі громадян у здійсненні правосуддя. Найавторитетніший з них обирається журі і разом із професійними суддями стає антикорупційним судом у кожному районі нашої країни [231].

Ми погоджуємося з позицією вченої, поза тим, вважаємо, що вона потребує певного уточнення. Так, на нашу думку, присяжні, що залучаються до розгляду справ у Вищому антикорупційному суді повинні не просто пройти певне навчання, а й мати практичний досвід у антикорупційній сфері,

наприклад, науковий або досвід у якості члена громадської організації, метою якої є антикорупційна діяльність або ж досвід громадської діяльності поза громадською організацією. Ми переконані, що для здійснення справедливого правосуддя важливим є бажання заінтересованих осіб до здійснення реформ, а також наявність спеціальних знань та обізнаність у законодавстві. Усе це дозволить, з одного боку забезпечити об'єктивність судового розгляду та скоротити корупційні ризики для суддів, а з іншого – збереже фаховість та обґрунтованість судових рішень.

Влучно зауважує Ю. Дубіна, що робота присяжних в Україні, зокрема у справах про корупцію, буде переважно позитивною. Згодом участь громадськості у цьому процесі підвищить довіру суспільства до державних органів. Крім того, участь громадян у здійсненні правосуддя покликана підвищити їх правосвідомість [232].

Водночас враховуючи важливість завдання з протидії топ-корупції доцільним все ж є залучення не просто представників громадськості а осіб з відповідним фахом, які б пройшли спеціалізоване навчання. Це навчання буде спрямоване на вивчення особливостей матеріального та процесуального законодавства, яке є необхідним для розгляду справ про корупційні кримінальні правопорушення. До того ж залучення присяжних має бути обов'язковим, а не лише за бажанням підсудного.

Наступний захід вдосконалення адміністративно-правових засад діяльності Вищого антикорупційного суду є перегляд підходу до притягнення суддів до кримінальної відповідальності. Імунітет судді є одним з найбільш актуальних і дуже суперечливих питань у дослідженні імунітетів у кримінальному процесі. Складність цього питання полягає саме в особливостях змісту цього імунітету та процесуального становища суддів у кримінальному провадженні. За цих умов перед державою стоїть завдання максимально коректно врегулювати цю сферу кримінально-процесуальних відносин, щоб знайти баланс між безперебійним функціонуванням і дією всієї

судової системи та мінімізувати можливість зловживань гарантіями імунітету, наданих судовій владі [233, с. 109].

Юридична відповідальність суддів є частиною їх правового статусу. Тому передбачена відповідальність судді за злочин є, з одного боку, ефективним засобом забезпечення верховенства права в цій конкретній сфері суспільних відносин, а з іншого боку – фактором незалежності судді [234, с. 79].

Для з'ясування сутності протиріччя щодо недоторканості суддів, пропонуємо проаналізувати законодавчі приписи. Так, у статті 126 Основного Закону зазначено, що без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судові рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку [38]. Поза тим у статті 48 «Незалежність судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [18] вказується на те, що гарантія незалежності судді забезпечується через дотримання недоторканості та імунітету, які визначені у правовому статусі судді. Стаття 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» деталізує це положення та закріплює, що суддя не може бути підданий приводу чи примусово доставлений до будь-якого органу чи установи, крім суду, за винятком випадків, зазначених у частині другій цієї статті. Судді може бути повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення лише Генеральним прокурором або його заступником. Суддя може бути тимчасово відсторонений від здійснення правосуддя на строк не більше двох місяців у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника в порядку, встановленому законом. Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя ухвалюється Вищою радою правосуддя [18].

Я. І. Скрамний вважає, що аналізування положень Конституції України [38] та Закону України «Про судоустрій і статус судді» [18], дозволяє зробити висновок, що надання судді недоторканності не суперечить реалізації принципу невідворотності його відповідальності. Таким чином, суддя, який є недоторканим, не звільняється від відповідальності за вчинений ним злочин. Проте окремий перелік дій судді певною мірою пов'язаний із наданням йому імунітету, оскільки імунітет визначає підстави для захисту судді від триваючого чи передбачуваного притягнення до відповідальності за судові рішення у певному судовому процесі [235].

Окрім, зазначених законодавчих актів, особливості порядку притягнення до кримінальної відповідальності, затримання і обрання запобіжного заходу стосовно судді та здійснення кримінального провадження стосовно суддів Вищого антикорупційного суду закріпленні у статтях 482 та 482-2 Кримінального процесуального кодексу України. Згідно з якими затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом здійснюється за згодою Вищої ради правосуддя. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Суддя, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи, за винятком: 1) якщо Вищою радою правосуддя надано згоду на затримання судді у зв'язку з таким діянням; 2) затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину. Суддя має бути негайно звільнений, якщо мета такого затримання (попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину) досягнута.

Під час досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо судді Вищого антикорупційного суду клопотання учасників кримінального провадження розглядає слідчий суддя, тобто, суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому процесуальним законодавством, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому статтею 247 Кримінально-процесуального кодексу – голова чи за його визначенням інший суддя відповідного апеляційного суду. Слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду [46].

Аналізування цього правового припису викликає певні протиріччя. Зокрема, Вища рада правосуддя у своєму роз'ясненні не погоджується із законодавчим формулюванням та наголошує, що застосування до судді запобіжного заходу у виді утримання під вартою чи домашнього арешту, зокрема і в тих випадках, коли суддю затримано під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, до винесення обвинувального вироку судом без згоди Вищої ради правосуддя є грубим порушенням конституційних гарантій недоторканності судді [236]. Натомість, І. Г. Ганенко зауважує, що нормативний критерій затримання судді без погодження з відповідними державними органами незалежно від тяжкості скоєного ним злочину є більш доречним, ніж визначене законодавством положення про затримання судді у випадку вчинення ним лише тяжкого або особливо тяжкого злочину. Зважаючи на це, доцільно внести зміни до статті 482 Кримінального процесуального кодексу України абзацу 2 частини 1 цієї норми й викласти в такій редакції: «Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення злочину» [233, с. 109]. На нашу думку, подібна авторська пропозиція має бути уточнена, враховуючи запровадження

інституту «кримінального правопорушення» до тексту Кримінального кодексу України.

Досить радикальну позицію, у контексті забезпечення ефективності антикорупційних заходів під час реалізації судової реформи, висловлює О. С. Бондаренко, яка наполягає на важливості та доцільності скасування судового імунітету як архаїзму, атрибуту привілейованого статусу суддів порівняно з іншими громадянами, отже унеможливити викривлене застосування статті 21 Конституції України [237, с. 302].

На нашу думку, подібна позиція є надто революційною, оскільки інститут недоторканності судді досі є загально визнаним у сучасній світовій практиці демократичного функціонування судової влади в країнах з громадянським суспільством. Він є важливою гарантією незалежного та об'єктивного правосуддя як соціальної функції судової влади, яка покликана гарантувати стабільність роботи суспільних відносин на засадах права та справедливості [238 С. 44-47.]. Більше того, саме конституційне положення щодо недоторканності судді спрямоване на забезпечення основ конституційного ладу, принципу поділу влади, системи стримувань і противаг у діяльності різних гілок влади, їх взаємодії [239].

Таким чином, ми вважаємо, що інститут недоторканності суддів, а особливо суддів Вищого антикорупційного суду, що частіше, ніж інші судді, можуть ставати жертвами маніпуляцій, провокацій та спроб неправомірного впливу, враховуючи особливий статус «топ-корупціонерів», має бути збереженим. Водночас, варто визначити, що тяжкість кримінального правопорушення вчиненого суддею, не має враховуватися для формування заходів впливу, що можуть бути до нього застосовані в особливому порядку. Саме тому, доцільно внести зміни до статті 482 Кримінального процесуального кодексу України абзацу 2 частини 1 цієї норми й викласти в такій редакції: «Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення

обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення кримінального правопорушення».

Наступним аспектом, що, на нашу думку, з метою покращення діяльності Вищого антикорупційного суду потребує удосконалення є коригування підсудності цього суду. Зокрема, нині згідно зі статтею 33-1 Кримінального процесуального кодексу України Вищому антикорупційному суду підсудні:

- 1) кримінальні провадження стосовно корупційних кримінальних правопорушень, передбачених в примітці статті 45 Кримінального кодексу України;
- 2) кримінальні правопорушення, відповідальність за вчинення яких передбачена статтями 206-2, 209, 211, 366-2, 366-3 Кримінального кодексу України, якщо наявна хоча б одна з умов, а саме: а) вчинення цих кримінальних правопорушень спеціальним суб'єктом (народний депутат України, Прем'єр-міністр України, член Кабінету Міністрів України, Голова Фонду державного майна України або його заступники, Голова Національного банку України або його заступники, державний службовець категорії «А», депутат обласної ради, суддя, прокурор, керівник суб'єкта великого підприємництва, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків, тощо); б) розмір предмета кримінального правопорушення або завданої ним шкоди в п'ятсот і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на час його вчинення; в) кримінальне правопорушення, передбачене статтею 369, частиною першої статті 369-2 Кримінального кодексу України, а саме надання неправомірної вигоди або зловживання впливом, вчинено щодо перелічених вище службових осіб.

Інші суди, визначені Кримінальним кодексом, не можуть розглядати кримінальні провадження щодо кримінальних правопорушень, які віднесені до підсудності Вищого антикорупційного суду (крім, якщо обвинувачений чи потерпілий є або був суддею чи працівником апарату Вищого антикорупційного суду і кримінальне провадження належить до підсудності цього суду, таке кримінальне провадження у першій інстанції здійснює апеляційний суд,

юрисдикція якого поширюється на місто Київ, і в такому разі ухвалені судові рішення оскаржуються в апеляційному порядку до апеляційного суду, який визначається колегією суддів Касаційного кримінального суду Верховного Суду) [46].

Таким чином, юрисдикція Вищого антикорупційного суду поширюється лише на так званих «топ-корупціонерів» та мала б бути реалізована щодо кримінальних правопорушень підслідних Національному антикорупційному бюро України, адже метою створення цих антикорупційних інституцій було саме комплексне і замкнено коло антикорупційних органів. Водночас на практиці всі кримінальні провадження, досудове розслідування яких здійснюють детективи Національного антикорупційного бюро України, підсудні Вищому антикорупційному суду, однак не у всіх кримінальних провадженнях, які підсудні Вищому антикорупційному суду, досудове розслідування здійснюють детективи Національного антикорупційного бюро України. Іншими словами, компетенція Вищого антикорупційного суду є значно ширшою, аніж компетенція Національного антикорупційного бюро України. Так, наприклад, Вищому антикорупційному суду підсудні кримінальні провадження стосовно кримінальних правопорушень, які передбачені статтями 262, 308, 312, 313, 320, 357, 364-1, 365-2, 368-2, 368-3, 368-4 Кримінального кодексу України, однак здійснення досудового розслідування по цим статтям віднесено до компетенції не Національного антикорупційного бюро України, а інших правоохоронних органів.

Крім того, хотіли б відмітити, що юрисдикція Вищого антикорупційного суду поширюється і на ті кримінальні правопорушення, які згідно з приміткою до статті 45 Кримінального кодексу України не є корупційними, наприклад, декларування недостовірної інформації (станом на 01.01.2021 > 1 135 000 грн), неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Безумовно, якщо аналізувати сутність цього діяння, то виявляється, що воно є корупційним.

Нарешті, логічно припустити, що метою внесення до декларації завідомо неправдивих відомостей, що належать безпосередньо як обвинуваченому, так і членам його сім'ї, є передусім приховування іншої протиправної діяльності (включаючи проступки та злочини), від яких ці вигоди були отримані[240].

Натомість норми матеріального права, не відносять діяння, відповідальність за вчинення яких передбачена статтями 366-2 та 366-3 до корупційних. Як зауважує О. С. Бондаренко ця ситуація зумовлена тим, що ці діяння, по-перше, є дуже поширені, а, по-друге, суб'єкти, які його вчиняють, не бажають зазнавати тих несприятливих наслідків правового характеру, що характерні за вчинення саме корупційних кримінальних правопорушень. До цих наслідків можна віднести: неможливість звільнити корупціонера від кримінальної відповідальності (у зв'язку з дійовим каяттям, у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, у зв'язку з передаванням особи на поруки, у зв'язку зі зміною обстановки) та обмеженість застосування: умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, заміни невідбутної частини покарання більш м'яким, застосування амністії та помилування. Наприклад, особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування внесла завідомо неправдиві відомості до відповідної декларації. Покаранням за це кримінальне правопорушення був штраф від двох тисяч п'ятисот до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або позбавлення волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Отже, згідно з частиною 2 статті 12 Кримінального кодексу України таке діяння було проступком, тобто, якщо особа, яка його вчинила, могла бути звільнена від кримінальної відповідальності за рядом підстав, зокрема, якщо на поруки її візьмуть народні депутати. Тому ми переконані, що це діяння є корупційним та повинне доповнити примітку до статті 45, яка містить перелік корупційних кримінальних правопорушень [237, с. 136].

Крім того, не зовсім зрозумілим видається та чим власне обґрунтовується законодавчий підхід щодо окреслення числа суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень, що знаходяться у юрисдикції Вищого антикорупційного суду, визначених пункті 2 частини 5 статті 216 Кримінального процесуального кодексу України, згідно з яким кримінальне провадження підсудне Вищому антикорупційному суду лише за умови, що розмір предмета кримінального правопорушення або завданої ним шкоди в 500 і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленої законом на час вчинення кримінального правопорушення (якщо кримінальне правопорушення вчинено службовою особою державного органу, правоохоронного органу, військового формування, органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50%) [46]. На нашу думку, подібний підхід до пріоритетності протидії корупції у сфері функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування та другорядності протидії корупції у сфері функціонування юридичних осіб, незалежно від організаційно-правової форми прямо суперечить статті 12 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, згідно з якою кожна держава-учасниця вживає заходів, згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права, спрямованих на запобігання корупції в приватному секторі, посилення стандартів бухгалтерського обліку та аудиту в приватному секторі та, у належних випадках, установа ефективних, відповідних і таких, що стримують, цивільно-правових, адміністративних або кримінальних санкцій за невжиття таких заходів [51]. Натомість, вбачається, що держава окреслюючи підсудність Вищого антикорупційного суду, захищає виключно власні інтереси та інтереси своїх інституцій. Водночас випадки вчинення корупційних зловживань у приватно-правовій сфері є дуже поширеними, а розмір неправомірної вигоди є досить значним. Саме тому, ми переконані, що законодавче формулювання «суб'єкта господарювання, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50%» є

недоречним. І тому, його варто замінити формулюванням «юридичної особи, незалежно від організаційно-правової форми».

Підсумовуючи викладене вище, хотіли б акцентувати, що дослідження правових та організаційних засад Вищого антикорупційного суду дозволило нам виявити ряд спірних чи недосконалих моментів, які, на нашу думку, потребують усунення та законодавчого перегляду. Адже від ефективності діяльності Вищого антикорупційного суду, як важливої складової інституційної структури антикорупційних установ, залежить ефективність реалізації антикорупційної реформи в цілому. Визначивши напрями вдосконалення адміністративно-правових засад діяльності Вищого антикорупційного суду ми пропонуємо: 1) сформувати систему антикорупційних судів за принципом організації решти антикорупційних інституцій; 2) запровадити більш суворі та ранжовані процедури добору на посаду судді, замість запровадження штучних обмежень стосовно осіб, які обіймали протягом останніх десяти років посади до моменту призначення, у окремих органах державної влади, визначення корупційних ризиків та схильності до девіантної поведінки повинні встановлюватись під час перевірки на добродішність; 3) залучати до процесу відправлення правосуддя присяжних (представників громадських антикорупційних організацій та науковців), які б пройшли спеціальне навчання; 4) оновити законодавчий підхід стосовно підстав затримання судді під час або відразу ж після вчинення кримінального правопорушення; 5) скоригувати підсудність Вищого антикорупційного суду, враховуючи міжнародні приписи, щодо необхідності поширення антикорупційних заходів і на приватно-правову сферу.

Запропоновані зміни створюють можливість зберегти всі існуючі переваги та здобутки Вищого антикорупційного суду а також вдосконалити адміністративно-правові засади його діяльності та почати новий етап розбудови антикорупційного правосуддя в Україні.

Висновки до розділу 3

1. Проаналізовано міжнародний досвід зарубіжних країн стосовно створення антикорупційних судових інституцій. Встановлено, що в країнах з низьким рівнем поширеності корупції та сильними державними інституціями практика з створення та діяльності спеціалізованих антикорупційних інституцій не поширена. На підставі проведеного дослідження, визначено, що зазвичай, спеціалізовані антикорупційні суди створюються в країнах котрі мають явно виражені проблеми з корупцією які не спроможні вирішити існуючі інституції державної влади, зокрема судової. В зазначених країнах, з високим рівнем корупції антикорупційні суди можуть впроваджуватися з власної ініціативи національної державної влади, але непоодинокі випадки участі й ініціатив впровадження їх за допомогою рекомендацій та вимог міжнародних партнерів.

2. Наголошено, що в різних країнах існують антикорупційні інституції різного ступеня самостійності: 1) судді з антикорупційною спеціалізацією при загальних судах; 2) суди першої інстанції антикорупційної спрямованості; 3) антикорупційні суди змішаного типу; 4) відокремлена антикорупційна система першої та апеляційної інстанцій. Юрисдикція таких антикорупційних судів може бути виключно антикорупційною, або мати «змішану» юрисдикцію, до якої входить як корупційні правопорушення, так й інші тяжкі злочини (фінансові злочини, злочини у сфері наркотрафіку, та інші). Підсудність антикорупційних судів повинна залежати від особливостей національного законодавства та корупційної проблематики, поширеної саме в країні запровадження даного судового органу. Але помітною є тенденція, що в більшості країн, антикорупційні суди запроваджуються для розслідування так званої топ-корупції – що є найбільш масштабною, коштовною та поширеною у вищих ешелонах влади.

3. Обґрунтовано, що більш ефективним було б, з огляду на принцип територіальності, сформувавши антикорупційні суди, як і решту

антикорупційних органів державної влади (Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Національного антикорупційного бюро України).

4. Наголошено, що бажаючи створити дійсно ефективну та прозору судову інстанцію законодавець повинен був запровадити більш суворі та ранжовані процедури добору на посаду судді, замість запровадження штучних обмежень стосовно осіб, які обіймали протягом останніх десяти років, до моменту призначення, посади у окремих органах державної влади. Адже, нині має місце ситуація, коли дійсно висококваліфіковані та досвідчені фахівці не мають можливості навіть подати документи для розгляду їх кандидатури. На нашу думку, застосовувати екстраполяцію у контексті корумпованості всіх колишніх працівників окремих органів державної влади суперечить презумпції невинуватості, закріпленій у статті 62 Конституції України. З огляду на викладене, пропонуємо прибрати вказане обмеження із тексту частини 4 статті 7 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд».

5. Доведено, доцільність залучення до процесу відправлення правосуддя присяжних (представників громадських антикорупційних організацій та науковців), які б пройшли спеціальне навчання. Це навчання буде спрямоване на вивчення особливостей матеріального та процесуального законодавства, яке є необхідним для розгляду справ про корупційні кримінальні правопорушення а також кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією. До того ж залучення присяжних має бути обов'язковим, а не лише за бажанням підсудного.

6. Обґрунтовано доцільність існування інституту недоторканості суддів, а особливо суддів Вищого антикорупційного суду, що частіше, ніж інші судді, можуть ставати жертвами маніпуляцій, провокацій та спроб неправомірного впливу, враховуючи особливий статус «топ-корупціонерів», та позиція щодо того, що суддівський імунітет має бути збереженим. Водночас наголошено, що тяжкість кримінального правопорушення вчиненого суддею, не має враховуватися для формування заходів впливу, що можуть бути до нього застосовані в особливому порядку. Саме тому, доцільно внести зміни до

статті 482 Кримінального процесуального кодексу України абзацу 2 частини 1 цієї норми й викласти її в такій редакції: «Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення кримінального правопорушення».

7. Наголошено, що враховуючи міжнародні приписи, важливим є поширення антикорупційних заходів і на приватно-правову сферу, а відтак доцільним є коригування підсудності Вищого антикорупційного суду. Саме тому, ми переконані, що законодавче формулювання у пункті 2 частини 5 статті 216 Кримінального процесуального кодексу України, «суб'єкта господарювання, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50%» є недоречним. І тому, його варто замінити формулюванням «юридичної особи, незалежно від організаційно-правової форми».

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації, наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що полягає в наданні системної й комплексної характеристики адміністративно-правових засад діяльності Вищого антикорупційного суду, та формулюванні пропозицій щодо вдосконалення законодавства в цьому контексті. За результатами виконаного дисертаційного дослідження сформульовано низку положень і рекомендацій, які відповідають вимогам наукової новизни, мають теоретичне та практичне значення. Основні з них полягають у наступному:

1. Вдосконалено відповідні етапи становлення антикорупційних органів, зокрема Вищого антикорупційного суду: 1) установчий (1991 р. – перша половина 1994 р.); 2) номінальної («soi-disant») боротьби з корупцією (друга половина 1994 р. – перша половина 1995 р.); 3) активної нормотворчої діяльності (друга половина 1995 р. – 2000 р.); 4) псевдопротидії корупції (2001 р. – перша половина 2005 р.); 5) комплексної протидії (друга половина 2005 р. – перша половина 2010 р.); 6) масштабування корупції (друга половина 2010 р. – 2014 р.); 7) гармонізація норм вітчизняного антикорупційного законодавства з міжнародними стандартами боротьби з корупцією (з лютого 2014 р. до 2018 р.); 8) заснування та установчий етап функціонування Вищого антикорупційного суду (з 2018 р. по 2020 р.); 9) конституційна антикорупційна криза (з жовтня 2020 р. до сьогодні).

2. Охарактеризовано нормативно-правові засади діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні, якими є положення міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актів. Наголошено, що нормативно-правові акти, які становлять базис регулювання соціальних взаємовідносин у сфері діяльності Вищого антикорупційного суду та визначають права й коло обов'язків його працівників є правовими засадами організації діяльності Вищого антикорупційного суду. До них відносяться положення Конституції

України, кодифікованих законодавчих актів (Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та Цивільно-процесуального кодексу України), законів України (Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Закону України «Про Вищий антикорупційний суд») та організаційно-розпорядчі акти Вищого антикорупційного суду України.

3. Обґрунтовано, що структура Вищого антикорупційного суду зумовлена завданням, що чітко визначене законодавчо та обумовлює мету його створення, – подолання корупції серед вищих ешелонів влади, а також зумовленими цим функціями. Також структура антикорупційного суду залежить від системи загального судоустрою в державі. Вищий антикорупційний суд створений у законодавчих рамках, що регламентують конструкцію вищих спеціалізованих судів відповідно до його правових засад, визначених Конституцією України, Законом України «Про судоустрій і статус суддів», а також безпосередньо профільного закону «Про Вищий антикорупційний суд». На структуру суду безпосередньо впливають розмір суду, кількість кадрового потенціалу країни, юрисдикція суду та фінансові можливості державного бюджету щодо забезпечення планованої спеціалізованої антикорупційного органу. Також, законодавець при визначенні структури виходить з ефективності та чинної проблематики національної антикорупційної політики. Окрім цього, було досліджено, що структура антикорупційного суду прямо впливає на привабливість країни, в якій він заснований, з боку іноземних інвесторів – чим більша його відокремленість, тим більше прямих іноземних інвестицій може бути залучено.

4. Встановлено, що під принципами діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні треба розуміти взаємопов'язаний комплекс основоположних засад, ідей та доктринальних концепцій, котрі синергетично взаємодіють та поєднують у собі здобутки міжнародного та вітчизняного права у сфері антикорупційного судочинства та направлені на належну організацію та функціонування Вищого антикорупційного суду. Пропонується

класифікувати принципи діяльності Вищого антикорупційного суду за кількома підставами: 1) за джерелом закріплення (міжнародні нормативно-правові акти, Конституція України, національне законодавство та невенормовані принципи); 2) за галузевою приналежністю (принципи кримінального процесуального права, принципи цивільно-процесуального права та антикорупційні правові принципи); 3) за сутністю (принципи судоустрою (територіальності, спеціалізації, інстанційності, самостійності, добросовісності) та принципи правосуддя (справедливість, рівність, змагальність, відкритість та гласність, пропорційність).

5. Наголошено, що завдання Вищого антикорупційного суду в Україні нормативно закріплене та полягає у належному здійсненні правосуддя у відповідній йому юрисдикції. Виконання завдання зумовлює за собою виконання функцій, що запропоновано розподілити на: здійснення правосуддя, правоохоронну та адміністративну з похідними від них каральною, виправдувальною, судового контролю, представницької, адміністративно-уповноважуючої, кадрово-організаційної, адміністративно-розпорядчої, адміністративного контролю, інформаційної, статистично-аналітичної, навчально-кваліфікаційної підфункціями.

6. Охарактеризовано гарантії діяльності Вищого антикорупційного суду, й виокремлені додаткові гарантії, що надані йому у зв'язку з особливостями адміністративного статусу та юрисдикцією, якими є додаткові гарантії добору суддів, їх безпеки, фінансові та навчальні. Запропоновано визначення поняття «додаткові гарантії Вищого антикорупційного суду», під якими треба розуміти забезпечення впровадження державою за допомогою сукупності механізмів та інструментів задекларованих юридичних норм суспільних відносин у сфері діяльності Вищого антикорупційного суду, що забезпечує виконання його завдання, функцій та реалізації пов'язаних з цим принципів.

7. Узагальнено зарубіжний досвід створення та функціонування антикорупційних судів, завдяки чому було зроблено висновок, що впровадження відповідних антикорупційних судів здійснюється у відповідь на

гостру необхідність подолання корупції та нездатності загальних судів з здійсненням об'єктивного правосуддя щодо корупційних справ. Встановлено, що антикорупційні судові інституції в іноземних країнах впроваджуються відповідно до особливостей типу корупції, що поширена у відповідній країні, та може мати модель: судді з антикорупційною спеціалізацією; суду першої інстанції антикорупційної спрямованості; антикорупційного суду змішаного типу; паралельної (найбільш відокремленої) антикорупційної судової системи першої та апеляційної інстанцій.

8. Визначено напрями вдосконалення адміністративно-правових засад діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні, як: 1) напрям формування системи антикорупційних судів за принципом організації решти антикорупційних інституцій; 2) напрям запровадження більш суворих та ранжованих процедур добору на посаду судді, замість запровадження штучних обмежень стосовно осіб, які обіймали протягом останніх десяти років посади до моменту призначення, у окремих органах державної влади; 3) напрям залучення до процесу відправлення правосуддя присяжних (представників громадських антикорупційних організацій та науковців), які б пройшли спеціальне навчання; 4) напрям оновлення законодавчого підходу стосовно підстав затримання судді під час або відразу ж після вчинення кримінального правопорушення; 5) напрям коригування підсудності Вищого антикорупційного суду, відповідно до міжнародних приписів.

9. Запропоновані законодавчі зміни, котрі спрямовані на вдосконалення адміністративно-правових засад діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні в аспекті зміни його територіальної підсудності:

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» Глава 4. Вищі спеціалізовані суди

Викласти у наступній редакції:

Частини 4-6 статті 31. Види і склад вищих спеціалізованих судів

4. У складі вищого спеціалізованого суду можуть утворюватися судові палати за територіальним принципом та для розгляду окремих категорій справ

у першій інстанції, а також утворюється апеляційна палата для розгляду справ в апеляційній інстанції.

5. Судову палату створену за територіальним принципом або для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції очолює секретар судової палати, який обирається з числа суддів відповідної палати строком на три роки, а апеляційну палату очолює голова палати, який обирається з числа суддів цієї палати строком на три роки.

6. Секретар судової палати створену за територіальним принципом або для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції:

- 1) організовує роботу відповідної палати;
- 2) контролює здійснення аналізу та узагальнення судової практики у справах, віднесених до компетенції палати;
- 3) інформує збори суддів відповідного вищого спеціалізованого суду про діяльність судової палати.

Частина 1 Статті 65. Вимоги до присяжного

1. Присяжним може бути громадянин України, який досяг тридцятирічного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду чи палати Вищого антикорупційного суду та, якщо інше не визначено законом.

Доповнити частиною 4

4. Присяжні у справах віднесених законодавством до підсудності Вищого антикорупційного суду обираються з числа осіб, які мають підтверджений досвід громадської чи наукової діяльності більше двох років та попередньо проходять навчання що організовує Національна школа суддів України.

Закон України «Про Вищий антикорупційний суд»

Викласти у наступній редакції:

Стаття 4. Повноваження Вищого антикорупційного суду

Територіальна юрисдикція (підсудність) Вищого антикорупційного суду відповідно до справ віднесених до його підсудності, поділяється між його

територіальними палатами у Київській, Одеській, Харківській та Львівській областях визначені відповідно до чинного законодавства.

Територіальна юрисдикція Київської територіальної палати територіальної палати Вищого антикорупційного суду поширюється на Київську, Житомирську, Вінницьку, Черкаську, Чернігівську та Полтавську області визначені відповідно до чинного законодавства.

Територіальна юрисдикція Львівської територіальної палати Вищого антикорупційного суду поширюється на Львівську, Волинську, Рівненську, Івано-Франківську, Хмельницьку, Тернопільську, Чернівецьку, Закарпатську області визначені відповідно до чинного законодавства.

Територіальна юрисдикція Харківської територіальної палати Вищого антикорупційного суду поширюється на Харківську, Сумську, Луганську, Донецьку, Запорізьку, Дніпропетровську області.

Територіальна юрисдикція Одеської територіальної палати Вищого антикорупційного суду поширюється на Одеську Миколаївську, Кіровоградську, Херсонську області визначені відповідно до чинного законодавства.

Кримінально процесуальний кодекс України:

Статтю 31 доповнити частиною 3-1:

3-1. Кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо кримінальних правопорушень, віднесених цим Кодексом до підсудності Вищого антикорупційного суду, здійснюється колегіально судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних.

Частина 12 статті 31 викласти в наступній редакції:

12. Кримінальне провадження у Вищому антикорупційному суді здійснюється:

1) в суді першої інстанції – колегіально судом у складі двох суддів, хоча б один з яких має стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років, крім випадків, коли жодний такий суддя у цьому суді не може брати участь у розгляді справи з передбачених законом підстав та трьох присяжних;

Частина 2 статті 32 викласти в наступній редакції:

2. Кримінальні провадження щодо кримінальних правопорушень, що вчинені на території України і віднесені до предметної підсудності Вищого антикорупційного суду, здійснює Вищий антикорупційний суд відповідно до територіальної підсудності його палат.

Частина сьому статті 100 після слів «а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до слідчого судді Вищого антикорупційного суду», доповнити словами «в межах територіальної юрисдикції палати Вищого антикорупційного суду якого здійснюється досудове розслідування»;

Пункт другий частини другої статті 132 викласти в наступній редакції:

«2. Клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді подається:

2) у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до палати першої інстанції Вищого антикорупційного суду в межах територіальної юрисдикції якої знаходиться орган досудового розслідування»;

Абзац перший частини першої статті 184 після слів «а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до Вищого антикорупційного суду» доповнити словами «в межах територіальної юрисдикції палати якої знаходиться орган досудового розслідування» ;

Частина першу статті 192 доповнити реченням такого змісту: «У разі затримання без ухвали про дозвіл на затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, віднесеного до підсудності Вищого антикорупційного суду, зазначене клопотання подається до палати першої інстанції Вищого антикорупційного суду в межах її територіальної юрисдикції»;

Частина другу статті 199 доповнити словами «а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності

Вищого антикорупційного суду, – до палати Вищого антикорупційного суду в межах територіальної юрисдикції якої здійснюється досудове розслідування»;

Частина першу статті 201 після слів «в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування» доповнити словами «а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до палати Вищого антикорупційного суду в межах територіальної юрисдикції якої здійснюється досудове розслідування»;

Частина третю статті 244 після слів «в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування» доповнити словами «а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – слідчим суддею Вищого антикорупційного суду в межах територіальної юрисдикції палати якого здійснюється досудове розслідування»;

У статті 247:

Частина першу викласти в такій редакції:

1. Розгляд клопотань, який віднесений згідно з положеннями цієї глави до повноважень слідчого судді, здійснюється слідчим суддею апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – слідчим суддею Вищого антикорупційного суду в межах територіальної юрисдикції палати якого здійснюється досудове розслідування.

У частині другій:

Абзац перший доповнити словами «а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, здійснюється слідчим суддею Вищого антикорупційного суду в межах територіальної юрисдикції палати якого здійснюється досудове розслідування (крім випадку, передбаченого абзацом сьомим частини першої статті 34 цього Кодексу)».

Абзац другий викласти в такій редакції:

«У такому разі слідчий, прокурор звертаються з клопотаннями про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій до слідчого судді відповідного апеляційного суду, найбільш територіально наближеного до апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, або Вищого антикорупційного суду в межах територіальної юрисдикції палати якого здійснюється досудове розслідування (а у випадку, передбаченому абзацом сьомим частини першої статті 34 цього Кодексу, – до апеляційного суду, зазначеного в абзаці сьомому частини першої статті 34 цього Кодексу)».

Частина десяту статті 290 після слів «в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування» доповнити словами «а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – слідчим суддею Вищого антикорупційного суду в межах територіальної юрисдикції палати якого здійснюється досудове розслідування».

У абзаці 8 пункту 2 частини п'ятої статті 216 після слів «керівником суб'єкта великого підприємництва», слова «у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків» замінити словами «юридичної особи, незалежно від організаційно-правової форми».

Цивільний процесуальний кодекс України

Частина 4 статті 23 викласти в наступній редакції:

4. Справи про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави розглядаються територіальною платою Вищого антикорупційного суду відповідно до його територіальної юрисдикції.

Доповнити розділ § 3. **Територіальна юрисдикція (підсудність) статтею 28-1** в наступній редакції:

28-1 Підсудність справ Вищого антикорупційного суду щодо визнання необґрунтованими активів.

1. Визначити територіальну підсудність справ про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави розглядаються відповідно до територіальної підсудності Вищого антикорупційного суду визначених у частині 2–3 .Статті 4. «Про Вищий антикорупційний суд».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. What is corruption? *Transparency international* : сайт. URL: <https://www.transparency.org/en/what-is-corruption> (дата звернення: 23.02.2020).
2. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-18. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 49. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 25.02.2020).
3. Трепак В. М. Поняття корупції: від різнотлумачення до єдиного розуміння. *Юридична наука*. 2016. № 8. С. 12-24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2016_8_4 (дата звернення: 02.03.2018).
4. Сухонос В. В. Правові заходи протидії корупції в Україні в сучасних умовах: науково-теоретичні аспекти : монографія. Суми, 2015. 74 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/50126/5/Sukhonos_Pravovi_zakhody_protidyii_koruptsii_v_Ukraini_2015.pdf (дата звернення: 02.03.2018).
5. Томас Гоббс. Левіафан, або суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної / пер. з англ.: Р. Димерець, В. Єрмоленко, Н. Іванова, Є. Мірошніченко, Т. Олійник. Київ : Дух і Літера, 2000. 600 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Thomas_Hobbes/Leviafan_abo_Sut_budova_i_povnovazhennia_derzhavy_tserkovnoi_ta_svitskoi.pdf?PHPSESSID=ev0uk5n8cagbit2167j8s7v132 (дата звернення: 02.03.2018).
6. Трепак В. М. Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія» / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2020. URL: <http://idpnan.org.ua/files/2020/trepak-v.m.-teoretiko-prikladni-probli-zapobigannya-ta-protidiyi-koruptsiyi-v-ukrayini.pdf> (дата звернення: 09.01.2021).
7. Новак А. М. Теоретико-методологічні засади формування та реалізації національної антикорупційної політики : дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.01 «Державне управління» / Дніпр. рег. інститут держ. упр. Національної академії державного управління при Президентіві України.

Дніпро, 2019. URL: http://agro.vidr.dp.ua/nauka/sv_rada_D/dis/Novak_dissertation.pdf (дата звернення: 09.01.2021).

8. Маркеева О. Д. Антикорупційна політика в Україні: проблеми та перспективи. *Стратегічні пріоритети*. 2011. № 2. С. 150–155. URL: http://old2.niss.gov.ua/public/File/Str_prioritetu/2011_2-19.pdf#page=150 (дата звернення: 02.03.2018).

9. Гейц О. О. Публічно-правовий механізм протидії корупції в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес» / Дніпр. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2019. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/auto/28/4.pdf> (дата звернення: 10.04.2020).

10. Гречанюк Р. Національні антикорупційні стратегії в системі запобігання корупції України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 3 С. 29–35. URL: <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/748> (дата звернення: 10.04.2020).

11. Про Національну програму боротьби з корупцією : Закон України від 10 квіт. 1997 року № 319/97. *Відомості Верховної Ради України* : сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/319/97#Text> (дата звернення: 11.04.2020).

12. Про Національну антикорупційну стратегію на 2011-2015 роки : Указ Президента України від 21 жов. 2011 року № 1001/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001/2011#Text> (дата звернення: 11.04.2020).

13. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки : Закон України від 8 серп. 2015 року № 1699-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18#Text> (дата звернення: 11.04.2020).

14. Проєкт Закону України «Про Антикорупційну стратегію» на 2018-2020 роки: *Національне агентство з питань запобігання корупції*. 2017. URL:

<https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/1.pdf> (дата звернення: 12.04.2020).

15. Антикоруptionна стратегія на 2020–2024 роки. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. 2020. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/09/Antykoruptsijna-strategiya-na-2020-2024-roky-za-rezultatamy-publichnyh-obgovoren-16.09.2020.pdf> (дата звернення: 12.01.2021).

16. Котова Л. В., Мешков К. Етапи розвитку українського антикорупційного законодавства. *Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.(м. Сєвєродонецьк, 13-14 квітня 2017). Сєвєродонецьк, 2017. С. 105–110. URL: http://pravo-snu.lg.ua/_ld/0/12___-2-.pdf#page=105 (дата звернення: 15.04.2020).

17. Федорко О. О. Історичні етапи створення та функціонування органів по боротьбі з корупцією в Україні. *Порівняльно-аналітичне право* : електр. наук. фах. видання / ДВНЗ «Ужгородський національний університет. Ужгород, 2018 С. 227. URL: <http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/Porivnyalno-analitichne-pravo-1-2018-1.pdf#page=227> (дата звернення: 16.04.2021).

18. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545.

19. Ухвала у справі № 991/4803/20 провадження1-кс/991/4955/2 від 15 червня 2020 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89936505> (дата звернення: 16.04.2021).

20. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 року № 1-24/2020(393/20). *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2020. № 13-р/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text> (дата звернення: 09.02.2021).

21. Urgent Joint Opinion of the Venice Commission and the Directorate General of Human Rights and Rule of Law (DGI) of the Council of Europe on the legislative situation regarding anti-corruption mechanisms following Decision No. 13-r/2020 of the Constitutional Court of Ukraine No. 1012 / 2020. *European Commission for democracy through law*. 2020. №CDL-PI(2020)018. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2020\)018-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2020)018-e) (дата звернення: 09.02.2021).

22. Кривошеїн В. В. Вплив «революції гідності» на політичну та правову культуру українського суспільства. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого*. 2016. 29 лютого. С. 37-58. URL: <http://fil.nlu.edu.ua/article/view/70972/66233> (дата звернення: 02.03.2020).

23. Індекс сприйняття корупції – 2020. *Transparency International Ukraine* : сайт. URL: <http://cpi.ti-ukraine.org/#/> (дата звернення: 11.12.2020).

24. Барометр світової корупції – 2013. *Transparency International Ukraine* : сайт. URL: <https://ti-ukraine.org/research/barometr-svitovoi-koruptsii-2013/> (дата звернення: 09.02.2020).

25. Судовий індекс. *Європейська Бізнес Асоціація*. 2020. URL: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2021/04/EBA-Court-Index-UA_2021.pdf (дата звернення: 11.08.2021).

26. Звіт за результатами дослідження «Ставлення громадян України до судової системи». *Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова*. 2019. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/stavlennia-gromadian-ukrainy-do-sudovoi-systemy> (дата звернення: 11.02.2020).

27. Токар М. Ю. Громадська організація як необхідний елемент демократичного управління. *Ефективність державного управління* : зб. наук. пр. / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2019. Вип. 1 (58) : у 2 ч. Ч. 1 С. 88–99. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/35950> (дата звернення: 15.02.2020).

28. Zabokrytskyy I. Transnational Civil Society Influence on Anti-Corruption Courts: Ukraine's Experience. *Global Jurist*. Boston : De Gruyter, 2019. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/gj-2019-0010/html> (дата звернення: 16.02.2020).
29. Anti-Corruption Reforms in Ukraine. *Organisation for economic co-operation and development anti-corruption network for Eastern Europe and Central Asia*. 2015. URL: <https://www.oecd.org/daf/anti-bribery/Ukraine-Round-3-Monitoring-Report-ENG.pdf> (дата звернення: 20.02.2020).
30. Дмитрик А. Закон про Антикорупційний суд є критично важливою вимогою для чергового траншу — МВФ. *Громадське*. 2018. 30 листоп. URL: <https://hromadske.ua/posts/zakon-pro-antukoruptionsiinyi-sud-ie-krytychno-vazhlyvoiu-vymohoiu-dlia-cherhovocho-transhu-mvf> (дата звернення: 23.02.2020).
31. США озвучили жорсткі вимоги до антикорупційного суду. *BBC news* : сайт. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-44374740> (дата звернення: 23.02.2020).
32. Memorandum of understanding between The European Union as Lender and Ukraine as Borrower from 14 September 2018. Київ. 2018. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/mou_protocol_version_eu.pdf (дата звернення: 24.02.2020).
33. Малетов Д. В. Спеціалізація суду як тенденція сучасного права. *Правові горизонти*. 2018. Вип. 9 (22). URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/70563/1/Maletovs_petsializatsiia_sudu.pdf (дата звернення: 26.02.2020).
34. Малетов Д. В. Дотримання принципу невідворотності покарання як підґрунтя створення вищого антикорупційного суду України. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 20–21 травня 2021 року). Суми, 2021. С. 456 URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/83806/1/Reformuvannia_pravovoi_systemy_2021.pdf (дата звернення: 22.07.2021).

35. Вищий антикорупційний суд. *Transparency International Ukraine*: сайт. URL: <http://anticorsud.ti-ukraine.org/#content> (дата звернення: 03.03.2021).
36. Косиця О. О. Організаційно-правові підстави створення Антикорупційного суду в Україні. *Судова та слідча практика*. 2017. № 4. С.6–10 URL: <http://ssp.journal.kspu.edu/index.php/ssp/article/view/67> (дата звернення: 01.02.2021).
37. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) від 02.06.2016. № 1401-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.03.2020).
38. Конституція України : станом на 1 січня 2020 р. / Верховна Рада України. Харків : Право, 2020. 82 с.
39. Проєкт Закону про антикорупційні суди від 01.02.2017 р. № 6011. *Верховна Рада України* : сайт. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61038 (дата звернення: 02.04.2020)..
40. Проєкт Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (щодо запровадження обов'язкової спеціалізації суддів з розгляду корупційних і пов'язаних з корупцією правопорушень) від 31 травня 2017 р. № 6529. *Верховна Рада України* : сайт. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61934 (дата звернення: 02.04.2020).
41. 896/2017 – Ukraine – Opinion on compliance with the Council of Europe standards of the draft law on anti-corruption courts and the draft law on the specialisation of judges for corruption related offences. URL: <https://euaci.eu/assets/userfiles/resources/VC%20opinion%20AC%20Court.pdf> (дата звернення: 03.04.2020).
42. Проєкт Закону про Вищий антикорупційний суд від 22.12.2017 р. № 7440. *Верховна Рада України* : сайт. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63218 (дата звернення: 03.04.2020).

43. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 24. Ст. 212.
44. Про утворення Вищого антикорупційного суду : Закон України № 2470-VIII від 21.06.2018.
45. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» від 22 грудня 2017 р. № 7441. *Верховна Рада України*: URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63219 (дата звернення: 05.04.2020).
46. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, 11-12, 13. Ст. 88.
47. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III ; ред. станом на 12 вер. 2020 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
48. Глотов М. С. ВАКС vs місцеві загальні суди: критерії розмежування юрисдикції. *Lex inform Юридичні новини України*. 2021. 24 червня. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/vaks-vs-mistsevi-zagalni-sudy-kryteriyi-rozmezhuвання-yurysdyktsiyi/> (дата звернення: 01.07.2021).
49. Бангалорські принципи поведінки суддів від 19 травня 2006 року № 995_j67.
50. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовт. 2003 р. Верховна Рада України: офіційний вебсайт. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення: 09.10.2020).
51. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 18 жовтня 2006 року № 994_101. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (дата звернення: 09.10.2020).
52. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 2 жовтня 2013 року №995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 02.03.2020).

53. Рішення ЄСПЛ у справі «Фруні проти Словаччини» (Fruni v. Slovakia) від 21 червня 2011 року № 8014/07, п. 134. URL: <https://rm.coe.int/fruni-v-slovakia-ukr-2772-5372-0837-1/1680a460e8> (дата звернення: 20.07.2021).

54. Малетов Д. В. Практика Вищого антикорупційного суду в контексті принципу «суд встановлений законом». *Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції* : матеріали Міжнародної науково-методичної конференції (м. Суми, 29-30 травня 2020 року). Суми : Сумський державний університет, 2020. С. 151-153.

55. Малетов Д. В. Визнання Словацького спеціального суду неконституційним у контексті досвіду України. *Сучасний стан та перспективи розвитку держави та права* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 15–16 червня 2018 року). Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2018. С. 98–100.

56. Касько В., Кириченко Ю., Малишев Б., Різник С. Спільний Висновок AMICUS CURIAE розроблений проектами міжнародної технічної допомоги (Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні, програма USAID «Нове правосуддя» та IDLO) в межах загальної підтримки антикорупційної та судової реформ в Україні. 1 жовтня 2020. URL: [https://old.pravo.org.ua/img/zstored/files/AmicusCuriae-%D0%92%D0%90%D0%9A%D0%A1-final-style_01_10\(2\).pdf](https://old.pravo.org.ua/img/zstored/files/AmicusCuriae-%D0%92%D0%90%D0%9A%D0%A1-final-style_01_10(2).pdf) (дата звернення: 26.04.2021).

57. Про затвердження Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях: Наказ від 18.06.2015. № 1000/5. *Міністерство Юстиції України*. 2015. № 736/27181. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-15#Text> (дата звернення: 27.11.2020).

58. Кибукевич С. І. Організаційно-розпорядча документація: видова класифікація та оформлення. *Сучасні проблеми науки. Гуманітарні науки* :

мат. XVII Міжнародної наук.-практ. конф. : у 2 т. (м. Київ, 4–7 квітня 2017 р.) / ред. кол.: В.М. Ісаєнко та ін.; Національний авіаційний університет. Київ.: НАУ, 2017. 372 с. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/27240/1/%D0%9A%D0%B8%D0%B1%D1%83%D0%BA%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87%20%D0%A1.%D0%86..pdf> (дата звернення: 27.11.2020).

59. Національний Стандарт України державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації Вимоги до оформлення документів : ДСТУ 4163:2020 [чинний з 01.09.2021]. ДСТУ ДП «УкрНДНЦ» від 01.07.2020 № 14. URL: https://zakon.help/files/article/11494/%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3%204163_2020.pdf (дата звернення: 27.11.2020).

60. Кислюк К. В. Спеціальне документознавство. Модульний курс. Київ, 2011. 192 с. URL: http://www.dut.edu.ua/uploads/l_1348_14674330.pdf (дата звернення: 28.11.2020).

61. Організаційно-розпорядчі документи. *Вищий антикорупційний суд. Судова влада України* : сайт. URL: <https://hcac.court.gov.ua/hcac/pokazniki-diyalnosti/documents/> (дата звернення: 28.11.2020).

62. Порівняльна таблиця до проекту Закону про Вищий антикорупційний суд від 22 травня 2018 року № 7440. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=63218&pf35401=456164> (дата звернення: 30.10.2020).

63. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Вищий антикорупційний суд». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 35. ст. 267. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2509-19#n233> (дата звернення: 30.10.2020).

64. Прокопчук Д. ВР підтримала зміни до закону про антикорупційний суд щодо апеляції. *Made for minds*. 2018. 12 липня. URL: <http://surl.li/aqojg> (дата звернення: 30.10.2020).

65. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо початку роботи Вищого антикорупційного суду від 18 вер. 2019 р., № 100-IX.

Відомості Верховної Ради (ВВР). 2019. № 40. Ст. 218. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100-20#n19> (дата звернення: 30.10.2020).

66. ВР ухвалила закон, що уточнює підсудність справ ВАКС. *Інформаційне агентство інтерфакс Україна*. 2019. 18 вересня. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/613863.html> (дата звернення: 30.10.2020).

67. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів від 31 жовтня 2019 року № 263-IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2020. № 2. Ст. 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-20#n244> (дата звернення: 01.11.2020).

68. Цивільний процесуальний кодекс України від 05.08.2021 №1618-IV, *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.

69. Про внесення змін до Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» щодо забезпечення приміщенням та інших питань діяльності Вищого антикорупційного суду від 18 червня 2020 року № 729-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2020. № 46. Ст. 397. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/729-20#n2> (дата звернення: 01.11.2020).

70. Про внесення змін до Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 14 липня 2020 року № 781-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2020, № 48, ст.434. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/781-20#n5> (дата звернення: 02.03.2021).

71. Метью К. Стівенсон, Софі А. Шютте. Спеціалізовані антикорупційні суди. Порівняльний аналіз. *U4*. 2017. Вип. 5. URL: <https://www.u4.no/publications/specialised-anti-corruption-courts-a-comparative-mapping-ukranian.pdf> (дата звернення: 18.07.2020).

72. Gramckow H., Walsh B. Developing Specialised Court Services: International Experiences and Lessons Learned. *Justice and Development Working Paper Series*. Washington DC, 2013. URL: <http://hdl.handle.net/10986/16677> (дата звернення: 18.07.2020).

73. Кореновська С. МВФ підтримує законодавство про Вищий антикорупційний суд. *Made for minds*. 2018. 26 липня. URL: <https://cutt.ly/rTa9oak> (дата звернення: 24.02.2020).

74. МВФ не має зауважень до Закону Про Вищий антикорупційний суд. *Fin Balance Фінанси та Економіка*. 2018. 29 липня. URL: <https://finbalance.com.ua/news/mvf-ne-ma-zauvazhen-do-zakonu-pro-antikorsud> (дата звернення: 24.02.2020).

75. Kuvvet Emre. Anti-corruption courts and foreign direct investments. *International Review of Economics & Finance*. 2021. Vol.72. P. 573-582. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1059056020303051> (дата звернення: 12.02.2021).

76. Насіров у суді: активісти збираються пікетувати до 9 ранку. *BBC news*. 5 березня 2017. сайт. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-39175602> (дата звернення: 06.04.2020).

77. Холодницький: Обвинувальний акт екс-главі ДФС Насірову можуть зачитувати понад 20 місяців. *Інформаційне агентство інтерфакс Україна*. 2018. 28 травня. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/508170.html> (дата звернення: 11.02.2020).

78. 23 із 78 справ, переданих НАБУ і САП до суду, залишаються без розгляду. *Національне антикорупційне бюро України* : сайт. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/23-iz-78-sprav-peredanyh-nabu-i-sap-do-sudu-zalyshayutsya-bez-rozglyadu> (дата звернення: 11.02.2020).

79. Малетов Д. В. Строки судового розгляду корупційних справ спеціалізованими судами. *Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя* : матеріали Міжнародної науково-практичної

конференції (м. Дніпро 3–4 травня 2019 року). Дніпро: Громадська організація «Правовий світ» 2019. С. 92–94 .

80. Два роки роботи ВАКС: скільки розглянули справ та винесли вироків. *Слово і Діло*. 2021. 6 вересня. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/09/06/novyna/polityka/dva-roky-roboty-vaks-skilky-rozhlyanuly-sprav-ta-vynesly-vurokiv> (дата звернення: 08.09.2021).

81. Відновлення ВККСУ дасть змогу стабілізувати роботу судів. *Вища рада правосуддя*. 2021. 30 червня. URL: <https://hcj.gov.ua/news/vidnovlennya-vkksu-dast-zmogu-stabilizuvaty-robotu-sudiv> (дата звернення: 05.07.2021).

82. Population by Country. *Worldometer* : сайт. URL: <https://www.worldometers.info/world-population/ukraine-population> (дата звернення: 19.12.2020).

83. Вступ 2020: зареєстровано більше 1 млн заяв, які виші та спеціальності обирали цього року вступники. *Міністерство освіти і науки України*. 2020. 26 серпня. сайт URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/vstup-2020-zareyestrovano-bilshe-1-mln-zayav-yaki-vishi-ta-specialnosti-obirali-cogo-roku-vstupniki> (дата звернення: 30.08.2021).

84. Шпенова П. Ю. Актуальні питання щодо структури та чисельності апарату суду. *Судова апеляція*. 2019. № 2. С. 84–93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Suar_2019_2_19 (дата звернення: 18.09.2020).

85. Звіт керівника апарату Вищого антикорупційного суду Богдана Крикливенка за 2020–2021 роки. *Вищий антикорупційний суд*. Київ, 2021. URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/documents/reports/chief_staff_18.05.2021.pdf (дата звернення: 20.07.2021).

86. Засади використання автоматизованої системи документообігу Вищого антикорупційного суду. *Вищий антикорупційний суд*. 2021. № 2 URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/documents/principles_autodistribution/28.04.2021.pdf (дата звернення: 29.05.2021).

87. Комарова Т. В. Юрисдикція Суду Європейського Союзу : монографія. Харків : Право, 2010. с. 360. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFII_2011/Komarova_2010.pdf (дата звернення: 18.09.2020).
88. Sukhonos V., Pavlenko L., Krukhmal O., Ivanovska A., Maletov D. V. Forms of committing corrupt abuses of public finances and ways to counteract them in Ukraine. *Amazonia Investiga*, 2021 № 10 (39). P. 149–158. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2021.39.03.14>. (дата звернення: 25.07.2021).
89. Kulish A., Andriichenko N., Reznik O. A step forward in the minimization of political corruption in financial support of political parties: The experience of Ukraine and Lithuania. *Baltic Journal of Law and Politics*. 2018. № 11 (1). P. 108–130.
90. Кузь І. Я., Метью К. Стівенсон. Вищий антикорупційний суд України. Інновації для безстороннього правосуддя. *Anti-corruption resource centre*. 2020. URL: <https://www.u4.no/publications/ukraines-high-anti-corruption-court-ukranian.pdf> (дата звернення: 19.02.2021).
91. Мірошников І. Ю., Павлович Ю. О. Проблеми впровадження Антикорупційного суду в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. №58. С.109-115. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/jousepr_2018_58_18.pdf (дата звернення: 14.08.2020).
92. Антипова І. Л. Адміністративно-правовий статус вищих спеціалізованих судів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 245 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/19026> (дата звернення: 29.07.2021).
93. Словник української мови : академічний тлумачний словник (1970- 1980) : в 11 т./ за ред. І. К. Білодіда ; АН УРСР, Ін-т мовознавства. Київ : Наук. думка, 1980. Т. 11. URL: <http://sum.in.ua/s/chesnyj> (дата звернення: 13.05.2020).

94. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. Київ : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. С. 241.
95. Сухонос В. В. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник Суми : Університетська книга, 2016. 375 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/52439> (дата звернення: 10.01.2020).
96. Козюбра М. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. 2017. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/13162> (дата звернення: 10.01.2020).
97. Колесніченко В. В. Принципи права Європейського Союзу: загальнотеоретичне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Одеська національна юридична академія. Одеса, 2010. 22 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/968/%d0%9a%d0%be%d0%bb%d0%b5%d1%81%d0%bd%d1%96%d1%87%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 10.01.2020).
98. Зайчук О. В. Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права. *Альманах права*. 2012 URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63854/04-Zaychuk.pdf?sequence=1> (дата звернення: 11.01.2020).
99. Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права* .2012. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63807/08-Kolodiy.pdf?sequence=1> (дата звернення: 10.01.2020).
100. Падалка Р. О. Верховенство права як основоположний принцип права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01/ Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2017. 21 с. URL: <http://instzak.rada.gov.ua/uploads/documents/31468.pdf> (дата звернення: 12.01.2020).

101. Bondarenko O., Reznik O., Yevgen G., Andriichenko N., Stohova O. Participation of Ukraine in International Cooperation against Corruption. *Amazonia Investiga*. 2020. № 9 (29). P. 407–416.

102. Ляхівненко С. М. Міжнародні правові стандарти: до визначення поняття та видової характеристики. *Держава і право* : збірник наукових праць. *Юридичні і політичні науки*. Вип. 51. Київ.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. С. 629–636. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/573> (дата звернення: 09.05.2018).

103. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 1. С. 19–29. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vapny_2016_1_4.pdf (дата звернення: 13.05.2018).

104. Владишевська В. Поняття міжнародних стандартів у сфері правосуддя: особливості термінології та класифікації. *Юридичний вісник*. 2016. № 3. С. 47–50. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v3_2016/8.pdf (дата звернення: 14.05.2018).

105. Jennett V., Schütte S. A. International and regional integrity standards for the justice system. Anti-corruption resource centre. 2021. 20 August. URL: <https://www.u4.no/publications/international-and-regional-integrity-standards-for-the-justice-system> (дата звернення: 02.09.2021).

106. Малетов Д. В. Виконання рекомендацій з запобігання корупції в судовій системі в контексті оціночного звіту GRECO *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м.Суми, 21–22 травня 2020 року). Суми : Сумський державний університет, 2020. Ч. 2 С. 226–231.

107. Хмелевська Н. В., Гарматюк В. О. Міжнародні стандарти забезпечення здійснення правосуддя в кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів. *Вісник Луганського державного університету*

внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2020. № 3 (91). С. 150–159. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1021> (дата звернення: 21.02.2021).

108. Олійник О. С. Порівняльно-правове дослідження принципів кримінального права європейських та східних країн. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 192–196. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/8/37.pdf> (дата звернення: 03.02.2020).

109. Каглярчук І. В. Зарубіжний досвід функціонування судових систем та його виконання при реформуванні судової системи України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Ужгород : Гельветика, 2013. Вип. 21. ч. 2. С. 45–49.

110. Белов Д. М., Сестренкова О. Принципи правової держави: конституційно-правовий вимір. *Конституційно-правові академічні студії*. Випуск 1. 2016. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/30694> (дата звернення: 20.07.2020).

111. Корольова Ю. В. Кореляція принципів верховенства права та верховенства закону в системі джерел права. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 183–186. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/35.pdf> (дата звернення: 06.08.2020).

112. Тертишник В. М. Верховенство права та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України : монографія. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2002. URL: <http://212.1.86.13/jspui/handle/123456789/2023> (дата звернення: 06.08.2020).

113. Воробйов Є. Цивільна конфіскація: новий інструмент в антикорупційній політиці України. *Юридична газета*. 2020. 18 серпня. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/civilna-konfiskaciya-noviy-instrument-v-antikorupciyniy-politici-ukrayini.html> (дата звернення: 12.03.2021).

114. Хутор Т. Цивільна конфіскація необґрунтованих активів крізь призму захисту права власності: аналітичне дослідження. 2020. URL:

<http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/20886> (дата звернення: 11.03.2021).

115. Біцюк А. В. Визнання активів необґрунтованими за наявності фактів присвоєння державних активів і повернення необґрунтованих активів до державного бюджету: міжнародний досвід. *Часопис цивілістики*. 2021. № 41. С. 40–44. URL: <http://chascyvil.onua.edu.ua/index.php/chc/article/view/420> (дата звернення: 16.07.2021).

116. Орловська Н. Конфіскація доходів та майна, пов'язаних зі злочинами, у світлі міжнародних стандартів та практики ЄСПЛ. *Новітні кримінально-правові дослідження* : альманах наукових праць. Миколаїв : Миколаївський інститут права Національного університету «Одеська юридична академія», 2020. С. 36–43. URL: https://r.donnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/291/Almanah_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=36 (дата звернення: 16.07.2021).

117. Хутор Т. Стягнення активів у дохід держави в результаті визнання їх необґрунтованими: прихований вид покарання? (2021). URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/20747/Khutor_Stiahnenni_a_aktiviv_u_dokhid_derzhavy_v_rezultati_vyznannia_yikh_neobgruntovanymu_p_rykhovanyi_vyd_pokarannia%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 17.07.2021).

118. Бондаренко О., Пахомов В., Шапиро В. Принципи антикорупційної діяльності в Україні. *Eurasian Academic Research Journal*. 2018. № 4 (22). С. 40–45. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/70521> (дата звернення: 01.07.2020).

119. Іванцов В. О. Принципи запобігання та протидії корупції: аналіз антикорупційного законодавства. *Правові, економічні та соціальні аспекти протидії корупції* : матеріали наук.-практ. семінару (м. Миколаїв, 20–21 травня 2016 р.). Миколаїв, 2016. С. 1–4. URL: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/1171> (дата звернення: 01.07.2020).

120. Малетов Д. В. Принцип невідворотності покарання в аспекті функціонування Вищого антикорупційного суду України. *Правові горизонти*. 2021. Т.14, № 2. С. 23–30. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/85344/1/Maletov_The_Principle.pdf (дата звернення: 22.06.2021).

121. Водянніков О. Антикорупційний принцип конституції. *Актуальні виклики у діяльності Вищого антикорупційного суду* : матер. кругл. стол. (Київ, 10 вересня, 2020 р.). Київ, 2020. URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/international/roundtable_10.09.2020.pdf (дата звернення: 13.05.2021).

122. Конституційний суд України. Окрема думка судді Конституційного Суду України Шевчука С.В. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України від 26 лютого 2019 року № nh01d710-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nh01d710-19#Text> (дата звернення: 13.05.2021).

123. Городовенко В. В. Принципи судової влади : дис. д-ра юрид. наук : 12.00.10 / Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Харків, 2012. 428 с.

124. Москвич Л. Принципи ефективної судової системи. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 2. С. 103–111. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5759/1/Moskvych_103.pdf (дата звернення: 09.10.2020).

125. Булкат М. С. Принципи судової влади: характеристика поняття. *Альманах права*. 2017. Вип. 8. С. 128-130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ar_2017_8_32 (дата звернення: 08.05.2020).

126. Баєва Л. В., Назаренко П. Г. Класифікація принципів судової влади в Україні: загальнотеоретичний аналіз. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 29. С. 19–21. URL:

http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/2768/1/Baeva_Nazarenko.pdf (дата звернення: 10.05.2020).

127. Щерблюк О. В. Організаційні основи судоустрою в Україні : дис. ...д-ра філософ. і наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес» / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2021. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/19016> (дата звернення: 28.05.2021).

128. Городовенко А. В. Конституційні принципи функціонування судової системи в Україні та Європейському Союзі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 46. С. 46–49. URL: http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc30/part_1/juspradenc30-1.pdf#page=46 (дата звернення: 09.10.2019).

129. Про конституційність Вищого антикорупційного суду — аналіз подання в КСУ. *Transparency International Ukraine* : сайт. URL: <https://ti-ukraine.org/news/pro-konstytutsijnist-vyshhogo-antykoruptsijnogo-sudu-analiz-podannya-v-ksu/> (дата звернення: 06.01.2021).

130. Білецька А. М. Реалізація принципу спеціалізації в організації роботи суду : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 «Судоустрій» / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2019. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Bilecka/d_Bilecka.pdf (дата звернення: 11.10.2020).

131. Чорна С. З. Принцип самостійності як важливий конституційний принцип організації та діяльності судової влади в Україні. *Право і суспільство*: науковий журнал. 2020. № 2. С. 135–141. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/2_2020/part_1/24.pdf (дата звернення: 08.02.2021).

132. Кулібаба А. Поняття добросовісності як ключовий критерій у процесі добору на посаду суддів. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 2. С. 212–218. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/2/39.pdf> (дата звернення: 15.03.2020).

133. Вітюк Д. Л. Добросесність судді як конституційний принцип правосуддя. *Фінансова політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки* : матер. III Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Ірпінь, 25 березня 2020 року). Ірпінь, 2020. С. 15 URL: http://ir.nusta.edu.ua/bitstream/123456789/5154/1/4740_IR.pdf#page=22 (дата звернення: 20.06.2021).

134. Тимченко Г. П. Принципи судочинства України: Методологія дослідження. *Правова держава*. 2010. Вип. 21. С. 306–317. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/36857/42-Timchenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 21.06.2019).

135. Нестор Я. В. Поняття і правова природа конституційних принципів здійснення судочинства. *Альманах права*. 2017. Вип. 8 С. 225–228 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ap_2017_8_56.pdf (дата звернення: 16.04.2019)

136. Платон. Держава / пер. з давньогрец. Д. Коваль. Київ : Основа, 2000. 355 с. URL: <http://litopys.org.ua/plato/plat.htm> (дата звернення: 19.11.2018).

137. Городовенко В. В. Принцип справедливості судової влади: загальнотеоретичні аспекти. *Адвокат*. 2012. № 2. С. 20–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/adv_2012_2_3 (дата звернення: 07.01.2019).

138. Гетманцев М. Принцип справедливості як основна ознака здійснення правосуддя. *Правові виклики сучасності: міжнародна міграція в умовах глобалізації* : матер. I Міжн. наук. - практ. онлайн конф. (м. Чернівці, 23 жовтня 2020 року). Чернівці, 2020. С. 78. URL: https://law.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/Pravovi_Vykl_Mat_Conf_Vupr.pdf#page=78 (дата звернення: 20.01.2020).

139. Городовенко В. Принцип рівності громадян перед законом і судом. *Вісник Конституційного Суду України*. 2012. № 1. С. 178–186. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vksu_2012_1_37 (дата звернення: 20.07.2019).

140. Городовенко В. Змагальність як вихідний принцип судової влади. *Вісник академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 202–215. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2012_2_23 (дата звернення: 23.07.2019).

141. Почтовий М. М. Зв'язок принципу змагальності із засадами публічності та диспозитивності у кримінальному провадженні України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2021. № 4. Т. 32 (71). С. 100–103. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/4_2021/4_2021.pdf#page=106 (дата звернення: 26.07.2021).

142. Риженко К. Виправдувальні вироки: за і проти. Запобіжки, посадки та багато іншого, що встиг антикорсуд за 2 роки? *Transparency International Ukraine*. 2021. 6 вересня. URL: <https://ti-ukraine.org/blogs/zapobizhky-posadky-ta-bagato-inshogo-shho-vstyg-antykorsud-za-2-roky/> (дата звернення: 07.09.2021).

143. Городовенко В. В. Принцип гласності та відкритості у вітчизняному судочинстві: проблеми реалізації. *Вісник Верховного Суду України*. 2011. № 9. С. 38–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvsu_2011_9_10 (дата звернення: 18.07.2020).

144. Погребняк С. Принцип пропорційності як загальний принцип права. *Law of Ukraine*. 2017. №7. С. 39–46. URL: <https://cutt.ly/aYJE3ZV> (дата звернення: 20.07.2019).

145. Сухонос В. В. Теорія держави і права : підручник. Суми : Університетська книга, 2014. 544 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/47858/1/Sukhonos_ml_TDP_uchebnik.pdf (дата звернення: 19.07.2019).

146. Плавич В. П., Аляєв С. В. Соціокультурний вимір права та правова дійсність. *Людина має право: соціально-гуманітарний дискурс у контексті реформаційних процесів в Україні* : матер. кругл. столу. (м. Одеса, 21 лист. 2019 р.). Одеса : Астропринт, 2019. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/27873> (дата звернення: 01.07.2020).

147. Ватаманюк Л. Кореляція наукових підходів щодо дефініції правосуддя. *Вісник Національного університету Львівська політехніка*. 2020. № 7 (2) С. 42–47. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/55894/2/2020v7n2_Vatamanyuk_L-Correlation_of_scientific_42-47.pdf (дата звернення: 02.02.2021).

148. Лаговський В. М. Правосуддя як основна функція судів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. № 3. С. 18–21. URL: <http://surl.li/aqols> (дата звернення: 00.00.2020).

149. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації : дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика» / Національний ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2016. URL: <http://surl.li/aqolw> (дата звернення: 15.06.2018).

150. Ковальський В. С. Функції права: ціннісний та сутнісний виміри. *Альманах права*. 2012. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63823/11-Kovalskiy.pdf?sequence=1> (дата звернення: 20.06.2018).

151. Заморська Л. І. Функції права: змістовно-теоретичний аналіз. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2015. № 6. С. 3-9. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_2015/3.pdf (дата звернення: 21.06.2018).

152. Чабан Н. А. Неупередженість судової влади як гарантія забезпечення прав людини: теоретико-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 «Теорія та історія держави і права» / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2021. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/18950/7/%d0%a7%d0%b0%d0%b1%d0%b0%d0%bd-dis.pdf> (дата звернення: 22.06.2021).

153. Коваленко А. А. Доктринальні погляди на розуміння функцій права. *Право і суспільство*. 2019. № 1. С. 86–91. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/1_2019/part_1/17.pdf (дата звернення: 03.10.2020).

154. Вечерова Є. М. Функції кримінального права: нормативний вимір. *Право і суспільство*. 2018. № 2 (3). С. 146–150. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/2_2018/part_3/29.pdf (дата звернення: 24.06.2019).

155. Пенцов М. В. Функції судової влади в Україні та країнах СНД. *Форум права*. 2014. № 2. С. 358–363. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/682> (дата звернення: 04.09.2018).

156. Величко О. І. Правосуддя як основна функція судової влади в Україні: поняття та його соціальна цінність. *Європейські перспективи*. 2013. № 6. С. 70-73. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/evpe_2013_6_14.pdf (дата звернення: 08.09.2018).

157. Гуменний О. Правосуддя як основна функція судової влади. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2018. № 906 (20). С. 30-33. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/47142/2/2018n906__20__Humennyi_O-Justice_as_the_basic_function_30-33.pdf (дата звернення: 16.12.2019).

158. Штогун С. Г. Правові проблеми організації і функціонування місцевих загальних судів в Україні : автореф. дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.10 «Судоустрій» / Національна юридична Академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2004. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2004/04ssgzsu.zip (дата звернення: 24.03.2020).

159. Глущенко С. В. Вищі спеціалізовані суди в системі судової влади України : автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.10 «Судоустрій» / Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015.

URL: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Glushenko/d_Glushenko.pdf (2015)
(дата звернення: 02.07.2020).

160. Олендер І. Я. Функції суду в державному механізмі. *Право і суспільство*. 2014. №1–2. С. 149–153. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2014/1-2_2014/35.pdf (дата звернення: 10.03.2018).

161. Глущенко С. В. Функції вищих спеціалізованих судів України: сутність і зміст. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2013. № 1. С. 37–51. URL: http://www.vru.gov.ua/content/article/visnik13_04.pdf (дата звернення: 10.03.2018).

162. Булкат М. С. Теоретико-правові засади судової влади: сучасний концепт : автореф. дис....д-ра. юрид. наук: 12.00.01 «Теорія і історія держави і права» / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького Національної Академії Наук України. Київ, 2019. URL: http://idpnan.org.ua/files/2019/bulkat-m.-s.-teoretiko-pravovi-zasadi-sudovoyi-vladi_suchasniy-kontsept_-_d_.pdf (дата звернення: 30.09.2020).

163. Судовий контроль у кримінальному провадженні: навч. посіб. для підготовки до заліку. / О. В. Капліна та ін. Харків: Право, 2015. 88 с. URL: <https://jurkniga.ua/contents/sudoviy-kontrol-u-kriminalnomu-provadhenni.pdf> (дата звернення: 11.09.2019).

164. Трохлюк О. Судовий контроль як механізм забезпечення доведення винуватості на стадії досудового розслідування. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016. № 21(5). С. 195–198. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/5/44.pdf> (дата звернення: 12.09.2019).

165. Фаринник В. І. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика : монографія. Київ : Алерта, 2017. 548 с.

166. Жук А. Судовий контроль за дотриманням прав, свобод та законних інтересів підозрюваного в разі застосування тримання під вартою як запобіжного заходу. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 11.

С. 233–238. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/11/41.pdf> (дата звернення: 16.10.2020).

167. Шевчук М. Функції суду в сучасному кримінальному провадженні України. *Вісник Львівського університету*. 2014. № 59. С. 370–378. URL: https://www.researchgate.net/publication/338813938_FUNCTIONS_OF_COURT_IN_CURRENT_CRIMINAL_PROCEEDINGS_OF_UKRAINE (дата звернення: 13.04.2018).

168. Волошина В. К. Судовий контроль як специфічна засада досудового провадження. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) у 2 т. / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 280–282. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15496/%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%88%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%D0%92.%D0%9A..pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 06.06.2021).

169. Роль слідчого судді у кримінальному провадженні : аналітичний звіт. / Ю. Белоусов та ін. Київ: ФОП Клименко Ю. Я., 2020. 249 с. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/21147/Rol_slidchoho_sud_di_u_kryminalnomu_provadzhenni.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 29.02.2021).

170. Шпенова П. Ю. Апарат суду в системі організаційного забезпечення судової діяльності : автореф. дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.10 «Судоустрій» / Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2019. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Shpenova/d_Shpenova.pdf (дата звернення: 15.04.2020).

171. Шпенова П. Ю. Завдання та функції апарату суду, їх значення в організаційному забезпеченні судової діяльності. *Часопис цивільного і*

кримінального судочинства. 2016. № 5. С. 132–140. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chcks_2016_5_12 (дата звернення: 14.04.2020).

172. Макаровець А. М. Адміністративно-правовий статус апарату суду в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес» / Сумський державний університет. Суми, 2018. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/67458/1/diss_Makarovets.pdf (дата звернення: 07.06.2019).

173. Голобутовський Р. З. Особливості повноважень голови суду з адміністрування публічною службою в суді. *Держава та регіони*. 2019. №1. С. 63. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/1_2019/16.pdf (дата звернення: 11.03.2020).

174. Гірський Б. О. Адміністративно-правове забезпечення управлінської діяльності голови суду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес» / Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль, 2020. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38549/1/diss.pdf> (дата звернення: 07.04.2021).

175. Никитюк Я. І. Адміністративно-правовий статус Вищого антикорупційного суду України. дис. ... д-ра філософ. Київ, 2021. С.305 URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/19534> (дата звернення: 09.09.2021).

176. Стахура Б. І. Роль органів державної влади у забезпеченні прав людини і громадянина в демократичному суспільстві: теоретико-правовий вимір : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2016. 180 с. URL: <http://ena.lp.edu.ua/handle/ntb/33956> (дата звернення: 15.11.2020).

177. Пижова М. О. Проблеми реалізації прав у сфері праці та соціального забезпечення. *Право та інновації*. 2021. № 1 (33). С. 41–44. URL:

https://bsa.edu.lv/wp-content/docs/science/book/Law_Innovations/Law_Innovations_2021_1_33.pdf#page=41 (дата звернення: 20.06.2021).

178. Пайда Ю. Ю. Визначення юридичних гарантій як елемент захисту прав людини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 2. С. 50–54. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3446/Vyznachennia%20yurydychnykh%20harantii%20yak%20element%20zakhystu%20prav%20liudyny_Paida_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 18.06.2020).

179. Заворотченко Т. М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». Київ, 2002. 222 с.

180. Єгорова В. С. Гарантії діяльності суддів судів загальної юрисдикції. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право*. 2012. № 1. С. 135–139. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VKPI_soc_2014_1_18.pdf (дата звернення: 19.05.2018).

181. Is the battle won? Veto right of international experts in selecting Ukraine's judges for Anti-corruption Court *Юридична газета* сайт. URL: <https://yur-gazeta.com/legal-business/articles-in-english/is-the-battle-won-veto-right-of-international-experts-in-selecting-ukraines-judges-for-anticorruptio.html> (дата звернення: 20.08.2019).

182. Скомороха Л. Морально-етичні складові посади судді в Україні. *Право України*. 2019. № 11. С. 281–291. URL: https://www.researchgate.net/publication/338189411_Moralno-etichni_skladovi_posadi_suddi_v_Ukraini (дата звернення: 27.08.2020).

183. Малетов Д. В. Щодо поняття «компетентність» судді Вищого антикорупційного суду. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 6 (35). С. 3–7. DOI: 10.32837/pyuv.v0i6(35).675.

184. Меньяйлов О. О. Проблемні питання участі громадських організацій у формуванні суддівського корпусу ВАКС. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. № 79. С. 77–83. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2020/08/mienaiailov-_79.pdf (дата звернення: 06.12.2020).

185. Рудик П. А. Особливості конкурсного добору суддів Вищого антикорупційного суду України в аспекті міжнародних та європейських стандартів. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 82–86. URL: <https://cutt.ly/LTaWXqH> (дата звернення: 05.04.2019).

186. Бігун В. С. Вищий антикорупційний суд: філософсько-правовий аналіз формування незалежного суду і доброчесність конкурсу. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 26–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkur_2018_4_7 (дата звернення: 20.05.2019).

187. Малетов Д. В. Хронологія конкурсу на вакансію суддів Вищого антикорупційного суду України. *Юридична наука сучасності: традиції та вектори розвитку*: матеріали наукової конференції (м. Одеса, 7 березня 2019 р.). Одеса : Національного університету «Одеська академія», 2019. С.101–103

188. Ковальський В. С. Суддівська доброчесність: проблеми теорії та практики. 2018. С. 56–59. URL: <https://cutt.ly/aTan7To> (дата звернення: 21.05.2019).

189. Припхан І. І. Суддівська доброчесність. *Національні правові системи в умовах глобалізації (пам'яті професора О. Г. Мурашина)* : матер. кругл. столу. Київ, 2019. URL: <https://cutt.ly/ATanB3V> (дата звернення: 19.01.2020).

190. Пономарьова О. О. Доброчесність як критерій відбору кандидата на посаду судді Верховного Суду. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*. 2018. № 20. С. 196–200. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/119/115> (дата звернення: 20.05.2019).

191. Пархоменко-Куцевіл О. І. Проблеми формування та розвитку Вищого антикорупційного Суду України: теоретичні засади. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 2(4). С. 106–109. URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/87/101> (дата звернення: 25.05.2019).

192. Shcherbak I. A., Patiuk S. O. Щодо процедури добору суддів до Вищого антикорупційного суду. *Правничий часопис Донецького університету*. 2019. № 2. С. 43–51. URL: <http://jpch.donnu.edu.ua/article/view/7847> (дата звернення: 06.07.2020).

193. Луцюк П. С. Антикорупційна політика щодо правосуддя в Україні. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матер. V Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 9–10 грудня 2020 року)*. Київ, 2020. С. 170–174. URL: <https://cutt.ly/RTaT3nJ> (дата звернення: 22.03.2021).

194. Леськів С. Р., Машталір Х. В., Цибульський Ю. І. Фінансування судової гілки влади України як гарантія суддівської незалежності. «*Young Scientist*» № 5 (45) 2017. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/5/58.pdf> (дата звернення: 10.03.2021).

195. Єрмоличев Р. Фінансове забезпечення судової влади: *X Щорічний судовий форум*. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/X%20%D1%89%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9%20%D1%84%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BC\(1\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/X%20%D1%89%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9%20%D1%84%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BC(1).pdf) (дата звернення: 10.03.2021).

196. Гаруст Ю. В. Забезпечення безпеки суддів Вищого антикорупційного суду України складова принципу незалежності суду: *Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного законодавства: Міжнародна науково-практична конференція (м. Харків 19–20 лютого 2021 р.)* Харків, Асоціація аспірантів-юристів, 2021. С.30–34.

197. Малетов Д. В. Щодо питання професійної підготовки суддів Вищого антикорупційного суду України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2021. № 1 (93). С. 52–61. DOI: 10.33766/2524-0323.93.52-61.

198. US Demands Afghan «Bribery Court. *BBC News*. 2009. 15 November. URL : <https://goo.gl/7Otnai> (дата звернення: 24.06.2021).

199. USAID Uganda. Anti-Corruption Country Threshold (ACT) Program: Final Narrative Report. Kampala, 2010. 8 June. URL: <https://goo.gl/NvMKw6> (дата звернення: 05.03.2020).

200. Слюсар А. Антикорупційний суд в Україні: передумови утворення та гарантії ефективності. *Transparency international*. 2017. 13 лютого. URL: <https://ti-ukraine.org/news/2175/> (дата звернення: 07.02.2020).

201. Хайдарова І. О. Іноземний досвід правового регулювання адміністративних відносин антикорупційних судів. *Право і суспільство*. 2019. № 1. С. 118–124.

202. Скребец Е. В. Антикоррупционные суды: опыт зарубежных стран и украинская модель. *Актуальные проблемы научного обеспечения государственной политики Российской Федерации в области противодействия коррупции* : сб. тр. по итогам третьей Всерос. науч. конф. с междунар. участием. Екатеринбург: Ин-т философии и права Урал. отд-ния Рос. акад. наук, 2019. С. 599–619. DOI 10.17506/articles.anticorruption.2018.599619 (дата звернення: 18.06.2020).

203. Євсєєв О. Антикоррупционные суды: мировой опыт. *Мнения*. 2017. URL: <https://nv.ua/opinion/antikorrupsionnye-sudy-mirovoj-opyt-614776.html> (дата звернення: 19.09.2020).

204. Галаджий Е. Мировой опыт: коррупции иногда и Антикоррупционный суд не страшен. *Комсомол. правда в Украине*. 2018. 7 июня. URL: <https://kp.ua/politics/610046-mirovoi-opytkorruptsyuy-ynohda-y-antykorruptsyonyui-sud-ne-strashen> (дата звернення: 23.09.2020).

205. Создание Антикоррупционного суда поддерживают 60 % украинцев. *Зеркало недели*. 26 июля 2018. URL: https://zn.ua/UKRAINE/sozдание-antikorrupcionnogo-suda-podderzhivayut60-ukraincev-290143_.html (дата звернення: 24.09.2020).

206. Малетов Д. В. Щодо питання забезпечення правосуддя Вищим антикорупційним судом України під час пандемії COVID-19. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 5 (33), vol. 3. С. 138–144. URL: <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.5.3.22> (дата звернення: 12.04.2021).

207. Schutte S. Anti-corruption court legislation for 27 countries. *U4 Anti-Corruption Resource Centre*. 2020. 9 June. URL: <https://www.u4.no/anti-corruption-court-legislation-for-23-countries> (дата звернення: 15.04.2021).

208. Прокопів Б. Специфіка функціонування Вищого антикорупційного суду в Україні: міжнародний досвід та українські реалії. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 3 (15). С. 103–107.

209. Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta, USKOK. Državno odvjetništvo Republike Hrvatske : web. URL : <http://www.dorh.hr/Default.aspx?sec=18> (дата звернення: 15.04.2021).

210. Zakon o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta. URL : <https://www.zakon.hr/z/166/Zakon-o-Uredu-za-suzbijanje-korupcije-i-organiziranogkriminaliteta> (дата звернення: 18.04.2021).

211. Створення та діяльність антикорупційних судів у Болгарії, Словаччині та Хорватії. Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України. URL : <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29287.pdf> (дата звернення: 21.04.2021).

212. Stephenson M. Specialised anti-corruption courts: Slovakia. *U4 Brief*. 2016. No. 2. P. 4. URL: <https://www.u4.no/publications/specialised-anti-corruption-courts-slovakia.pdf> (дата звернення: 12.05.2020).

213. Дубровик-Рохова А. Украина имеет шансы стать 4-й в Европе и 21-й в мире. Первый антикоррупционный суд был создан в Филиппинах в

1979 году. *День*. 2018. № 100–101. URL: <https://day.kyiv.ua/ru/article/ekonomika/ukraina-imeet-shansy-stat-4-y-v-evrope-i-21-y-v-mire>.

214. Schutte S. Specialised anti-corruption courts: Indonesia. *U4 Brief*. 2016. No. 4. P. 4. URL: <https://www.cmi.no/publications/file/5886-specialised-anti-corruption-courts-indonesia.pdf> (дата звернення: 17.07.2020).

215. Малетов Д. В. Адміністративно-правові засади організації та реформування Індонезійського антикорупційного суду Тіпикор. *Юридичний вісник*. 2021 №1 С. 242–248. URL: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i1.2105> (дата звернення: 02.03.2021).

216. Mundopa M. Zimbabwe's anti-corruption courts. Progress and challenges. *U4 Brief*. 2021. No. 3. P. 16. . URL: <https://www.u4.no/publications/zimbabwes-anti-corruption-courts-progress-and-challenges> (дата звернення: 02.09.2021).

217. Establishment of Anti-Corruption Division of High Court. *Veritas* : сайт. 2020. URL: <https://www.veritaszim.net/node/4030>. (дата звернення: 03.08.2021).

218. Мищак І. Діяльність Вищого антикорупційного суду в Україні: чи є приводи для оптимізму? *Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти*. 2021. № 1 (81). С. 3–8. URL: http://nbuviar.gov.ua/images/konstutyciynuy_proces/2021/1.pdf.

219. Що впливає на Вищий антикорупційний суд: дослідження. *Transparency International Україна* : сайт. URL: <https://ti-ukraine.org/research/shho-vplyvaye-na-vaks/>.

220. Два роки міфів і результати: чим живе ВАКС? *Юридична практика*: сайт. URL: <https://lexinform.com.ua/yuridychna-praktyka/dva-roky-mifiv-i-rezultaty-chym-zhyve-vaks/>.

221. Щодо необхідності створення Вищого антикорупційного суду. *Юридична газета online* : сайт. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/>

practice/sudova-praktika/shchodo-neobhidnosti-stvorennya-vishchogo-antikorupciynogo-sudu.html (дата звернення: 07.05.2020).

222. Гаруст Ю. В., Шлапко Т. В., Романенко О. В. Правові та практичні аспекти створення та функціонування Вищого антикорупційного суду в Україні *Правові горизонти*. 2021. Т. 14, № 2. С. 16–22 <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/85343>.

223. Аналіз здійснення судочинства Вищим антикорупційним судом у І півріччі 2020 року (як судом першої інстанції). URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/statistics/analyses/justice_07.2020.pdf.

224. Олена Танасевич: «Єдине, що перешкоджає ВАКС бути ще ефективнішим, – це замала кількість годин у добі та днів у тижні». Закон і Бізнес. URL: https://zib.com.ua/ua/144919-edine_scho_pereshkodzhae_vaks_buti_sche_efektivnishim_ce_zam.html.

225. Євтушенко Д. О., Удод А. М. Щодо доцільності функціонування Вищого антикорупційного суду. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 380–383.

226. Ковальчук В., Пивовар М. Люстрація як механізм захисту основ демократії та прав людини в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2017. № 865 (14). С. 550–556.

227. Про очищення влади: Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 44. Ст. 2041 (Із змінами).

228. Зінов'єв К. С. До питання про класифікацію люстраційних моделей. *Часопис цивілістики*. 2018. № 18. С. 65–67.

229. Рішення щодо суті «Полях та інші проти України» – 24.02.2020. *Міністерство юстиції України* : сайт. URL: <https://minjust.gov.ua/m/rishennya-schodo-suti-za-alfavitom> (дата звернення: 07.05.2020).

230. Кравчук В., Кравчук В. Громадський контроль судової влади як спосіб відновлення довіри суспільства до судів та суддів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 3 (7). С. 11–16.

231. Ющенко Т. Антикоруptionний суд присяжних. *Дзеркало тижня*. 2017. 2 жовтня. URL: <https://uifuture.org/publications/antikorupcijnij-sud-prisaznih-komentar-eksperta/> (дата звернення: 05.08.2020).
232. Дубіна Ю. Які позитиви від запровадження реально діючого суду присяжних. *Закон і Бізнес*. 2020. Вип. 3 (1457) URL: https://zib.com.ua/ua/141088-yaki_pozitivivi_vid_zaprovadzhennya_realno_diyuchogo_sudu_pris.html (дата звернення: 01.05.2021).
233. Ганенко І. Г. Імунітет суддів у кримінальному процесі: теоретико-правовий аналіз. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 4 (69). С. 109–114.
234. Гончаренко О. В. Актуальні питання притягнення суддів до відповідальності (частина перша). *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 1. С. 77–92.
235. Скоромний Я. І. Особливості недоторканості та імунітету судді в Україні. *Актуальні проблеми сучасності: мат. міжн. наук. –практ. конф. (м. Львів, 23–24.05.2019 р.)*. Львів: Львівський університет бізнесу та права, 2019. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/34225/1/Skoromnyy%20Y._23%E2%80%9324.05.2019.pdf.
236. Березовський Є. Дозвільна процедура. *Закон і Бізнес*. 2017. Вип. 3 (1301). URL: http://zib.com.ua/ua/127184-pogodzhennya_na_aresht_suddi_neobhidne_navit_u_viklyuchnih_v.html (дата звернення: 30.09.2019).
237. Бондаренко О. С. Концепція кримінально-правової протидії корупції : монографія. Суми : СумДУ, 2021. 472 с.
238. Константиї О. В. Суддівський імунітет як гарантія об'єктивного і неупередженого правосуддя в державі. *Вісник Верховного Суду України*. 2010. № 1 (113). С. 44–47.
239. Шелевер Н. В. Імунітет суддів та їх відповідальність. *Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Право : в 2 ч. / гол. ред. Ю. М. Бисага*. Ужгород : Ліра, 2011. Вип. 15, ч. 1. С. 79–83. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/17400/1/ИМУНИТЕТ%20>

СУДДІВ%20ТА%20ЇХ%20ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.pdf (дата звернення: 03.05.2021).

240. Черенков А. М. Розслідування декларування недостовірної інформації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09; Нац. академ. внутр. справ. Київ, 2020. 270 с. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/16673/1/dysert_cherenkov.pdf (дата звернення: 08.03.2021).

Додатки

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Наукові праці, в яких висвітлено основні наукові результати
дисертації:**Статті в наукових фахових виданнях:*

1. Малетов Д. В. Спеціалізація суду як тенденція сучасного права. *Правові горизонти*. 2018. Вип. 9 (22). С. 72–77.
2. Малетов Д. В. Щодо поняття «компетентність» судді Вищого антикорупційного суду. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 6 (35). С. 3–7. (2020). URL: [https://doi.org/10.32837/ryuv.v0i6\(35\).675](https://doi.org/10.32837/ryuv.v0i6(35).675).
3. Малетов Д. В. Особливості роботи антикорупційних судів Хорватії, Болгарії та Словаччини під час пандемії COVID-19. *Соціологія права*. 2020 №4. С. 41–45. URL: <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2020-4.8>.
4. Малетов Д. В. Адміністративно-правові засади організації та реформування Індонезійського антикорупційного суду Тіпікор. *Юридичний вісник*. 2021 № 1. С. 242–248. URL: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i1.2105>.
5. Малетов Д. В. Щодо питання професійної підготовки суддів Вищого антикорупційного суду України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2021 №1 (93). С. 52–61. URL: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.93.52-61>.
6. Малетов Д. В. Принцип невідворотності покарання в аспекті функціонування Вищого антикорупційного суду України. *Правові горизонти*. 2021. Т. 14, № 2. С. 23–30 URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/85344/1/Maletov_The_Principle.pdf.

Статті в періодичних виданнях, індексованих Web of Science:

7. Sukhonos V., Pavlenko L., Krukhmal O., Ivanovska A., Maletov D. Forms of committing corrupt abuses of public finances and ways to counteract them in Ukraine. *Amazonia Investiga*. 2021. № 10 (39). P. 149–158. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2021.39.03.14>.

Статті в зарубіжних періодичних наукових виданнях:

8. Zherobkina Y., Maletov D., Sevruk V., Pavlenko S., Serbyn N. Judge as a public servant. *Journal of Gender and Interdisciplinarity*. 2020. №1 (01). URL: <https://periodicojs.com.br/index.php/gei/article/view/31>.

9. Малетов Д. В. Щодо питання забезпечення правосуддя Вищим антикорупційним судом України під час пандемії COVID-19. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 5 (33). vol. 3. С. 138–144. URL: <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.5.3.22>.

Тези наукових доповідей:

10. Малетов Д. В. Позитивний вплив принципу спеціалізації в аспекті реформування Вищих спеціалізованих судів. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми 18–19 травня 2018 року). Суми : Сумський державний університет, 2018. С.231–233.

11. Малетов Д. В. Визнання Словацького спеціального суду неконституційним у контексті досвіду України. *Сучасний стан та перспективи розвитку держави та права* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 15–16 червня 2018 року). Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2018. С. 98–100.

12. Малетов Д. В. Хронологія конкурсу на вакансію суддів Вищого антикорупційного суду України. *Юридична наука сучасності: традиції та вектори розвитку* : матеріали наукової конференції (м. Одеса, 7 березня 2019 року). Одеса : Національний університет «Одеська академія», 2019. С. 101–103.

13. Малетов Д. В. Строки судового розгляду корупційних справ спеціалізованими судами. *Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро 3–4 травня 2019 року). Дніпро: Громадська організація «Правовий світ», 2019. С. 92–94.

14. Малетов Д. В. Практика Вищого антикорупційного суду в контексті принципу «суд встановлений законом». *Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції* : матеріали Міжнародної науково-методичної конференції (м. Суми, 29–30 травня 2020 року). Суми : Сумський державний університет, 2020. С. 151–153.

15. Малетов Д. В. Виконання рекомендацій з запобігання корупції в судовій системі в контексті оціночного звіту GRECO. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 21–22 травня 2020 року). Суми : Сумський державний університет, 2020. Ч. 2 С. 226–231.

16. Малетов Д. В. Актуальні проблеми фінансування судової гілки влади під час пандемії COVID-19. *Актуальні проблеми правових наук в євроінтеграційному вимірі* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків 18–19 грудня 2020 року). Харків : Асоціація аспірантів юристів, 2020. С. 43–47.

17. Малетов Д. В. Дотримання принципу невідворотності покарання як підґрунтя створення вищого антикорупційного суду України. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 20–21 травня 2021 року). Суми : Сумський державний університет, 2021. С. 456–459.

18. Малетов Д. В. Сучасний стан цифровізації антикорупційного правосуддя в Україні. *Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Вінниця – Відень, 27 серпня 2021 року). *Грааль науки*. 2021. № 7. С. 105–107. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.27.08.2021.015>.

Порівняльна таблиця Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності діяльності Вищого антикорупційного суду»

Чинна редакція	Запропонована редакція
Закон України «Про судоустрій і статус суддів»	
Стаття 31	Стаття 31
<p>4. У складі вищого спеціалізованого суду можуть утворюватися судові палати для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції, а також утворюється апеляційна палата для розгляду справ в апеляційній інстанції.</p> <p>5. Судову палату для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції очолює секретар судової палати, який обирається з числа суддів відповідної палати строком на три роки, а апеляційну палату очолює голова палати, який обирається з числа суддів цієї палати строком на три роки.</p> <p>6. Секретар судової палати для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) організовує роботу відповідної палати; 2) контролює здійснення аналізу та узагальнення судової практики у справах, віднесених до компетенції палати; 3) інформує збори суддів відповідного вищого спеціалізованого суду про діяльність судової палати. 	<p>4. У складі вищого спеціалізованого суду можуть утворюватися судові палати за територіальним принципом та для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції, а також утворюється апеляційна палата для розгляду справ в апеляційній інстанції.</p> <p>5. Судову палату створену за територіальним принципом або для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції очолює секретар судової палати, який обирається з числа суддів відповідної палати строком на три роки, а апеляційну палату очолює голова палати, який обирається з числа суддів цієї палати строком на три роки.</p> <p>6. Секретар судової палати створену за територіальним принципом або для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) організовує роботу відповідної палати; 2) контролює здійснення аналізу та узагальнення судової практики у справах, віднесених до компетенції палати; 3) інформує збори суддів

<p style="text-align: center;">Стаття 65</p> <p>1. Присяжним може бути громадянин України, який досяг тридцятирічного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, якщо інше не визначено законом.</p> <p style="text-align: center;">Частина 4 статті 65 відсутня</p>	<p>відповідного вищого спеціалізованого суду про діяльність судової палати.</p> <p style="text-align: center;">Стаття 65</p> <p>1. Присяжним може бути громадянин України, який досяг тридцятирічного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду чи палати Вищого антикорупційного суду, якщо інше не визначено законом.</p> <p>4. Присяжні у справах віднесених законодавством до підсудності Вищого антикорупційного суду обираються з числа осіб які мають підтверджений досвід громадської чи наукової діяльності більше двох років та попередньо проходять навчання що організовує Національна школа суддів України.</p>
Закон України «Про Вищий антикорупційний суд»	
<p style="text-align: center;">Стаття 4</p> <p>2. Територіальна юрисдикція (підсудність) Вищого антикорупційного суду поширюється на всю територію України.</p>	<p style="text-align: center;">Стаття 4</p> <p>2. Територіальна юрисдикція (підсудність) Вищого антикорупційного суду поділяється між його територіальними палатами у Київській, Одеській, Харківській та Львівській областях визначені відповідно до чинного законодавства. Територіальна юрисдикція Київської територіальної палати територіальної палати Вищого антикорупційного суду поширюється на Київську, Житомирську, Вінницьку, Черкаську, Чернігівську та</p>

	<p>Полтавську області визначені відповідно до чинного законодавства.</p> <p>Територіальна юрисдикція Львівської територіальної палати Вищого антикорупційного суду поширюється на Львівську, Волинську, Рівненську, Івано-Франківську, Хмельницьку, Тернопільську, Чернівецьку, Закарпатську області визначені відповідно до чинного законодавства.</p> <p>Територіальна юрисдикція Харківської територіальної палати Вищого антикорупційного суду поширюється на Харківську, Сумську, Луганську, Донецьку, Запорізьку, Дніпропетровську області.</p> <p>Територіальна юрисдикція Одеської територіальної палати Вищого антикорупційного суду поширюється на Одеську Миколаївську, Кіровоградську, Херсонську області визначені відповідно до чинного законодавства.</p>
Кримінально процесуальний кодекс України	
<p style="text-align: center;">Стаття 32</p> <p>2. Кримінальні провадження щодо кримінальних правопорушень, що вчинені на території України і віднесені до предметної підсудності Вищого антикорупційного суду, здійснює Вищий антикорупційний суд.</p> <p style="text-align: center;">Стаття 33-1</p> <p>2. Слідчі судді Вищого антикорупційного суду здійснюють судовий контроль за дотриманням прав,</p>	<p style="text-align: center;">Стаття 32</p> <p>2. Кримінальні провадження щодо кримінальних правопорушень, що вчинені на території України і віднесені до предметної підсудності Вищого антикорупційного суду, здійснює Вищий антикорупційний суд відповідно до територіальної підсудності його палат.</p> <p style="text-align: center;">Стаття 33-1</p> <p>2. Слідчі судді Вищого антикорупційного суду здійснюють судовий контроль за дотриманням</p>

свобод та інтересів осіб у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду відповідно до частини першої цієї статті.

Частина 3-1 Відсутній

12. Кримінальне провадження у Вищому антикорупційному суді здійснюється:

1) в суді першої інстанції - колегіально судом у складі трьох суддів, хоча б один з яких має стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років, крім випадків, коли жодний такий суддя у цьому суді не може брати участь у розгляді справи з передбачених законом підстав.

Стаття 100

7. У випадках, передбачених пунктами 2, 4 та абзацом сьомим частини шостої цієї статті, слідчий за погодженням із прокурором або прокурор звертається з відповідним клопотанням до слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого

прав, свобод та інтересів осіб у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду відповідно до частини першої цієї статті та **в межах територіальної юрисдикції палати Вищого антикорупційного суду якого здійснюється досудове розслідування.**

Частина 3-1

Кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо кримінальних правопорушень, віднесених цим Кодексом до підсудності Вищого антикорупційного суду, здійснюється колегіально судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних.

12. Кримінальне провадження у Вищому антикорупційному суді здійснюється:

1) в суді першої інстанції - колегіально судом у складі двох суддів, хоча б один з яких має стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років, крім випадків, коли жодний такий суддя у цьому суді не може брати участь у розгляді справи з передбачених законом підстав та **трьох присяжних.**

Стаття 100

7. У випадках, передбачених пунктами 2, 4 та абзацом сьомим частини шостої цієї статті, слідчий за погодженням із прокурором або прокурор звертається з відповідним клопотанням до слідчого судді місцевого суду, в межах

здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - до слідчого судді Вищого антикорупційного суду, або до суду під час судового провадження, яке розглядається згідно із статтями 171-173 цього Кодексу. Прокурор у випадку, передбаченому абзацом сьомим частини шостої цієї статті, не пізніше наступного робочого дня з моменту постановлення ухвали слідчого судді, суду надсилає копію цієї ухвали Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, із зверненням щодо прийняття активів, а також вживає невідкладних заходів щодо передачі цих активів Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

Стаття 132

2) у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - до Вищого антикорупційного суду.

територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - до слідчого судді Вищого антикорупційного суду **в межах територіальної юрисдикції палати якої здійснюється досудове розслідування**, або до суду під час судового провадження, яке розглядається згідно із статтями 171-173 цього Кодексу. Прокурор у випадку, передбаченому абзацом сьомим частини шостої цієї статті, не пізніше наступного робочого дня з моменту постановлення ухвали слідчого судді, суду надсилає копію цієї ухвали Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, із зверненням щодо прийняття активів, а також вживає невідкладних заходів щодо передачі цих активів Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

Стаття 132

2) у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - до Вищого антикорупційного суду **в межах територіальної юрисдикції якої знаходиться орган досудового розслідування**.

Стаття 184

1. Клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу подається до місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - до Вищого антикорупційного суду, і повинно містити:

Стаття 192

1. Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися із клопотанням про застосування запобіжного заходу до особи, яку затримано без ухвали про дозвіл на затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а якщо це неможливо у строк, передбачений частиною другою статті 211 цього Кодексу, - до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого особа була затримана. У разі затримання без ухвали про дозвіл на затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, віднесеного до підсудності Вищого антикорупційного суду, зазначене клопотання подається до Вищого антикорупційного суду.

Стаття 184

1. Клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу подається до місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - до Вищого антикорупційного суду **в межах територіальної юрисдикції палати якої знаходиться орган досудового розслідування,** і повинно містити:

Стаття 192

1. Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися із клопотанням про застосування запобіжного заходу до особи, яку затримано без ухвали про дозвіл на затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а якщо це неможливо у строк, передбачений частиною другою статті 211 цього Кодексу, - до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого особа була затримана. У разі затримання без ухвали про дозвіл на затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, віднесеного до підсудності Вищого антикорупційного суду, зазначене клопотання подається до **палати**

Стаття 199

2. Клопотання про продовження строку тримання під вартою подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - до Вищого антикорупційного суду.

Стаття 201

1. Підозрюваний, обвинувачений, до якого застосовано запобіжний захід, його захисник, має право подати до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - до Вищого антикорупційного суду, клопотання про зміну запобіжного заходу, в тому числі про скасування чи зміну додаткових обов'язків, передбачених частиною п'ятою статті 194 цього Кодексу та покладених на нього слідчим суддею, судом, чи про зміну способу їх виконання.

Вищого антикорупційного суду в межах її територіальної юрисдикції.

Стаття 199

2. Клопотання про продовження строку тримання під вартою подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - до палати Вищого антикорупційного суду в межах територіальної юрисдикції якої здійснюється досудове розслідування.

Стаття 201

1. Підозрюваний, обвинувачений, до якого застосовано запобіжний захід, його захисник, має право подати до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - палати Вищого антикорупційного суду в межах територіальної юрисдикції якої здійснюється досудове розслідування, клопотання про зміну запобіжного заходу, в тому числі про скасування чи зміну додаткових обов'язків, передбачених частиною п'ятою статті 194 цього Кодексу та покладених на нього слідчим суддею, судом, чи про зміну способу їх виконання.

Стаття 244

3. Клопотання розглядається не пізніше п'яти днів із дня його надходження до суду слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - слідчим суддею Вищого антикорупційного суду. Особа, яка подала клопотання, повідомляється про місце та час його розгляду, проте її неприбуття не перешкоджає розгляду клопотання, крім випадків, коли участь такої особи визнана слідчим суддею обов'язковою.

Стаття 247

1. Розгляд клопотань, який віднесений згідно з положеннями цієї глави до повноважень слідчого судді, здійснюється слідчим суддею апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - слідчим суддею Вищого антикорупційного суду.

Стаття 244

3. Клопотання розглядається не пізніше п'яти днів із дня його надходження до суду слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - слідчим суддею Вищого антикорупційного суду **в межах територіальної юрисдикції палати якого здійснюється досудове розслідування.** Особа, яка подала клопотання, повідомляється про місце та час його розгляду, проте її неприбуття не перешкоджає розгляду клопотання, крім випадків, коли участь такої особи визнана слідчим суддею обов'язковою.

Стаття 247

1. Розгляд клопотань, який віднесений згідно з положеннями цієї глави до повноважень слідчого судді, здійснюється слідчим суддею апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - слідчим суддею Вищого антикорупційного суду **в межах територіальної юрисдикції палати якого здійснюється досудове розслідування.**

2. Розгляд клопотань про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо суддів, працівників суду та правоохоронних органів та/або у приміщеннях судових та правоохоронних органів, який віднесений згідно з положеннями цієї глави до повноважень слідчого судді, може здійснюватися слідчим суддею відповідного апеляційного суду поза межами територіальної юрисдикції органу досудового розслідування, який здійснює досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, здійснюється слідчим суддею Вищого антикорупційного суду (крім випадку, передбаченого абзацом сьомим частини першої статті 34 цього Кодексу)

У такому разі слідчий, прокурор звертаються з клопотаннями про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій до слідчого судді відповідного апеляційного суду, найбільш територіально наближеного до апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, або Вищого антикорупційного суду (а у випадку, передбаченому абзацом сьомим частини першої статті 34 цього Кодексу, - до апеляційного суду, зазначеного в абзаці сьомому частини

2. Розгляд клопотань про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо суддів, працівників суду та правоохоронних органів та/або у приміщеннях судових та правоохоронних органів, який віднесений згідно з положеннями цієї глави до повноважень слідчого судді, може здійснюватися слідчим суддею відповідного апеляційного суду поза межами територіальної юрисдикції органу досудового розслідування, який здійснює досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, здійснюється слідчим суддею Вищого антикорупційного суду **в межах територіальної юрисдикції палати якого здійснюється досудове розслідування** (крім випадку, передбаченого абзацом сьомим частини першої статті 34 цього Кодексу).

У такому разі слідчий, прокурор звертаються з клопотаннями про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій до слідчого судді відповідного апеляційного суду, найбільш територіально наближеного до апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, або Вищого антикорупційного суду **в межах територіальної юрисдикції палати якого здійснюється досудове розслідування** (а у

першої статті 34 цього Кодексу).

Стаття 290

10. Сторонам кримінального провадження, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надається достатній час для ознайомлення з матеріалами, до яких їм надано доступ. У разі зволікання при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ, слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами, після спливу якого сторона кримінального провадження або потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, вважаються такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів. Клопотання розглядається слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - слідчим суддею Вищого антикорупційного суду, не пізніше п'яти днів з дня його надходження до суду з повідомленням сторін кримінального провадження. Неприбуття у судові засідання осіб, які були належним чином повідомлені про місце та час проведення судового засідання, не перешкоджає розглядові

випадку, передбаченому абзацом сьомим частини першої статті 34 цього Кодексу, - до апеляційного суду, зазначеного в абзаці сьомому частини першої статті 34 цього Кодексу).

Стаття 290

10. Сторонам кримінального провадження, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надається достатній час для ознайомлення з матеріалами, до яких їм надано доступ. У разі зволікання при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ, слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами, після спливу якого сторона кримінального провадження або потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, вважаються такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів. Клопотання розглядається слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - слідчим суддею Вищого антикорупційного суду **в межах територіальної юрисдикції палати якого здійснюється досудове**

<p>клопотання.</p> <p>Абзац 8 пункту 2 частини п'ятої статті 216</p> <p>керівником суб'єкта великого підприємництва у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків.</p> <p>Абзац 2 частини 1 статті 482</p> <p>Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.</p>	<p>розслідування, не пізніше п'яти днів з дня його надходження до суду з повідомленням сторін кримінального провадження. Неприбуття у судові засідання осіб, які були належним чином повідомлені про місце та час проведення судового засідання, не перешкоджає розглядові клопотання.</p> <p>Абзац 8 пункту 2 частини п'ятої статті 216</p> <p>керівником суб'єкта великого підприємництва юридічної особи, незалежно від організаційно-правової форми.</p> <p>Абзац 2 частини 1 статті 482</p> <p>Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення кримінального правопорушення.</p>
Цивільний процесуальний кодекс України	
<p>Стаття 23</p> <p>4. Справи про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави розглядаються Вищим антикорупційним судом.</p> <p>Стаття 28-1 Відсутня</p>	<p>Стаття 23</p> <p>4. Справи про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави розглядаються територіальною платою Вищого антикорупційного суду відповідно до її територіальної юрисдикції.</p> <p>Стаття 28-1 1. Підсудність справ Вищого антикорупційного суду щодо</p>

	<p>визнання необґрунтованими активів. Визначити територіальну підсудність справ про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави відповідно до територіальної підсудності Вищого антикорупційного суду визначених у частині 2-3 статті 4 «Про Вищий антикорупційний суд»</p>
Конституція України	
<p style="text-align: center;">Стаття 126</p> <p>Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.</p>	<p style="text-align: center;">Стаття 126</p> <p>Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення кримінального правопорушення.</p>

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи
Сумського державного університету

_____ А.М. Черноус

«_____» 2021 р.

АКТ

про впровадження у наукову діяльність результатів дисертаційного дослідження Малетова Дмитра Володимировича «Адміністративно-правові засади діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право

Комісія у складі:

Голова – директор ННІ права, д.ю.н., професор, заслужений юрист України
Куліш А. М.

Члени комісії – д.ю.н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ Кобзєва Т. А.;

– к.ю.н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ Логвиненко М.І.

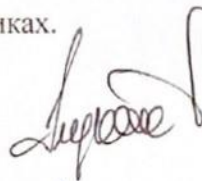
Комісія склала цей акт з приводу розгляду результатів дисертаційного дослідження Малетова Дмитра Володимировича «Адміністративно-правові засади діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні» та їх впровадження у наукову діяльність.

Висновок: комісія вважає, що результати проведеного дисертаційного Малетовим Дмитром Володимировичем на тему «Адміністративно-правові засади діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні» мають ґрунтовний та аргументований характер і використовувалися при проведенні наукових досліджень у рамках науково-дослідницької роботи «Розробка

методики взаємодії правоохоронних органів України щодо протидії легалізації злочинних доходів» (номер державної реєстрації 0120U100474) та «Організаційно-правові засади функціонування правоохоронної, судової та фінансової систем України» (номер державної реєстрації 018U001317), які розробляються в Навчально-науковому інституті права Сумського державного університету.

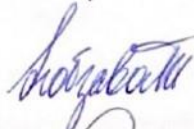
Акт складений у 2-х примірниках.

Голова комісії

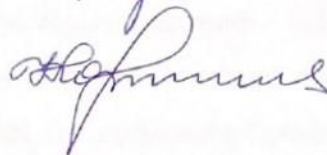

А. М. Куліш

Члени комісії

Т. А. Кобзева

М. І. Логвиненко

**ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«БЮРО ПРАВНИЧИХ КОМУНІКАЦІЙ»**

АКТ

про впровадження в практичну діяльність результатів дисертаційного дослідження Малетова Дмитра Володимировича «Адміністративно-правові засади діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право

Цей акт був складений з приводу розгляду результатів дисертаційного дослідження Малетова Дмитра Володимировича «Адміністративно-правові засади діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні» та їх використання в практичній діяльності громадської організації.

Висновок: вважаємо, що результати проведеного Малетовим Д. В. дисертаційного дослідження на тему: «Адміністративно-правові засади діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні» отримані на основі ґрунтовного аналізу та вивчення сутності та особливостей адміністративно-правових засад діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні, мають комплексний характер і можуть використовуватися в діяльності громадської організації, шляхом використання наукових ідей на практиці, у процесі громадського моніторингу судових органів, доброчесності їх працівників та кандидатів на посади суддів, потенційної законопроектної діяльності, а також адвокації.

Акт складений у 2-х примірниках.

Директор громадської організації

Сухооставець П.І.

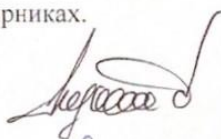

правові засади діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні» отримані на основі ґрунтовного аналізу та вивчення сутності та особливостей адміністративно-правових засад діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні, мають комплексний характер і використовувалися під час проведення лекцій, семінарських і практичних занять кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету зі студентами при вивченні дисципліни «Судові, правоохоронні органи та органи юстиції України».

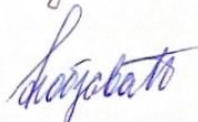
Акт складений у 2-х примірниках.

Голова комісії

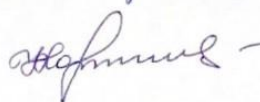

А. М. Куліш

Члени комісії

Т. А. Кобзева

М.І. Логвиненко